

ROMAN LELJAK: ALI JANŠA ZALEZUJE KONKURENČNE STRANKE?

KOLIKO SEMAFORJEV PO 1.800.000 din JE PREVEČ?

BOGOMIR FEGUŠ, GURU MARIBORSKIH KLOŠARJEV: »KUČANOVO ŠTEFKO SEM POZNAL PREJ KOT KUČANA...«

KAMEN V SRCU MESTA OB DRAVI

KDO NA OBČINI MARIBOR JE ZAPRAVIL VEČ KOT 800.000 din

YU ISSN (9296) — LETNIK XXXI, ŠT. 2 — NOVEMBER 1990 — CENA 12 DIN

KATEDRA

KATEDRA

**KAMNA IN IGER DAJ NAM,
O, GOSPOD**

VSEM NEUMNOST JE II 1990

splošna načela

Kupec oz. potrošnik je oseba ali več oseb (ali, npr. organizacija), ki s tem, da plača določen izdelek ali storitev, pridobi pravico nad kupljenim objektom. S tem, ko nekaj kupi, ima do tistega **izključno** pravico, dolžnosti pa le, če gre npr. za živo bitje, nevaren objekt ipd., oz. če se s pogodbo zaveže, da bo izpolnjeval določene dolžnosti.

Ponudnik je oseba ali organizacija, ki prodaja izdelke od proizvajalca, preko mreže posrednikov in oglaševalcev, do prodajalcev in eventualne mreže pooblaščenih vzdrževalcev in servisov. Pri tem vsak člen verige odgovarja za to, da blago ustreza tistemu, kot kar je bilo prodano. Kakovost prodanega blaga je lahko višja od obljubljenega, nikakor pa niti za malenkost nižja!

Govoriti moramo pravzaprav o verigi ponudnikov od proizvajalca, preko mreže posrednikov in oglaševalcev, do prodajalcev in eventualne mreže pooblaščenih vzdrževalcev in servisov. Pri tem vsak člen verige odgovarja za svoje področje in je torej vsak ping-pong z odgovornostjo, vkolikor pride do potrošnikove reklamacije, povsem neupravičen: potrošnik naj se z reklamacijo obrne direktno na proizvajalca ali končnega prodajalca, ta pa naj se potem ukvarja z iskanjem krivca za napako — potrošnika to prav nič ne briga, imeti hoče le izdelek oz. storitev, ki jo je plačal, in ki mora biti v redu.

Kot nekvadratnega lahko označimo tistega ponudnika, katerega izdelki oz. storitve ne ustrezajo obljubljenemu, pa tiste, ki prodajajo svoje blago po višji ceni, se nekulturno tako ali drugače neokretno obnašajo do potrošnika ipd. Ker bi bilo navno pričakovati, da se bodo nekvadratni ponudniki popravili sami od sebe, jih je treba k temu pač prisiliti — zlepa ali zgrda. Vsekakor pa za vsako napako zaslužijo kazen.

Varstvo potrošnikov je pri nas šele v povojih, kar pa še ne pomeni, da je situacija brezupna. Razni potrošniški sveti so vse bolj organizirani in lahko kot taki predstavljajo sredstvo pritiska na nekvadratne in hkrati promocijsko sredstvo za kvalitetne ponudnike. V tem pogledu so še bolj učinkoviti javni mediji, ki lahko z razkrinkavanjem nekvadratnih ponudnikov spravijo le-te v skrajno neugoden položaj. Če nič od omenjenega ne deluje, lahko potrošnik izterja svoje pravice po sodni poti — a žal so naša sodišča počasna, neučinkovita, pogosto pristanska na škodo potrošnika ipd. Ponekod v tujini imajo to mnogo bolj urejeno. Npr.: neka Američanka je tožila proizvajalca svoje mikrovalovne pečice za blazno odškodnino zaradi psihičnih bolečin in nastale škode; v pečici je namreč hotela posušiti svojega sveže skopanega psička, živalca pa je seveda crknila. Sodišče je spoznalo proizvajalca za krivega, ker v navodilih za uporabo ni bilo eksplicitno napisano, da se v pečico ne sme dajati živih bitij. Ali: neka nemška turistična agencija je v prospektu za letovanje v neki eksotični afriški državi zagotavljala, da hotelsko osebje razume nemško. Bavarski turist, ki je letoval po omenjenem aranžmaju, si je pred zajtrkom zaželel svoje priljubljeno pivo, in je to v grozljivem dialektu zamomljal temnopoltemu natakarju, ki pa ga seveda ni razumel in mu torej ni ustregel. Zaradi tega je imel ljubitelj piva uničen dopust in je uspešno iztožil odškodnino v vrednosti kar nekaj takih potovanj. Da ne govorimo o tem, da ponudniki na zahodu v primeru odškodninskih zahtevkov pogosto raje molče poravnajo odškodnino, kot da bi primer prišel pred sodišče in s tem v javnost.

Poleg omenjenih pa obstajajo tudi skrajna sredstva maščevanja nekvadratnim potrošnikom — se-

veda le v primeru, da vse legalne poti odpovejo. Take metode se lahko izkažejo za uspešne predvsem pri sesuvanju monopolistov, ki jih je pri nas kar precej, saj so dodatno zaščiteni z omejitvami uvoza, carinami, višjimi davščinami glede na tuje poreklo blaga itd. Ščiti jih seveda največji med vsemi monopolisti, to pa je **država**. Naša država ogromno pravi pri sesuvanju slabega ponudnika (in s tem zmanjšanje povpraševanja po njegovi ponudbi) med legalnimi sredstvi med bolj učinkovitimi, pozivamo bralce, naj nam sporočijo svoje izkušnje oz. njim osebno znane primere slabe ponudbe, kar bomo z veseljem objavili, prispevke pa ugodno honorirali. Pošljite jih na naslov: Katedra, za Antipropagando, Tyrševa 23, 62000 Maribor, ali pa jih sporočite na telefon (062) 212-004. Pohvalnih mnenj o ponudnikih ne bomo objavljali (za to so reklame, ki jih je mogoče plačati in objaviti tudi v našem časopisu), pač pa reakcije očrnenih ponudnikov, morda z ustreznim komentarjem (najbolj čudne primere bomo namreč osebno preverili). Občasno pa bomo naredili tudi preglednico najslabših ponudnikov vključno s predlogi, kako jih spraviti v božjo mater, kamor po vsej pravici tudi spadajo. Čakamo torej na vaša sporočila, za vsak slučaj pa imamo na zalogi tudi nekaj svojih primerov.

ANTIPROPAGANDA se bo ukvarjala predvsem s konkretnimi primeri nekvadratne ponudbe in nasveti, kako se ji postaviti po robu oz. kaznovati ponudnika. Ker je javna očrnitev slabega ponudnika (in s tem zmanjšanje povpraševanja po njegovi ponudbi) med legalnimi sredstvi med bolj učinkovitimi, pozivamo bralce, naj nam sporočijo svoje izkušnje oz. njim osebno znane primere slabe ponudbe, kar bomo z veseljem objavili, prispevke pa ugodno honorirali. Pošljite jih na naslov: Katedra, za Antipropagando, Tyrševa 23, 62000 Maribor, ali pa jih sporočite na telefon (062) 212-004. Pohvalnih mnenj o ponudnikih ne bomo objavljali (za to so reklame, ki jih je mogoče plačati in objaviti tudi v našem časopisu), pač pa reakcije očrnenih ponudnikov, morda z ustreznim komentarjem (najbolj čudne primere bomo namreč osebno preverili). Občasno pa bomo naredili tudi preglednico najslabših ponudnikov vključno s predlogi, kako jih spraviti v božjo mater, kamor po vsej pravici tudi spadajo. Čakamo torej na vaša sporočila, za vsak slučaj pa imamo na zalogi tudi nekaj svojih primerov.

jacks

Kam drugam dopoldan v totem našem Mariboru, kot v centralno peš-cono? Sončen dan je in v mestu se tre nakupovalcev, ljudi z opravki na bankah, uradih itd. — in vsaj tričetrt jih je hkrati v službah. Prerivanje človeka užaja. utruji in zlakoti, torej, hajd v katerega od mnogih lokalov bivše TGDO, zdaj TGP Pohorje!

Naša ekipa začne potep po mestni coni za pešce z manjšim prometnim prekrškom: parkiramo, kjer ne bi smeli. »Pajka« nas ni prav nič strah, saj je poleg našega parkiranih nekaj avtomobilov s tujimi registerskimi tablicami, in ker je Maribor gostoljubno turistično mesto, imajo tujci pri odvozu seveda prednost.

Zagledamo se v obnovljeno pročelje lokala z zvenečim imenom, o katerem je bil pred kratkim posnet celo film, in silne se nam pocedijo ob misli na pizzo, tako bogato obloženo in hrustljivo zapečeno. Vstopimo in se zbašemo za neudobno mizo s fiksnimi klopmi. Čakamo, da se nas usmili kateri od množice natakarjev, pa se ne zgodi prav nič. Pri TGDO alias TGP Pohorje imajo pretkano strategijo postrežbe: gosta je treba pustiti čakati tako dolgo, da požene korenine in postane pošteno lačen in žejen. Končno pridemo na vrsto za naročilo, in po daljšem čakanju se znajdejo pred nami na pol prazni vrčki postanega piva z obilico pene (moški kolegi začnejo po žepih iskati britvice), nato pa pizze, ki so sicer malo manj bogato obložene, zato pa toliko bolj hrustljivo zapečene, kar dokazuje ogljeno črna barva, ki pade človeku v oči, če pizzo privzdigne in se zagleda v njeno dno. Kolega, ki si je naročil »pizzo presečenjen«, je nekoliko razočaran, saj se iz nje nič ne bliska, nič ne poka in nič ne skače, je pa presečenjen nad tem, kako so uspeli tako trdo zapeči jajčni rumenjaki. Sama se odločim za »pizzo štirje letni časi«, a resnici na ljubo mi uspe naštetih samo dva, in še to taka z bolj skromno letino. Ko

Nar slabše jedi za ta sestradane ljudi

nam po vztrajnem klicanju natakarja le uspe poravnati račun, je ura že krepko čez poldan, mi pa že spet pošteno lačni.

Odločimo se, da bomo prijeten popoldan raztegnili do večera in si privoščili razkošno kosilo tako, da bomo pojedli juho v enem, glavno jed v drugem, in sladico v tretjem lokal. Odpravimo se torej na z valovito plastiko pokrit vrt s poševnim podom, ki spada k ugledni gostilni prekomorskega imena. Preden nam uspe naročiti, natakar vljudno zamenja prt. To stori tako, da že obstoječ prt že ne vem kolikoli obrne, s čimer se izogne nošenju jedilnega lista: kompletan menu je namreč na prt. Odločimo se za slastno ribjo juho, kakršno lahko po receptih mojstrov iz omenjenega TGP-ja pripravimo tudi sami:

Ostanke rib, ki so jih prejšnji dan pustili gostje, rahlo popražimo na olju, ki je ostalo od cvrtja sardelic. Dodamo obilo rahlo plesnivega česna, ki smo ga pred tem strli z obilico soli, šopek sesekljanega uvelega peteršilja in moko. Še malo popražimo, zalijemo z vodo in ostanke vina od prejšnjega dne, dodamo še malo paradiznikove mezge, dobro prevremo in serviramo s starim belim kruhom in rezino limone.

Ker so pri TGP Pohorje obzirni do gostov in njihovega zdravja, jedi nikoli ne servirajo pretirano vročih, da se gostje ne bi opekli, pa tudi sicer uživanje zelo tople hrane škodi želodcu.

V veliki, toda za čudo skoraj prazni jedilnici bližnjega lokala, ki nosi zveneče ime prebivalca naše

lepe pokrajine, tako polne s trto poraslih gričev, kjer je najboljši laški rizling doma, si privoščimo glavno jed, štajersko čebulno bržolo:

Od žilavega kosa kravešportnice z ostrim nožem odrežemo tanek zrezek, težek od 12 do 15 dag. Namesto govedine lahko vzamemo tudi ustrezen kos mesa crknjenega konja, v tem primeru pa se jed imenuje »štajerski konjski zrezek«. Meso naj v čim slabše delujočem in čim bolj umazanem hladilniku zori nekaj dni — tako dolgo, da začne dobivati duh po gnijočem in spreminjati barvo. Oplaknemo ga z okisano vodo, da speremo vonj, dobro potolčemo in začimimo s soljo, vegeto, poprom in majeronom, namažemo z gorčico. Na žilavi masti pečemo po obeh straneh tako dolgo, da spusti ves sok in dobi trdoto gumijaste podplata povprečne kakovosti. Damo na krožnik, na isti masti pa do črnega zažgemo sesekljano gnilo čebulo, pomokamo, zalijemo z malo juhe iz kocke in brizgom vina, pokuhamo, dodamo zrezek, da se pregreje. Damo na krožnik in posujemo s seseklanim peteršiljem. Z vrha kisle smetane previdno odmaknemo plast plesni, zajamemo malo žličko in treščimo smetano na zrezek. Postrežemo s poljubno prilogo in prikuho ter štajersko solato, ki jo za

»Mislim sem, da nekaj vem o ekonomiji, zdaj pa me pesniki in psihiatri prepričujejo, da ne vem ničesar.«

To izjavo Jožeta Mencingerja, ki je kot podpredsednik slovenske vlade zadolžen za gospodarstvo, smo lahko prebrali v tedniku **Mladina** (št. 37, 24. oktober 1990). Nismo izvedeli, ali je iztrgana iz zgovornega konteksta ali ne. Razmišljal bom o njej kot nagovorjeni osebek, ki po izobrazbi ni ne ekonomist ne pesnik ali psihiater.

Podpredsednik vlade je javna funkcija, torej Jože Mencinger ne stresa nejevolje na svoje prijatelje ali nad pogovorom pri privatnem omizju. Ostanajo tri možnosti, kje se ekonomist srečuje s pesniki in psihiatri. Prva je: v vladi, druga: poslanci v parlamentu in tretja: avtorji zapisov v medijih. Najbolj verjetna se mi zdi druga možnost, torej situacija, v kateri si stojijo nasproti člani vlade in člani parlamenta.

Toda, zakaj je Jože Mencinger izbral poklicne in izobrazbene oznake za poimenovanje političnega razmerja? Odgovor je lahko samo en: nekako je moral prikriti upravičenost ugovorov in jih učinkovito, torej z malo besedami, vendar s pravimi, tudi razvedrotiti.

Po prevzemu funkcije je Jože Mencinger izjavil, da ni vedel, da je stanje v gospodarstvu tako slabo. Nevednost sama po sebi ni nič slabega. Začudi pa pri osebi, ki je bila pred prevzemom funkcije zaposlena na Bajtovem ekonomskem inštitutu. Torej na inštitutu, ki s svojimi predlogi že leta vpliva na jugoslovansko in slovensko politiko. Širša javnost pozna predvsem en predlog, ki ga ta inštitut ponuja vsaj petnajst let za ozdravitev gospodarstva: devalvacija in inflacija.

Vprašanje, ki se vsiljuje, je, na kakšni pod-

lagi oblikuje inštitut svoje predloge, če njegov sodelavec mirno izjavi po prevzemu pomembne politične funkcije, da ni poznal situacije?

Dva odgovora sta možna. Prvi je, da so inštitutu onemogočali dostop do pravih podatkov (pravi znanstveniki bi to morali opaziti in priti s tem na dan). Druga pa: da jih na inštitutu niso znali zbrati.

Toliko o upravičenosti ugovorov. Zdaj pa še nekaj o obliki njihovega razvedrotitja. Med poslanci so gotovo zastopani še mnogi poklici ob — pesnikih in psihiatrih. Vendar, če nekemu rečemo, da je mizar ali inženir elektrotehnik, potem to zveni povsem drugače, kot če nekemu rečemo, da je pesnik.

V dnevniku **Večer** smo lahko v soboto, 27. oktobra 1990 prebrali, da minister za kulturo, Andrej Capuder, sebe občuti kot ezoterika, ker je romanist in prevaja iz romanskih jezikov. Združitev Mencingerjeve in Capudrove izjave nam pokaže, da imajo v vladi skoraj enotno predstavo o »pesniku«. Kar je obžalovanja vredno, saj sta praviloma gospodarstvenik in kulturnik v vladi na nasprotnih pozicijah. Pri nas pa složno pihata v isti rog (in složnost je na Slovenskem sicer sila redka; navadno je bolje, če še sosedu crkne krava).

Zato predlagam, da se oba ministra pridruži letošnji »bralni znački«. Ezoterik naj prebere Dantejevo delo **De vulgare eloquentia** in Rabelaisov roman **Gargantua in Pantagruel**. Gospodarstvenik pa se naj pozanima, kaj je počel pesnik Goethe v službenem času. Psihiatri pa so zmeraj imeli največ možnosti za delo v času rekrutiranja vojakov in pri opazovanju vojnih invalidov. Torej jih bo Jansa v kratkem potreboval kar nekaj.

Igor KRAMBERGER

Štajerc v času večerje

spremembo namesto z bučnim pripravimo z belim oljem, ki pa je počrnelo zaradi vsaj dvotedenske uporabe v fritezi, za plemenitejši okus pa mu lahko pri- mešamo tudi nekaj kapljic odpadnega strojnega olja.

Čeprav se h govedni in konjetni poda temnordeče vino, napravimo gastronomski prekršek in si privoščimo mariborski laški rizling — saj smo sredi vinorodnega okoliša in prav je poskusiti plemenite pridelke domače pokrajine. Po zatrejanju prijaznega natakarja je z naše steklenice Vinagovega laškega rizlinga iz podunavskega rajona zaščitna

znamkica slovenskih vin odpadla zaradi vlage in hladu v njihovi kleti. Radi verjamemo: vino je bilo skoraj tako mrzlo, kot pred tem ribja juha.

Večeri se in čas je za sladico. V uglednem lokal, ki nosi ime največje evropske ptice ujede (in glede na cene se mu ime kar poda), si privoščimo sladico: palačinke z vinskimi šodojem:

Iz enega jajca, žličke sladkorja, ščepca soli, pol kg mehke moke, pol dl mleka in ca. pol litra hladne vode zmešamo srednje gosto testo in spečemo kakih 14 do 16 palačink, kar za- došča za 7 do 8 porcij.

Vsako palačinko namažemo z industrijsko mešano marmelado in trikotno zložimo. Na vsak krožnik damo po dve palačinki in ju prelijemo z vinskimi šodojem: namiznemu vinu brez poretka (En starček ali kaj podobnega) dodamo dvakratno količino sladkorja in trikratno količino vode (za 7-8 porcij naj bo tekočina za kakega pol litra do 6 dl). Dodamo jajce in stepamo nad soparo, da se speni. Zavreti ne sme. Polijemo po palačinkah, posujemo s sladkornimi perlami najrazličnejših barv in serviramo, ko šodo vsaj na pol upade.

Štajerc v času kosila

Pa je lep dan naokrog! Ker je ponudba in postrežba v vseh lokalih TGDO alias TGP Pohorje na podobno zavidičnem nivoju, saj se povsod držijo istih standardov, prepuščam ugibanje o konkretnih imenih lokalov, ki sem jih popisala v tem sestavku. Vam, drage bralke in bralci. Upam, da vas bo ta zapis opogumil za obisk v katerem od lokalov omenjenega podjetja — zagotavljam vam, da tega zlepa ne boste pozabili!

Kar žal mi je, da kolegi niso delili mojega navdušenja, baje pa se nameravajo v naslednji številki Katedre lotiti TGP Pohorje z mnogo manj naklonjenosti od mene.

vaša MENICA ULINGER

ANARHOLIBERALI IN TEHNOKRATI PONOVO NA SCENI

V času, ko so prvi kozmonavti racali po Mesecu, je bilo iz naših črno-belih televizorjev velikokrat mogoče slišati rohenje proti anarholiberalom in tehnokratom, ki da so največja nevarnost za razvoj takrat najbolj napredne družbe.

Po dobrih dvajsetih letih, ko se Armstronga, Collinsa in Aldrina komajda še kdo spomni, se moramo v naših krajih znova ukvarjati z anarholiberali in tehnokrati.

Pred časom je anarholiberali, te zvite, nizkotne in podle sovražnike Naroda s prvim »voodoo« obredom od mrtvih obudil gospod Toplak na primerem sakralnem mestu. Res je — po dolgoletnih izkušnjah z boljševiskim jugosamoupravljanjem je ta (sicer izvirna anarhistična) domislica povsem oplela, kljub temu pa anarhističen odpor do države ni povsem iz trte zvit, saj nas opozarja na to, da koncentracija moči na enem mestu nikoli ne prinaša ničesar dobrega.

Nikakor ne bi mogel trditi, da ne potrebujemo močne države (še posebej zaradi balkanske blaznosti), toda za božjo voljo, če jo že moramo

imeti, naj bo vsaj pametna! Eno državo sem v letošnjem letu že pokopal (tisto, ki je s tremi odstotki za topove obdavčila celo mleko za dojenčke!), druga pa se mi iz dneva v dan bolj bohoti prav pred nosom in dokazuje, da za zdaj bolj potrebujemo topove kot maslo. (Anarho)liberalci pa si drzno spletakariti o demilitarizaciji! Da bo volk sit in koza cela, bi lahko uvedli prostovoljne vojaške odrede, ki bi jih nastanili v primerne rezervate, kjer bi večino svojega časa preživeli v delavnicah, kjer bi (recimo) delali vijake ali žeblice, ob prostem času pa bi si z izkupičkom financirali vojne igrice, državi pa ne bi bilo treba pobirati niti informacij o nabornikih, niti davkov, ki bi jih hrustal vojaški aparat.

Ne gre pa le za to. Namesto, da bi nova oblast radikalno zdesetkala državni upravni aparat, je začela tarnati, da je premalo kadrov, s tem pa samozvesto pogreva tradicijo samoupravljalškega (papirniškega) normativizma. Kaj potem, če velja pravilo, da ljudje

RAJKO MURŠIČ

živijo bogato tam, kjer je država poceni! In kaj potem, če so procesi v naravi praviloma ireverzibilni in če drezanje v narvni red stvari samo povečuje entropijo!

Kaj pa s tehnokrati? Gospod Toplak jih začuda ni omenil. Ti potuhnjenci so najprej vstopili v Partijo (seveda iz čisto pragmatičnih razlogov!), potem pa so se v pri-

mernem trenutku prelevili v poslovneže (ali iz istih razlogov prestopili k Demosu), sedaj pa kanijo Slovenski Narod še enkrat pošteno potegniti za nos in postati lastniki njegovega premoženja.

»Tako pa že ne bo šlo!«, so se odločili velmože na ustreznih položajih in jedro začeli iskati pravično rešitev problema lastninjenja neizmerne podalpskega bogastva. In so jih našli: iz naftalina so izbežljali opeharjene lastnike in iz obdobja Kraljevine (da o Monarhiji in problemih dednega prava sploh ne govorimo!) s Cerkvijo vred, preostanek pa naj bi si razdelila država (ki je že začela s svojo imbecilno medijsko kampanjo za obveznice, ki kar preveč smrdijo na svoj srbski »zajamski« vzor!) in tujci. Če k temu dodamo še resne namere oblasti, da bo določen del povojnih krivic obračunala tudi z odškodninami, potem je jasno, da se bodo davki za prehrano dojenčkov še enkrat zvišali.

V vsem tem boju proti bogatenju (in ob razstreljevanju

podjetij, ne da bi v resnici prišli na zatožno klop krivci iz mesa in krvi) se skriva prastara slovenska karakterna lastnost, zgradi katere so nekoč crkavale sosedove krave, dandanes pa je v modi sodobno človekoljubje: moj sosed namreč nima prav nobene (moralne) pravice, da bi bil bogatejši od mene in pika.

Narod brez bogatašev pa pač ostane reven Narod — tako se mu vsaj ne bo treba bati, da bi mu kdaj kakšen hudooben sosed hotel kaj vzeti!

Naloga, ki se je je lotil državni aparat z lastninjenjem in z vračanjem krivično odvzete lastnine po osvoboditvi, pa v marsičem spominja na reševanje problemov kvadrature kroga ali perpetuum mobila — vsi vemo, da sta oba problema nerešljiva, vedno pa se najde nekaj zagrehtih glav, ki bi ga hotele rešiti — v določenih prelomnih zgodovinskih trenutkih se pač zmeraj znova pojavi nepremagljiva težnja po čudežih in bog pomagaj tistim, ki jim čudeži spodletijo!

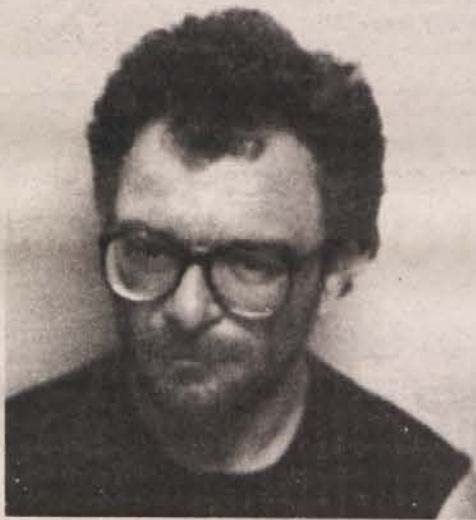
Parlament in njegova vlada bi morala v pogojih parlamentarne demokracije delovati povezano in morala bi biti v funkcionalnem razmerju. Tako, v grobem, pravijo. Med njima tedaj ne bi bilo ljubezni, kaj še, tudi sovraštvo med njima ni v veljavi, ne, drug do drugega sta hladnokrvna, tako kot se za poslovna partnerja pač spodobi. Drugi, se pravi vlada, je tu zato, da dojamemo in po svojih zmogljivostih uresničimo tisto, kar ji nalaga parlament. Če pri tem predsednika ali predsedstvo s primernimi prijemi marginaliziramo, je to v kratkem tisto, kar navadno imenujemo vsakdanje politično življenje.

Ker bi si rad zamislil podobno popolno oligarhijo, mora biti vlada najprej navadna klika oblastiteljev. Nič naj vam ne bo mar, da je vladanje še najbolj podobno umnemu gospodarjenju z dobrinami, ženskami in besedami — z vsem trojim razmetavajte po mili volji, kakor komu ravno paše. Ko ste se že ravno znašli na oblasti, veste tudi nekaj več kot vsi drugi, ki si oblasti še vedno samo želijo — da jo je namreč še slajše uživati,

kot pa si lahko želimo. Edina resna ovira pri oblastnem raju pa bodi ta, da je izbira vladne klike pač stvar kocke, volilnih rezultatov, ki znajo biti usodni, če greste v oblastnem samozadovoljstvu le predaleč. Predaleč?

Hudič je v tem, da greš na oblasti vedno malo predaleč, ali rajje, da nikoli ne veš, kdaj ne boš šel predaleč. A ker si že na oblasti in tedaj veš za vse prednosti, ki ti jih prinaša, bi se ji tudi ne odpovedal kar tako, zaradi muhavosti volilne usode. Veš pa še nekaj — vse sile bi napel za to, da bi se na oblasti obdržal, samo ene ne smeš uporabiti, namreč nasilja, represije. Kdo se pa ne bi obrnil proti tebi, če mu prd nosom mahaš z brzostrelko ali z bolj ali manj prefinjeno obliko **Berufsverbot-a**? Nasilje tedaj ne bi šlo, a oblastne norčije bi le uganjal! Kako?

Takole boš sklepal: po dolgotrajni vladavini samoupravne despotije je končno prišla

IZTOK SAKSIDA

svoboda, politični svet je oživel v strankah, vplil je, dobil svoj parlament in svoje malo zaplotniško zadoščenje. Če so bili partizani in njihovi komunistični voditelji po revoluciji svobode pijani, si misliš,

potlej so ti polpotovski demokraciji od nje popolnoma prevzeti. Tako zaslepljeni so od nje, si prepričan, da niti opazili ne bodo, ko... Tule posreduje policijski minister. Razumel je namig —

na »teren« pošlje tajne agente, ki jih je na srečo (tako se temu reče!) podedoval od izumrlega režima, in ti naj poskrbijo za to, da bo vsakršna komunikacija, pa naj je ta še tako navidezna, med parlamentom in njegovo vlado prekinjena. Parlamentarni zapiski s sklepi, ki bi morali biti uresničeni, se na poti do vlade izgubljajo, snemalni trakovi so demagnetizirani in parlamentarne razprave so skrbno posnete samo še na videz.

Javni mediji naj še bolj natančno in brez vsake dlake na jeziku neposredno seznanjajo svoje javnosti s podrobnostmi veselega in živahnega parlamentarnega življenja, tako da ja nihče ne bi imel občutka, češ, izključen sem iz demokracije! In kdo za boga bi še hotel več, ko pa je ravno to tisto, kar smo si vsi ves čas samoupravne despotije tako vneto želeli? — Naj je namreč predmet želje še tako zabrisan, ko te izpolnitev želje zaslepi in prevzame, boš

od te izpolnitve odvisen — tako zelo, da se je boš le stežka kdaj znebil!

Kaj pa zunanji sovražnik? Po temle scenariju niti ni nujen, a če mu daste primerno vlogo, tudi ne bo povsem odveč — njegova navzočnost bo vero v lastno demokrasko samozadostnost samo okrepila in morebiti prepričala še kakšnega omahljivca, ki bi se sicer te parlamentarne demokratske igrice ne udeležil rad.

In nauk te zgodbe? — Ko si enkrat na oblasti in bi hotel še dolgo, pravzaprav na vekomaj, uživati sladkosti, ki ti jih prinaša, potlej moraš občestvu volilcev, od katerih je tvoja oblast odvisna, ponuditi popolno demokracijo ali gledališče sence, pri katerem bo vsak verjel, da je demokratska igra res samo slepilo in videz, vendar pa je ravno on tisti, ki ji ni nasedel in se mu je želja po njej izpolnila tudi v resnici. Popoln oligarh ali tiran, saj je vseeno, boš tedaj takrat, ko boš svoje občestvo zaslepil z videzom popolne demokracije.

Ko bo nekega lepega sončnega ali deževnega dne sprejeta nova ustava, se bomo zbudili v suvereni Republiki Sloveniji, najboljšem vseh možnih svetov, kot bi nas radi (že spet!) prepričali tisti, ki so vzeli našo usodo v svoje roke in zdaj gledajo v vsakomur, ki mu v osnutku nove slovenske ustave ni kaj všeč, malodane izdajalca domovine. In ko se bomo zbudili v Novi Sloveniji, bo prepozno; prepozno namreč za udeležbo ugotovitve, da je svoboda posameznika najvišji politični cilj, ne pa samo sredstvo za dosego česa višjega, kajti tega višjega ni. S »svetostjo življenja«, »nacionalno varnostjo«, »Zdravjem in moralo« in kar je še podobnih »ustavnih kategorij« bodo začrtane meje posamezniku, postavljene v službo najvišje svetinje — slovenskega naroda. Da lahko postavi to svetinjo na oltar samo močna država, ne pa država, razumljena kot nujno zlo, ki ga je treba čimbolj omejiti, je samo po sebi jasno.

V imenu te svetinje in svetosti življenja bomo rojevale otroke v državi, ki sicer ni do zdaj še tako rekoč z ničemer pokazala, da ve, kako doseči to, da se ne bi poču-

tili boljše in bi nam tudi boljše šlo. Spočeti bodo seveda, kot se za zdrav narod spodobi, v zakonski zvezi kot edini ustavno priznani obliki družine, ki ji gredo vse pravice. In sveto družino bo kajpada varovala republika oziroma država — tudi tedaj ko družinskim članom to ne bo ravno pri srcu. Homoseksualci in drugi nemoralni tujki na zdravem narodovem telesu pa se bodo prisiljeni poskriti v najtemnejše kote javnih in zasebnih stranišč. Kakšna enakopravnost vseh oblik življenjskih skupnosti neki, zdaj gre za slovensko suverenost.

Lepo bo poskrbljeno tudi za svobodo tiska in vsega, kar sodi zraven. Pač v duhu tistega znamenitega rekla, ki se nam je zalezel v kri in možgane še v starem režimu: demokracija da, razkroj ne. Nova ustava bo seveda jamčila svobodo izražanja misli, svobodo javnega govora in nastopanja, svobodo vseh oblik javnega obveščanja in izražanja. Vsakdo lahko svobodno išče, sprejema in širi vesti in mnenja, vsakdo ima

DARKA ZVONAR

Svobodi ni potreben papež.

Bolgarska narodna

pravico biti nepristransko, celovito in pravočasno obveščen, toda... Ustavni zakon bo to pravico lahko omejil zaradi zavarovanja nacionalne varnosti, javnega reda, zdravja ali javne morale. Če

je po obrazcih, ki nam jih vsiljuje oblast, tačas nemoralno in za slovensko suverenost naravnost škodljivo stati v vrsti za svoje prihranke pred bančnimi okenci (kot da bi to počeli nacionalni sovra-

niki, ne pa običajni ljudje, ki jih je življenje izučilo, da ne zaupaj ne Bogu ne Hudiču), se ve, kaj nas čaka.

Vsekakor je nacionalna varnost — podobno kot kakšno varstvo revolucionarnih pridobitev — dovolj ohlapen ali raztegljiv pojem, da mu bo vsakokratna vladajoča elita sproti postavljala okvir in vsebino. In tako bomo v interesu nacionalne varnosti pač necelovito, pristransko in z zamudo obveščeni (ali pa sploh ne) o stvarih, za katere bo po presoji modrih oblastnikov boljše, da o njih v interesu države, ki ji služimo, ne vemo kaj dosti. In z interesi nacionalne varnosti bo seveda omejena tudi pravica do zbiranja in združevanja.

Sprva bo v imenu nacionalne varnosti morda še potreben kakšen pritisk na naš od zunaj, potem pa bodo v glavah novinarjev, teh, kot je bilo že nešteto dokazano, prilagodljivih bitij, začeli samodejno cingljati svarilni zvončki. In na slovenskem svetu

bosta zavladala red in mir. Vse bo lepo pospravljeno po tisti gospodinjski logiki, kakršna prevladuje že pri sedanjem urejanju tovrstnih zadev, denimo pri spravljaju institucij, kakršna je RTV, pod državno nadvlado. Češ: kadar pospravljamo zelo razmetano stanovanje, je pač treba predmete najprej pospraviti tudi tja, kamor ne sodijo, da jih bomo nekoč pozneje lahko dali na pravo mesto. Natančno tako je te dni izjavil eden pristojnih mož, to, kdaj bo pravi čas za postavljanje predmetov na pravo mesto, pa bodo seveda povedali moške za — bolje rečeno nad — njim. In to, da se bo v tej gospodinjski vni marsikaj porazbilo ali za vekomaj založilo, izgubilo, je za vnete čistilce in čistilce narodovih interesov, katerih edini lastniki bojda so, seveda postranska stvar, bagateja.

Zgolj hude sanje? Glede na naglico tistih, ki hočejo sprejeti ustavo takšno, kot je, brez bistvenih popravkov, ne. Če so sanje beg od resničnosti, ob tem človeka prime, da bi z odprtimi očmi pobegnili kam drugam. V interesu svoje varnosti.

Koliko Mariborčanov srednje in mlajše generacije še ve, da je bila v zgradbi, kjer je že trideset let (s presledkom nekaj let v stavbi sedanje zobne ambulante v Žitni ulici) dom bivše Višje pravne šole, nekoč mariborska klasična gimnazija? Verjetno bi anketa o tem razkrila, da o tem nima pojma niti večina študentov, ki vsak dan vstopajo v to zanimivo poslopje, če že ne najbolj funkcionalno, pa gotovo najbolj imenitno od vseh univerzitetnih prostorov v mestu in tudi edino, ki premore tisto zgodovinsko patino, s katero se dičijo visokošolske ustanove po svetu.

Res je nevsakdanje naključje, da klasična gimnazija (oziroma njena naslednica: I. gimnazija) prav letos slavi 140. letnico obstoja in višek teh praznovanj bo 14. decembra. Za ta dan pa je napovedana tudi svečanost ob 30. obletnici Višje pravne šole v Mariboru in predstavitev programa in profesorjev nove Visoke pravne šole. Sama od sebe se tako ponuja vzporednica med staro klasično gimnazijo, s katere so najprej na Dunaj in nato v Ljubljano odhajali na študij prava mnogi slovenski izobraženci, ter ponovnim rojstvom I. gimnazije (po letih prisilne in preozke usmerjenosti v družboslovje), ki ji je takoj sledilo »rojstvo« visoke šole in ki bo mnogim gimnazijcem prihranilo pot v Ljubljano, če se bodo odločili za pravo, seveda.

Morda bi astrologi to znali prav lepo pojasniti z ugotovitvijo, da so bile te lepe okrogle obletnice zapisane v zvezdah in so se torej leta nazaj predstavili Višje pravne šole in Univerze v Mariboru res čisto brez haska trudili z dokazovanjem in prepričevanjem (predvsem trmaste Pravne fakultete v Ljubljani), da mora Maribor dobiti drugostopenjski pravni študij. Leta 1987, ko so na seji Sveta Univerze v Mariboru sprejeli elaborat o razvoju študija prava, se je zdelo, da so že tik pred zaželenim ciljem. Omenjeni elaborat je namreč dobil, (tako je zapisano v letošnjem sprejetem elaboratu z istim nazivom) široko podporo »v družbenopolitičnih skupnostih, družbenopolitičnih organizacij in družbenih služb« severovzhodne Slovenije in celotnem slovenskem gospodarstvu. Toda zalomilo se je pri tem, da je bil predviden enak študijski program kot na Pravni fakulteti v Ljubljani (v skladu z obstoječo zakonodajo), toda v času priprave elaborata je zavlekel drugačeh veter v republiškem ministrstvu za šolstvo (namesto vzporednega je bil zaželen komplementarni študij) in tako uspeha ni bilo. Medtem je krmilo mariborske univerze prevzela sedanja po-

VISOKA PRAVNA ŠOLA

Darilo politike ali zmaga (druge) univerze?

sadka (dr. Križman, dr. Mulej in dr. Geč-Korošec), ki ji je treba priznati, da se je bitke za »pravno zaozkoženje univerze« lotila zelo zagnano.

Dobre politične zveze (še) vedno veliko veljajo

Predvsem rektor mariborske univerze je znal vedno in povsod brez ovinkov povedati, kar mu je bilo na duši. Gotovo je s tem dosegel vsaj to, da so mu prisluhnili tudi tisti, ki se z njim sicer niso strinjali. Dr. Geč-Korošec tako udarnih javnih nastopov sicer nima, je pa gotovo bilo že dovolj drzno, da je sprejela kandidaturu za člana predsedstva in se z rektorjem izpostavila preštevanju glasov volilcev. Ta volilni boj (ostal je sicer brez lovorik, a sta jo v njem bolje odnesla od sedanjega republiškega ministra), omenjam zato, ker domnevam, da je tudi pripomogel k izglasovanju Visoke pravne šole.

Dr. Miroslava Geč-Korošec priznava, da je takrat, ko so ji ponudili to kandidaturu, »razmišljala o tem, da bo imela priložnost, nekaj narediti za šolo in univerzo«. Vollna znanstva ji še vedno pridejo prav. Verjetno tudi rektorju. Toda gotovo je bil za usodo prava najbolj koristen nepričakovan probaj profesorja dr. Ludvika Toplaka v vrh tiste skupščine, ki je pred nekaj tedni izglasovala Zakon o ustanovitvi Visoke pravne šole v Mariboru (zakon je stopil v veljavo 13. oktobra). Sam dr. Toplak o teh zaslugah ne sliši rad, saj je že naletel na očitke, da si je pripravil delovno mesto po koncu sedanje funkcije. Čez leta pa se bo gotovo rad spominjal. Tudi Matija Malešič ni skrival simpatij do tega zakona. Te reči so pomembne, saj je na skupščini po novem od zunaj težje vplivati kot na prejšnjo, nekaj drugega pa je, če se boriš za glasove znotraj nje.

Tako bi lahko bila Visoka pravna šola, tudi nekakšno »darilo« nove slovenske politike Univerzi v Mariboru in mestu, dokaz, da Maribor ni zapostavljen v primerjavi z Ljubljano. Kdo ve? Gotovo pa je, da Višja pravna šola ne bi več mogla dolgo ostati, saj je postala že anahronizem — edina višja šola med dvajseterico pravnih fakultet v državi. Resnično je torej šlo za dilemo: visoka šola ali ukinitve višje.

Za profesorske stolčke se kar »stepejo«
Prihodnje študijsko leto (1991/92) — nadaljuje-

mo s simboliko, ki se tu kaže kot čas vstopa v evropsko skupnost, kar bo gotovo terjalo tudi več gospodarskega pravnega znanja — naj bi se vpisalo 120 študentov v prve letnike Visoke pravne šole, hkrati pa 35 študentov v (redni) tretji letnik te šole. Razmerje so dobili, razlaga dr. Geč-Korošec, s primerjavo osipa med obojimi ter dosejanja števila vpisanih absolventov Višje pravne šole na Pravno fakulteto v Ljubljani. Njej in kolegom na šoli se zdi število vpisanih mest sicer premajhno, toda rektor vztraja pri njem, češ da lahko uspeh zagotovi kakovost, ne pa kvantiteta.

Težko je sicer napovedati, kakšno bo zanimanje za visokošolski pravni študij v Mariboru — zelo verjetno pa bo večje od vpisnih možnosti. Zanj se bo odločil marsikdo, ki sicer ne bi študiral prava. Ne le zato, ker je tistim, ki živijo dovolj blizu Maribora, ne bo treba od doma. Mikavna je usmeritev v gospodarsko pravo, verjetno pa bo kdo špekuliral tudi z domnevo, da bo študij v Mariboru lažji od študija v Ljubljani. (Podobno je dolgo veljalo tudi za nekdanjo Visoko ekonomsko komercialno šolo v Maribo-

Nobena skrivnost ni, da je Višja pravna šola že nekaj let veljala za šolo, ki se je kadrovske komaj še ohranjala na minimalni kakovostni ravni, ki skoraj ni premogla raziskovalnih projektov in v katero so se vpisovali študentje tudi po liniji najmanjšega odpora. Vse te oznake ne letijo kar počez, toda splošna podoba je bila takšna in zaenkrat tudi še je. Zato je toliko bolj pomembno, da bo Visoka pravna šola od začetka, tako tam tudi zagotavljajo, nepopustljiva pri oblikovanih kriterijih. Ugled si bo šele morala zgraditi, tega ji samo ugledna imena profesorjev ne bodo prinesla.

ru v primerjavi z Ekonomsko fakulteto v Ljubljani — seveda pa dokazov o večji »težavnosti« ene ali druge šole ni.

Že potrjeno pa je veliko zanimanje za profesorska in asistentska mesta na šoli. Za polovico predmetov ima Visoka pravna šola, po izjavi rektorja dr. Mitje Novaka, habilitirane učitelje sama, oziroma jih bo pritegnila iz drugih šol Univerze v Mariboru (ti so že doslej učili na Višji pravni šoli, bodo pa nekateri od njih povečali svoj delež sodelovanja — dr. Šime Ivanjko se bo denimo iz Ekonomsko poslovne fakultete preselil nazaj na to šolo). Največji vir novih kadrov so zvezne institucije, kjer je doslej delovalo precej uglednih slovenskih strokovnjakov, nekateri pa so se pripravljali vrniti tudi iz tujine. Na primer dr. Jožef Straus, mednarodno priznani strokovnjak za patentno pravo, zaposlen na Max Planck inštitutu za patentno pravo v Münchnu — sicer pa Mariborčan. Ali pa dr. Vida Čok, prav tako Mariborčan, ki je bila za univerzitetnega profesorja habilitirana v Ljubljani, dela pa na inštitutu za primerjalno pravo v Beogradu. Iz Beograda naj bi prišla (vsi profesorji so že potrdili svojo kandidaturo) tudi dr. Milan Vivod in dr. Rafael Cijan. Kot je povedala dr. Geč-Korošec, se poleg ljudi, s katerimi so računali že ob pripravi elaborata, pojavljajo še nova ugledna imena in tako bodo lahko med kadri izbirali, kar bo šoli brez dvoma v korist. Pri tem naj bi tudi vztrajali, da bodo učitelji čim prej živeli v Mariboru, Visoki pravni šoli je Univerza v Mariboru že zagotovila prednost pri dodeljevanju kadrovskih stanovanj.

Kljub temu, da se bo študij v Mariboru s približno tretjino predmetov razlikoval od študija prava v Ljubljani ali na kakšni drugi pravni fakulteti v državi, s prehajanjem med šolami ne bo težav. Šole so se namreč dogovorile o minimalnih standardih glede ur in semestrov predavanj za skupno 20 dogovorjenih predmetov — to pomeni medsebojno priznavanje izpitov in diplom. Nekdo bo lahko, denimo, po drugem letniku v Mariboru »skočil« v Ljubljano in se, čeprav to ni priporočljiv študijski način, od tam po tretjem letniku spet vrnil v Maribor. Tisti, ki so se letos kot zadnji vpisali na Višješolski študij bodo imeli skupaj s kolegi (rednimi in izrednimi študenti) iz prejšnjih let čas do vključno 1996. leta, da dokončajo študij. Po tem letu višje pravne šole dejansko ne bo več.

JASNA KONTLER-VENTURINI

»Danes sem pojedel četrto zemljo. Jovič je sploh baraba. Tito je bil... za Titota ne bom govoril. Kriv je ogromno. Samo ne bom govoril o njemu. O mrtvih se ne govori. Je tak? Jovič je baraba. Naš Drnovšek je dosti dal v enem letu. Danes je nula. Danes je v aparatu notra. Nepomemben. Makar je inženjer, magister, docent in vse. Pa Janša in Peterle? Dobro Peterle je na Cerklvo vdaru. Kaj bo ona prinesla, bomo videli. Morda bo prinesla tisto, kar je za časa vojne, da bo zopet morila. Morila... ne izklapljat.

Sem Feguš Bogomir, star 57 let, policija me preganja. Brezdomec. Podpore ne dobim. Sinoči so me pretepli. Ker sem bil malo vinjen. Potem so me z žlah cvjjo polili, da sem bil celi moker. To se ni dogajalo za časa vojne, ko sem jaz rasel gor. Makar je zdaj demokratična republika, imajo ista pooblastila, kot so jih imeli za časa stalinizma. Vem, da bom razbit, ker to govorim. So me vprašali na železniški postaji, kaj iščem tam? Valjda imam pravico, ker sem etičen. To mi je sveta zemlja.

Sedel sem, zdaj pa tri leta nisem naredil kaznivnega dejanja, niti koliko imam črnega za nohtom. Pol petih zjutraj so nas policaji nagnali iz keso nov za papir in nas postrojili pred Centrom. Nekaj aluminij je eden vkradel. Me ne zanima kdo. Zakaj gre, sem vprašal. Boš čutil, je rekel policaj. Zakaj Cerkev ne štiti človekove pravice?

Je bila Magda Tovornik, je rekla, pri meni so vrata odprta za vsakega občana. Moraš pa po tri tedne čakati, preden prideš do nje. Pa še vprašajo te prej, kaj boš govoril. Plus tega, ona niti ne more biti županka Maribora, ker je doma iz Kozine. Ona je glava mesta. Evo tak je.

Zdaj Cerkvi dajejo vse nazaj. Se je dobro. Spoštujem to. Ali ne biti zopet komunist po srcu, zakaj policija tolče? Po Holandiji ni tega. Tam se ti

Danes sem pojedel četrto zemljo

JAZ TITOTA NE SOVRAŽIM

Sedel sem, zdaj pa tri leta nisem naredil kaznivnega dejanja, niti koliko imam črnega za nohtom

policaj opraviči. Tu pa če nimaš denarja ti rečejo, od česa boš živel, če ga pa maš, pa kje si ga vkral... Ali ga nimaš v Jugoslaviji kje vkrast, ker ga ni. Za en bicikel boš dobil šest mesecev resta. V Italiji prijaviš, da so ti avto vkradli, te bodo nagnali: jebes avto, mi imamo druga posla.

Bojim se noža. Mi bodo rezali arteriji na nogi. Bojim se tistih žauhov dol — infuzije in transfuzije. Bil sem na štirih zveznih delovnih akcijah 1946, 1947, 1948 in 1950. leta.

Pa tudi sem bil v Hitlerjevem Jugendu. So bili panfili in hajoti, kot danes pionirji in mladinci. Hitlerja sem videl, Göbelsa, Göringa, Himlerja in vse.

Vida Tomšičeva in Lidija Šentjunc sta bili poleg, ko se je streljalo v Mariboru. Mi smo imeli hišo na Ptujski cesti, kjer je zdaj Tima. Tam je bilo čelo, na Glavnem trgu pa rep kolone v petih vrstah. V pasjih grabah so jih 120 tisoč postrelali. Plahta, bunf, zemlja, apno, druga plahta, vse.

Gor pri Arehu, kjer je hotel, tam jih je bilo 80 tisoč, roke so molele še iz zemlje, ker je bilo premalo zemlje. To so bili Lidija Šentjunc, Bole, Daki Semič in Vidmar Luka. Še živi ali ne, ne vem. Daki je bil direktor Borca, Partizanske knjižnice. On je šel s konjem po štengah dol v Astoriji. To so partizani delali. Dobro Tito. Jaz Titota ne sovražim, niti ga ne kritiziram. Edini ker je bil največja baraba, je bil Kardelj. Snemaš? Ne prekinjat tega! Kardelj je bil večja baraba. Za Slovence prvo. Južnjake je upošteval. Slovence pa sovražil. Teoretik! Kaj boš teoretik,

ko pa še minimalne prakse nimaš. To je vse v oblakih. Avion pelja, ga vidiš in ga ne vidiš. Our in your in združeno delo. Še on vsega tega ni razumel, kaj bi svet to razumel, ko so v svetu bolj pametni.

To je etično vse. Vse resnično. Proletersko živim. Obljube so tak, kot nebo od zemlje.

Prideš iz zopora in si odpisan. Not ti vse obljubijo.

To je Kučanova demokracija. Z njegovo ženo Štefko sva zelo dobra kolega, še od takrat, ko je Kučan ni poznal. Po dolgih letih sva se videla s Kučanom. Kak pa ti? Midva se poznavata! Seveda se poznavata, sem rekel. S tem se ne

vadim jaz, jebem jaz Kučana, pa vse skup, pa Prekmurce. Je tak, ne? Kot otrok je bil Titov štipendist, on je delovne akcije imel prek, bil je predsednik mladine, potem CK, pa vse to skup. Mene glava ne boli za to, ne? Pol sem mu enkrat pritožbo napravil. Omenil sem tudi ženo. Ti si

glava Slovenije, daj mi pomagaj. Veš kaj je odpisal nazaj: Še več bi mogoč dobil, ko si. To je bilo 1976. leta. A, sem rekel. Dobro je.

Komunisti. Čeravno pravijo, da so socialni demokrati. Za mene so še stalno po srcu komunisti. To so Titovi otroci.

To je Rankovičev sistem. Vsi bi morali iti s položajev. Bi jim bilo treba dati kramp in lopato. Da pridejo laiki na vlado, z življenjskimi izkušnjami. To bi bilo super v Sloveniji. Izjavlja Feguš Bogomir, brezdomec, policaj ga preganjajo. Smrkavci pretepejo. Oni so šolani za pretep, ne pa za bonton. Ker bontona ne poznajo.

Bojan Tomažič

Bojan Tomažič, na njegovi levi Martin Strmšek, na njegovi desni Miroslav Feguš

Roman Leljak: Sam proti njim III

SEKTOR 9

V Janševem obrambnem ministrstvu srujejo novo obveščevalno in protiobveščevalno službo s supertajnim imenom, ki naj bi jo vodil poročnik Andrej Lovšin, njegova desna roka pa je Ivan Borštner. Dan ali dva zatem, ko je to objavila Katedra, je Lovšin novinarki, ki ga je poklicala, očetovalsko svetoval, naj ne »jemlje resno vsega, kar piše mladinski tisk.« Toda Katedra, ki je podobne pesmice poslušala že v starem režimu, misli prekleto resno. To dokazuje tudi ta intervju z Romanom Leljakom, nekdanjim delavcem vojaške varnostne službe (Kosa), razkrivalcem staro-novih skrivnosti. Leljak je avtor knjig Sam proti njim I in Sam proti njim II. Se mu zdaj dogaja Sam proti njim III? Bo Slovenija še naprej prepredena z različnimi obveščevalnimi službami, dokler ne bo v imenu nove suverenosti dobil vsak Slovenec (in Slovenka) svojega špiclja?

Leljak: Sem. Prvič se mi je posvetilo, da tukaj nekaj ni v redu, ko je prišel načelnik te nove službe Andrej Lovšin z nekim listom formata A4. Čakal sem, kako se bo predstavil, mislil sem, da je služba formalno postavljena vsaj s sklepom vlade. Na tem listu pa je bil sklep republiškega sekretarja za notranje zadeve Igorja Bavčarja, da je Lovšin inšpektor RSNZ.

KATEDRA Kako RSNZ? Leljak: Tako. Ker niso imeli nobene druge podlage, sta mu Bavčar in Janša skupaj podelila epitet inšpektorja SRNZ. Ta sklep je pokazal starešinam, s katerimi se je pogovarjal, Borštner in drugi pa nimajo nobenega papirja, ker stvari pač niso pravno postavljene.

KATEDRA Cigav je torej Lovšin — Bavčarjev ali Janšev? Leljak: Bil je sprejet v službo na republiški sekretariat za ljudsko obrambo za načelnika sektorja 9. Sektor 9 pa pomeni novo slovensko kontraobveščevalno službo.

KATEDRA In zakaj mi zdaj vse to pripovedujete, če pa ste se še pred kratkim izmikali, da ne veste nič konkretnega in da ste samo slišali govorice? Leljak: Ker sem vse skupaj še enkrat temeljito premislil. V globalu nimam nič proti nobeni službi. Slovenija bo svojo službo morala imeti, vendar mora ta služba od samega začetka sloneti na pravnem zakonskem aktu, ki ga

je Lovšin inšpektor RSNZ, sam vprašal: Fantje, kaj se gremo, za koga vi delate, ali ste služba državne varnosti?! Ko sem to vprašal in povedal, kako gledam na te reči, se je sodelovanje med nami prekinilo. Potem so se začeli nasiljanji na mojega sodelavca Francija Pulka, nekdanjega delavca v vojaških organih varnosti, ki

be reče, da sem kriv, ker so Zeleni predlagali demilitarizacijo Slovenije, tega ne morem imenovati drugače kot direktno vmešavanje v strankarsko politično življenje. Služba ne more reagirati tako niti prikrito, tajno, niti javno. Danes pa se to dogaja in se bo dogajalo, dokler ne bo služba postavljena na zakonski osnovi, zapisana

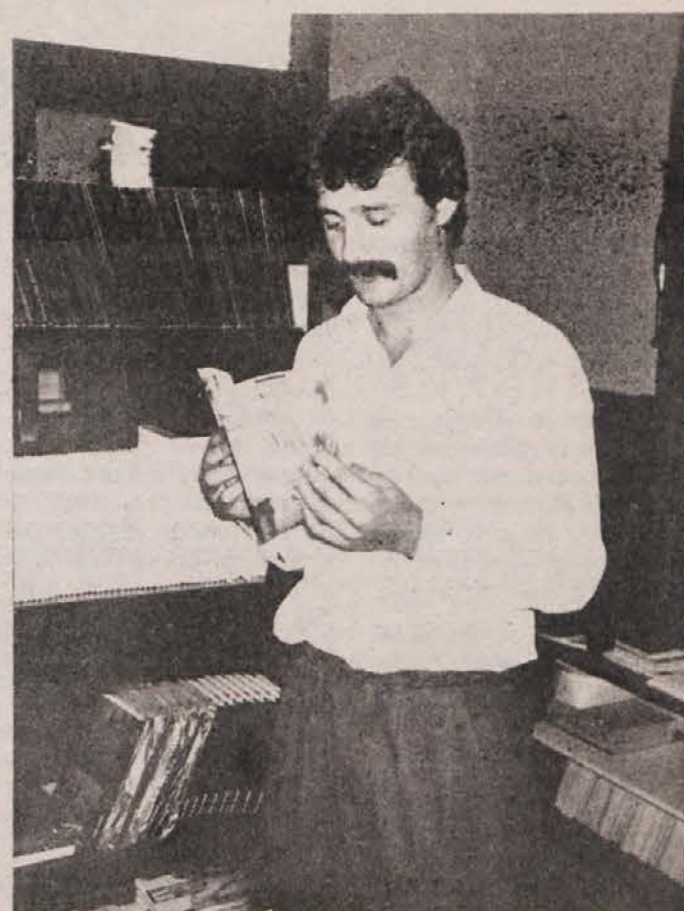
»Prvič se mi je posvetilo, da tukaj nekaj ni v redu, ko je prišel načelnik te nove službe Andrej Lovšin z nekim listom formata a štiri. Čakal sem, kako se bo predstavil, mislil sem, da je služba formalno postavljena vsaj s sklepom vlade. Na tem listu pa je bil sklep republiškega sekretarja za notranje zadeve Igorja Bavčarja, da je Lovšin inšpektor RSNZ.«

je bil na procesu proti meni na vojaškem sodišču zavestno govoril neresnico, pa sem ga pozneje, ko je ostal brez službe, vseeno sprejel na delo v založbo. Pri meni je delal nekaj mesecev, zdaj pa se bojim, da bo spet moral pričati proti meni.

KATEDRA Se vam zdijo stvari tako resne? Leljak: Čisto na novo. Deluje zunaj organov varnosti v teritorialni obrambi in temu sem tudi

seveda v javnem zakonu, ki bo določil njeno delovno področje in obseg.

KATEDRA Je ta služba postavljena čisto na novo, ali zajema tudi tisto iz teritorialne obrambe? Leljak: Čisto na novo. Deluje zunaj organov varnosti v teritorialni obrambi in temu sem tudi

»Navedel sem vse starešine, ki sem jih poznal, in ta seznam postal v Ljubljano. Mislim sem, da bo to nekakšno ogrožje pri predlaganju organizacijske sheme službe; presodil sem, da mogoče takšen spisek res potrebuješ, da veš, na kakšen temelj se lahko takšna služba nasloni. No, potem je prišel Borštner, telefoniral mi je, naj organiziram za soboto in nedeljo sestanek z nekaj starešinami.«

KATEDRA Koliko veste o novi obveščevalni službi, ki naj bi tako skrivnostno nastajala v Janševem ministrstvu? Leljak: Začetni moram s tem: eno prvih potovanj predstavnikov nove slovenske vlade je bilo potovanje ministra za zunanje zadeve v ZDA. Časopisi so zapisali, da je imel tam stik z ameriškim šefom za nacionalno varnost. Prepričan sem, da je šlo za iskanje organizacijske sheme varnostnega sistema, kontraobveščevalnih in obveščevalnih služb, ali vsaj za iskanje nasveta, kako naj bi to počeli v Sloveniji.

KATEDRA Je to samo vaša domneva? Leljak: To je dejstvo. Sam pa sem imel, takoj ko sta Janez Janša in Igor Bavčar postala ministra, z njima določene pogovore. Predvsem z Janšo, na neki način me je prosil, naj bi sodeloval pri novi varnostni službi. Rekel sem mu, da se v operativno ne želim več vrniti, lahko pa mu pomagam pri teoretični organizacijski shemi varnostne službe kot svetovalec. Mislim sem, da bomo pripravili osnutek, ki bo potem šel v skupščino, ta bo nato odločala o tem, ali bo sprejet ali ne.

KATEDRA Kaj se je dogajalo potem? Leljak: Stvar se je začela spet pogrevati, ko je prišel v službo na Janšev sekretariat Ivan Borštner. Na prvem sestanku me je Janša prosil, naj mu naredim seznam vojaških starešin slovenske narodnosti na Štajerskem. Tistih seveda, ki naj bi bili po moji presoji lojalni do slovenske oblasti.

KATEDRA Zakaj se je obrnil na vas? Leljak: Ker po svoji liniji takšnega seznama najbrž ni imel. Seveda je problematično, kako izbrati ljudi po lojalnosti, kako oceniti, kdo je lojalen in kdo ne.

KATEDRA Ste takšen seznam naredili? Leljak: Sem. Navedel sem vse starešine, ki sem jih poznal, in ta seznam postal v Ljubljano. Mislim sem, da bo to pač nekakšno ogrožje pri predlaganju organizacijske sheme službe; presodil sem, da mogoče takšen spisek res potrebuješ, da veš, na kakšen temelj se lahko takšna služba nasloni. No, potem je prišel Borštner, telefoniral mi je, naj organiziram za soboto in nedeljo sestanek z nekaj starešinami.

KATEDRA In ste ga organizirali? Leljak: Ko sem videl sklep sekretariata za notranje zadeve, da

sprejme skupščina. Ko sva se z Janšo tedaj na začetku pogovarjala o službi, sem stvar razumel tako, da bo na sekretariatu profesionalno ali neprofesionalno izbrana ekipa, ki bo predlagala osnutek službe skupščini — bodisi v okviru zakona o ljudski obrambi bodisi kot samostojni akt. Vendar so šle stvari potem čisto po drugi poti: načelnik službe je inšpektor RSNZ, ki postavlja novo službo brez pravne podlage. In v tem je problem. Dejstvo je, da delajo službe na Zahodu marsikdaj tudi zunaj pravnih norm in vsega, vendar je okvir njihovega delovanja zakonsko predpisan. Lahko se sicer spustimo v komentiranje posameznih metod dela: ali bomo, ko bomo v tujino poslali kakšnega vohuma, to povedali politiki ali ne. Toda v tujini se ve: če pošlje neka obveščevalna služba svojega agenta v tujo državo in če se bo kaj zalomilo, tako da bo to zvedela politika, bo šef te službe odletel. Kajti te službe delajo za politiko, ne same zase, rezultate posredujejo politiki, vladi. Me pa res zanima, kakšne podatke daje ta naša nova služba vladi — na primer iz tujine.

KATEDRA To je obveščevalna služba. Kaj pa kontraobveščevalna? Leljak: Ta pa zbira podatke o vojski, o medrepubliškem sodelovanju. Zdaj govorim na podel: morda zbira razmišljanja, kaj me ni hrvaška vlada o konfederaciji in podobno, kaj je s Srbijo, z našimi notranjimi trendi.

KATEDRA Mislite, da jo zanima tudi strankarsko življenje? Leljak: Po nekaterih podatkih oziroma namigih, ki sem jih dobil, bi utegnili biti tako.

KATEDRA Po čem to sklepate? Leljak: Predvsem po tem, kako burno so reagirali, potem ko so Zeleni prišli z idejo o Sloveniji brez vojske. Celo jaz sem bil kriv, češ da sem na določen način iniciral te ideje, čeprav nimam nobene zveze z Zelenimi in Brumna osebno tako rekoč niti ne poznam. Fantje se bojijo, če ne bo vojske, tudi ne bo službe in njihovih položajev.

KATEDRA Od kod so prišli očitki o vaši krivdi? Leljak: Dobil sem jih od Borštnerja, ko je bil poslan na pogovor z menoj.

KATEDRA Ali ste se z Borštnerjem in drugimi spili? Leljak: Ko sem videl sklep sekretariata za notranje zadeve, da

Igor in Janez

Leljak: Če sem nekoč že bil v takšnih igrar, zdaj nočem biti spet. Navsezadnje je vseeno, ali sem bil zdaj vpleten po svoji krivdi ali ne, lahko pa rečem, da me je streljal praktično tisti sklep RSNZ o načelniku Lovšinu. Se pravi, da delata ena in druga služba. Slišal sem celo javno govoriti, da je dal Bavčar tudi SDV neke naloge, naj pogledajo, kaj je z vo-

nasprotoval. Če so se že lotili tega, bi lahko bili ogrožje službe organi varnosti v TO. Mislim na organizacijsko shemo, ljudje pa bi se lahko zamenjali. Tako bi imeli ljudje, ki delajo v tej službi, neko formalno osnovo, ne pa tako kot zdaj: v službi so redno zaposleni, poročajo ministru Janši, nimajo pa nobenih pravih pooblastil. Teoretično je to videti takole:

»Če mi danes nekdo iz te službe reče, da sem kriv, ker so Zeleni predlagali demilitarizacijo Slovenije, tega ne morem imenovati drugače kot direktno vmešavanje v strankarsko politično življenje. Služba ne more reagirati tako niti prikrito, tajno, niti javno. Danes pa se to dogaja in se bo dogajalo, dokler ne bo služba postavljena na zakonski osnovi, zapisana seveda v javnem zakonu, ki bo določil njeno delovno področje in obseg.«

jaškimi starešinami, pa ni nič naredila in so se potem na sekretariatu za ljudsko obrambo pohvalili, češ, ko je prišel Borštner k nam, smo v petnajstih dneh zvedeli več podatkov, kot nam jih je dala SDV v dveh mesecih. Torej obstaja konkurenca med SDV in to novo službo. Trdim, da Slovenija tega v takšni obliki, kot je zdaj, ne more trpeti. To bo treba prekiniti s carskim rezom in se lotiti novega organiziranja po načelih, ki se mi zdijo edino logična.

KATEDRA Kako logična? Leljak: Zadošča, da imamo eno službo, ta mora biti, ker jo ima vsaka država; to je pač evropska in svetovna realnost in Slovenija se ne more delati fino ali drugačno od vseh. Takšna služba je nujna ne samo zaradi varstva države navzven po politični in vojaški plati, ampak tudi oziroma predvsem po ekonomski. In nujnosti ekonomske zaščite države te službe, ki se bolj borijo med seboj kot kaj drugega, žal ne upoštevajo. Seveda pa je treba na samem začetku onemogočiti kakršnokoli vmešavanje službe v strankarsko življenje in njeno izkoriščanje za strankarske interese. Če mi danes nekdo iz te služ-

Janša lahko čez deset dni vso stvar zanika, oni pa bodo šli v zapor, češ da so delali na svojo roko. Sicer pa ni vrag, da ne bi mogla zbirati informacij o vojski tudi SDV, če bi bila postavljena na novo. Bavčar bi jo moral ob svojem prihodu razpustiti, s strokovnjaki narediti novo shemo in jo napolniti; Slovenije ne bi vzel hudci, če bi bila nekaj mesecev brez službe.

KATEDRA Vsekakor je zdaj slišati, da zaupa Bavčar bolj tej novi Janševi službi kot svoji SDV. Leljak: Bavčar naj odgovori na vprašanje, kako je Andrej Lovšin dobil sklep z njegovim podpisom, da je inšpektor RSNZ. Ta sklep sem videl na lastne oči.

KATEDRA Ali vse to pomeni, da se bodo ovaduhom na starih, še vedno tajnih seznamih pridružili zdaj še novi? Ali pa računa služba na ljudi s starih seznamov? Leljak: Če ima nova služba pet ljudi in vsak od njih po deset sodelavcev, to je že petdeset ljudi. O neobavljenih seznamih pa bi lahko kot nekdanji profesionalci razmišljali tudi tako, da računajo

pri novi postavitvi na iste ljudi. Po tej logiki pač, da so ti ljudje na določen način kompromitirani in da lahko služba ali službe to kompromitiranost izkoristijo, da bodo ljudje še naprej delali zanje.

KATEDRA Slišati je, da se Kosa zelo trudi, da se nova obveščevalna služba v Sloveniji ne bi formirala. Se ne bojite obtožb, da ste še vedno v službi Kosa in da zato javno govorite o teh skrivnostih? Leljak: Ti očitki tako in tako že ves čas letijo name v tej ali drugi obliki. Javnost bo pač presodila tako ali drugače, zdi pa se mi, da je razdeljena na tiste za Demos in one proti njemu, tistih vmes pa je zelo malo. Lahko zatrdim — in poznavalci mi bodo morali pritrčiti — da imam prav, ko vztrajam, da mora biti služba postavljena v pravni okvir. Ne gre za nikakršne strankarske in druge igre, kot državljan sem zaskrbljen zaradi tega, kar se dogaja, in bojim se, da se lahko to razpase še v kaj hujšega, kot smo imeli doslej. Zato se teh očitkov ne bojim, sicer pa sem bil deležen že veliko hudih besed.

KATEDRA Na primer? Leljak: Z republiškega sekretariata za ljudsko obrambo je prišel očitek, da se je SDV povezala z novinarji Dela plus in konec kon-

cev tudi z vami tu v Mariboru in da zdaj poskušate prek Leljaka, ki je na določen način javna oseba, razbijati delo sekretariata za ljudsko obrambo.

KATEDRA Zanimivo, nekaj podobnega smo novinarji poslušali že v prejšnjem režimu. Leljak: Točno. Če ne najdeš krivca navznoter, ga pač moraš iskati navzven.

ko, potem, sem svetoval Francijo, naj ne išče sodelavcev, dokler ne bo vedel, za koga dela. Se to; Igor Bavčar je bojdja dejal: Če je Leljak vse povedal o prejšnji službi, bo tudi o naši. To so besede, ki mi jih je posredoval Ivan Borštner. Zdaj sem Bavčarju dokazal, da se vsaj enkrat ni motil.

KATEDRA Gre pri tem, da ste zdaj spregovorili za javnost, morda tudi za osebne spore, za vašo užaljenost ali kaj podobnega? Leljak: Slišal sem za te govoriče in tudi Borštner mi je rekel, ja, saj bi te vzeli, ampak ti ne bi hotel biti druga violina. Sploh ne gre za to. Nekdanjemu kolegu Franciju sem rekel, ko me je spraševal, ali poznam kakšnega zanesljivega starešino v TO, naj ga ne lomi. Slovenska politika govori, da je TO v rokah Slovenije, in če je ta-

»Z republiškega sekretariata za ljudsko obrambo je prišel očitek, da se je SDV povezala z novinarji Dela plus in konec koncev tudi z vami tu v Mariboru in da zdaj poskušate prek Leljaka, ki je na določen način javna oseba, razbijati delo sekretariata za ljudsko obrambo.«

cevdar, da se je SDV povezala z novinarji Dela plus in konec koncev tudi z vami tu v Mariboru in da zdaj poskušate prek Leljaka, ki je na določen način javna oseba, razbijati delo sekretariata za ljudsko obrambo.

KATEDRA Zanimivo, nekaj podobnega smo novinarji poslušali že v prejšnjem režimu. Leljak: Točno. Če ne najdeš krivca navznoter, ga pač moraš iskati navzven.

ko, potem, sem svetoval Francijo, naj ne išče sodelavcev, dokler ne bo vedel, za koga dela. Se to; Igor Bavčar je bojdja dejal: Če je Leljak vse povedal o prejšnji službi, bo tudi o naši. To so besede, ki mi jih je posredoval Ivan Borštner. Zdaj sem Bavčarju dokazal, da se vsaj enkrat ni motil.

KATEDRA Gre pri tem, da ste zdaj spregovorili za javnost, morda tudi za osebne spore, za vašo užaljenost ali kaj podobnega? Leljak: Slišal sem za te govoriče in tudi Borštner mi je rekel, ja, saj bi te vzeli, ampak ti ne bi hotel biti druga violina. Sploh ne gre za to. Nekdanjemu kolegu Franciju sem rekel, ko me je spraševal, ali poznam kakšnega zanesljivega starešino v TO, naj ga ne lomi. Slovenska politika govori, da je TO v rokah Slovenije, in če je ta-

KATEDRA In s katero SDV naj bi se povezali? S staro ali z novo oziroma reorganizirano? Seveda s staro? Leljak: Govorijo o bivši službi državne varnosti, čeprav ta služba še vedno obstaja takšna, kot je bila, po določenih nitih povezana s federacijo, zato sem tudi že večkrat poudaril, da bi jo moral Bavčar takoj po prihodu na ministrski položaj razpustiti. Kajti to, da imamo novo vlado, še ne pomeni, da so niti s federacijo pretrgane.

KATEDRA Zanima me, kakšen je argument za tolikšno naglico pri ustanavljanju nove službe v okviru Janševga ministristva. Leljak: Ta, da je takšen interes slovenskega ljudstva, ker se je zdaj treba braniti in sprejeti ocene, na osnovi katerih bi se lahko slovenska politika čimboljše odločala. Mislim pa, da je interes slovenskega ljudstva zelo labilna reč; in če se že hvalimo s tem, da smo imeli v Sloveniji svobodno volitve, zaradi katerih imamo zdaj demokratičen parlament, potem pustimo temu parlamentu, naj odloča o tako pomembnih rečeh. Ne pa da si posamezniki zamislijo, kakšen je interes slovenskega ljudstva in potem počenajo v njegovem imenu to, kar zdaj počenja sekretariat za ljudsko obrambo. Na osnovi sedanjih zakonov varnostne službe ni mogel oblikovati, mi je pa bilo v nekem prepriu rečeno, kaj veš, Leljak, mogoče pa je naša vlada že sprejela takšen sklep. Toda še vedno sem prepričan, da bi se moral o tem izreči parlament, saj ne gre za ustanovitev zasebnega podjetja, ampak službe, pomembne za državo.

KATEDRA Gre pri tem, da ste zdaj spregovorili za javnost, morda tudi za osebne spore, za vašo užaljenost ali kaj podobnega? Leljak: Slišal sem za te govoriče in tudi Borštner mi je rekel, ja, saj bi te vzeli, ampak ti ne bi hotel biti druga violina. Sploh ne gre za to. Nekdanjemu kolegu Franciju sem rekel, ko me je spraševal, ali poznam kakšnega zanesljivega starešino v TO, naj ga ne lomi. Slovenska politika govori, da je TO v rokah Slovenije, in če je ta-

cevdar, da se je SDV povezala z novinarji Dela plus in konec koncev tudi z vami tu v Mariboru in da zdaj poskušate prek Leljaka, ki je na določen način javna oseba, razbijati delo sekretariata za ljudsko obrambo.

KATEDRA Zanimivo, nekaj podobnega smo novinarji poslušali že v prejšnjem režimu. Leljak: Točno. Če ne najdeš krivca navznoter, ga pač moraš iskati navzven.

ko, potem, sem svetoval Francijo, naj ne išče sodelavcev, dokler ne bo vedel, za koga dela. Se to; Igor Bavčar je bojdja dejal: Če je Leljak vse povedal o prejšnji službi, bo tudi o naši. To so besede, ki mi jih je posredoval Ivan Borštner. Zdaj sem Bavčarju dokazal, da se vsaj enkrat ni motil.

KATEDRA Gre pri tem, da ste zdaj spregovorili za javnost, morda tudi za osebne spore, za vašo užaljenost ali kaj podobnega? Leljak: Slišal sem za te govoriče in tudi Borštner mi je rekel, ja, saj bi te vzeli, ampak ti ne bi hotel biti druga violina. Sploh ne gre za to. Nekdanjemu kolegu Franciju sem rekel, ko me je spraševal, ali poznam kakšnega zanesljivega starešino v TO, naj ga ne lomi. Slovenska politika govori, da je TO v rokah Slovenije, in če je ta-

cevdar, da se je SDV povezala z novinarji Dela plus in konec koncev tudi z vami tu v Mariboru in da zdaj poskušate prek Leljaka, ki je na določen način javna oseba, razbijati delo sekretariata za ljudsko obrambo.

KATEDRA Zanimivo, nekaj podobnega smo novinarji poslušali že v prejšnjem režimu. Leljak: Točno. Če ne najdeš krivca navznoter, ga pač moraš iskati navzven.

ko, potem, sem svetoval Francijo, naj ne išče sodelavcev, dokler ne bo vedel, za koga dela. Se to; Igor Bavčar je bojdja dejal: Če je Leljak vse povedal o prejšnji službi, bo tudi o naši. To so besede, ki mi jih je posredoval Ivan Borštner. Zdaj sem Bavčarju dokazal, da se vsaj enkrat ni motil.

KATEDRA Gre pri tem, da ste zdaj spregovorili za javnost, morda tudi za osebne spore, za vašo užaljenost ali kaj podobnega? Leljak: Slišal sem za te govoriče in tudi Borštner mi je rekel, ja, saj bi te vzeli, ampak ti ne bi hotel biti druga violina. Sploh ne gre za to. Nekdanjemu kolegu Franciju sem rekel, ko me je spraševal, ali poznam kakšnega zanesljivega starešino v TO, naj ga ne lomi. Slovenska politika govori, da je TO v rokah Slovenije, in če je ta-

cevdar, da se je SDV povezala z novinarji Dela plus in konec koncev tudi z vami tu v Mariboru in da zdaj poskušate prek Leljaka, ki je na določen način javna oseba, razbijati delo sekretariata za ljudsko obrambo.

KATEDRA Zanimivo, nekaj podobnega smo novinarji poslušali že v prejšnjem režimu. Leljak: Točno. Če ne najdeš krivca navznoter, ga pač moraš iskati navzven.

ko, potem, sem svetoval Francijo, naj ne išče sodelavcev, dokler ne bo vedel, za koga dela. Se to; Igor Bavčar je bojdja dejal: Če je Leljak vse povedal o prejšnji službi, bo tudi o naši. To so besede, ki mi jih je posredoval Ivan Borštner. Zdaj sem Bavčarju dokazal, da se vsaj enkrat ni motil.

KATEDRA Gre pri tem, da ste zdaj spregovorili za javnost, morda tudi za osebne spore, za vašo užaljenost ali kaj podobnega? Leljak: Slišal sem za te govoriče in tudi Borštner mi je rekel, ja, saj bi te vzeli, ampak ti ne bi hotel biti druga violina. Sploh ne gre za to. Nekdanjemu kolegu Franciju sem rekel, ko me je spraševal, ali poznam kakšnega zanesljivega starešino v TO, naj ga ne lomi. Slovenska politika govori, da je TO v rokah Slovenije, in če je ta-

PALANKA

Z NEWYORŠKIM ŠTEVILOM SEMAFORJEV (2.)

Odzivi na moje pisanje o prometu nasploh in semaforjih posebej v Katedri in Večeru (ki je objavil celo »semaforško nadaljevanje«) se še kar nabirajo. Tudi negativni. Tako je bilo pismo Samie Granduč (Večer, 20. 9., ki ga 2. 10. zavrača Dušan Mevlja), ki ima doma prvošolčka in se zaradi novih semaforjev na Mladinski in Krekovi počuti pomirjeno — je torej ena redkih oseb, ki se je te nove »pridobitve« razveselila.

Menim pa, da je tako veselje posledica naivnosti. Semaforji v bližini šol morda povečajo varnost absolutno discipliniranih učencev (ki pa bi bili sposobni varnega prehoda čez cesto tudi brez semaforjev), a tih je po mojih izkušnjah le malo. Še kar dobro se spominjam svojih šolskih dni, in vem, da učenca, ki se mu mudi v šolo ali iz nje, tudi rdeča luč na semaforju za pešce ne zastavi — cesto pač prečka pri rdeči, ali pa se izogne semaforju s prehodom nekaj deset metrov vstran. Kot udeleženec v prometu (pešec, kolesar, mopedist in avtomobilist), ki opazuje tudi početje drugih, pa lahko zagotovim, da vozniki, ki se jim mudi (in komu se ne?), ko od daleč zagledajo zeleno luč, pohodijo plin, da bi prišli skozi še pred rdečo. Oboje skupaj da vsaj delček tistega statističnega »enega razreda mrtvih« in »ene šole ranjenih« učencev letno. Resda sam nimam otrok, pač pa osebni avto, toda to še zdaleč ne pomeni, da so

mi najljubši otroci tisti povozeni.

Menim, da mi je (vsaj glede mestnega središča) znana elegantnejša rešitev varne poti v šolo od semaforizacije: poleg očitnih opozoril o bližini šole naj bi pred začetkom in po koncu pouka na še bolj očitnem mestu stal policaj (pa ne pionir-prometnik, ki ga žal mnogi vozniki, pa tudi drugi odrasli, gledajo z omalovaževanjem, ampak tisti pravi), ki bi že s svojo prisotnostjo discipliniral tako voznike kot učence, v primeru prometnega zamaška (najsi bo na strani vozil ali pešcev) pa bi lahko brž stopil v križišče in razčistil situacijo.

Zdaj pa k objubi, da bomo popisali in ocenili vse ali vsaj večino mariborskih semaforjev oz. semaforiziranih križišč, ki jih glede na (ne)potrebno samovoljno razvrščam v 5 skupin oz. kategorij (in še šesto, ki zadeva neobstoječe semaforje):

1.: Semaforji, ki so nujno potrebni in morajo delovati ves čas, z morebitnimi izjemami takrat, ko zares ni nobenega prometa. Sem uvrščam semaforje na velikih in/ali nepreglednih križiščih zelo prometnih, predvsem glavnih oz. magistralnih cest.

2.: Semaforji, za katere je prav, da delajo le v dnevnem času: ob delavnih urah nekako od 5. ali 5.30. do približno 20. ure, ob sobotah nekako do 13. ali 14., ob nedeljah pa po nočno popoldne in zvečer. Izven tega časa naj bi delali le izjemoma (npr. ob večjih prireditvah ipd. izjemnih dogodkih, ob tranzitnih konicah itd.).

3.: Semaforji, ki naj bi delovali le ob prometnih konicah, sicer pa ne. Pod lokalnimi konicami razumem čas večinskega prihajanja in odhajanja v in iz služb in šol (zjutraj nekako med pol šesto in osmo, opoldne nekako med dvajseto ali trinajsto in petnajsto ali šestnajsto, zvečer pa med osemnajsto in devetnajsto uro trideset), pod tranzitnimi pa turistično sezono (oz. čas menjave turističnih »izmen«) in čas povečanih zdromskih migracij. Na križiščih pomembnih lokalnih in tranzitnih poti je za konico dovolj ena, na manj pomembnih križiščih pa sovpadanje obeh konic. Seveda pa so konice na različnih križiščih različno dolge in ob različnih časih. Bojan Pavlinič iz Prometnega centra je za Večer izjavil, da bi lahko »nekateri semaforje ravno ob konicah izključevali, sicer pa bi delali«, kar pa je popolna neumnost, kajti kolone se v stranskih ulicah nabirajo ravno ob konicah, izven njih pa se promet sam od sebe uredi tudi brez semaforjev; se pa strinjam, da je bolje, če med konicami ureja promet dobro usposobljen policaj, kot pa, da to počnejo slabo avtomatizirani semaforji.

4.: Semaforji, ki so potrebni le v izjemnih situacijah, in bi bilo torej prav, če bi se vklapljal le ob njih, npr. ročno, daljinsko, avtomatsko ipd. ... Tako bi morali delovati tudi tisti semaforji za pešce, ki se aktivirajo s pritiskom na gumb (pa še to le na glavnih cestah v času povečanega prometa, sicer so nepotrebni); njihova sedanja ureditev je namreč nepotrebna potrat, saj se tako ali tako vklaplja zelena luč za kolesarje, kar v praksi pomeni natanko tak prometni režim, kot če gori še zelena za pešce. V to skupino uvrščam tudi začasne

semaforje, npr. ob cestnih delih.

5.: V glavnem ali popolnoma nepotrebni semaforji, ki bi jih bilo treba odstraniti (revolucionarni ljudski pirotehniki, to je priložnost za vas!).

6.: Semaforji, ki jih ni, pa bi bilo dobro, če bi bili in delovali ob konicah ali izjemnih situacijah (torej »kategorije 3 in 4«), izjemoma, predvsem na zelo prometnih, toda nepreglednih križiščih, kjer se pogosto dogajajo nesreče in/ali zastoji, pa celo ves dan (torej »kategorija 2« — sem bi uvrstil križišče Betnavske ceste in Ulice pariške komune, ki bo bojda kmalu semaforizirano, upam pa, da ne po sistemu »kategorije 1«).

Vrnitev »svojega deleža« za postavitev in delovanje zahtevam za vse semaforje »5. kategorije«: za vse ostale (razen tistih iz prve) pa le za delovanje v času, ko ni nujno potrebno oz. dela več škode kot koristi (torej izven potrebne časa, navedenega pod točkami 2., 3. in 4.), in to revalorizirano vrednost za ves čas od postavitve do današnjih dni, deljeno s številom občanov Maribora.

1. kategorija

Vanjo sodita po moji oceni dve od vseh sedeminštiridesetih (47, podatki iz Večera, gl. »semaforško nadaljevanje« Aleša Mišiča) semaforiziranih križišč. To sta križišči Titova—Partizanska—Prešernova in Ptujška—Tržaška—Proletarskih brigad, pa še v teh dveh bi se moral režim delovanja spreminjati glede na dnevne prometne tokove. Vozila, ki vozijo s Ptujške naravnost na Cesto proletarskih brigad, imajo npr. mnogo prekratek zelen interval, vsaj ob lokalnih konicah in zvečer.

2. kategorija

Če gremo kar od severa proti jugu in od zahoda proti vzhodu: Gosposvetska—Strossmayerjeva—Slovenska, Partizanska—Meljska, Svetozarevska (semafor za pešce pri Merkurju), Koroška—Strossmayerjeva (pod pogojem, da imajo vozila, ki zavijajo s Koroške desno, ves čas zeleno), Stari most—Glavni trg (bistveno bi bilo treba podaljšati zeleni interval za vozila, ki zavijajo z mosta na levo proti Koroški), M. Pijada—Gorkega, Titova—Pariške komune—Linhartova, Betnavska—Cesta proletarskih brigad in Ljubljanska—C. proletarskih brigad. Sem moramo žal uvrstiti tudi križišče nove obvoznice (Kejžarjeve) in Osojnikove na Pobrežju pri tunelu, kajti projektant tega križišča s semaforji vred bi zaslužil Nobelovo nagrado za kretenizem: če bi postavil križišče le 50 do 100 metrov bolj južno, bi spadal semafor v njem v »kategorijo 3«, promet v njem bi bil bolj tekoč, predvsem pa zaradi večje preglednosti varnejši (verizno trčenje pred kakima dvema mesecema, ko je voznik, ki je nekoliko hitreje pripeljal iz tunela, trčil v kolono, ki je stala pred rdečo lučjo, ni toliko posledica »neprimerne hitrosti«, kot bedaste postavitve in ureditve križišča).

3. kategorija

Partizanska—Kopitarjeva, Meljska—Industrijska, Partizanska—Cankarjeva, Svetozarevska—Kneza Koclja, Oreško nabrežje—spodnja etaža novega mostu, Nasipna—Pobreška, Greenwiška—spod-

nja etaža mostu, Greenwiška—Osojnikova, Ljubljanska—Pariške komune, Osojnikova—14. divizije, Proletarskih brigad—Kardeljeva, Proletarskih brigad—Jadranska, Ptujška—nova obvoznica (nujen je daljši zelen interval za vozila, ki zavijajo z obvoznice proti Zagrebu), Ptujška—Poljska—Janševa, Ptujška—Ukrajinska, Ptujška—Špelina, Ptujška—Dogoška (pri TAMu) in Tržaška—Jadranska (pri Elektrokovini).

4. kategorija

Vanjo uvrščam vse semaforje pri avtobusni postaji (vklapljal naj bi se daljinsko iz avtobusov oz. prometnega urada), semaforja za pešce pri železniški postaji in na Titovi (pri Žoharju), ki naj bi se vklapljala s kombinacijo avtomatike in gumba za pešce le čez dan oz. ob konicah, semafor pri gasilskem domu (ob intervencijah gasilcev oz. policije) na C. proletarskih brigad, semafor pri novi carinarnici in seveda vse začasne semaforje.

5. kategorija

Vanjo uvrščam vse ostale semaforje (če držijo Miškove številke, objavljene v Večeru, je takih 13, zdi pa se mi, da jih je še več).

Sicer pa mislim (Kato starejši bi rekel »Ceterum censeo...«), da je treba nepotrebne semaforje porušiti skupaj s tistimi, ki so jih postavili, potrebne pa prilagoditi dejanskim potrebam dejanskega poteka prometa (ne pa pobožnim željam projektantov). Če komplicirane avtomatske naprave, ki uravnavajo semaforje, v domači izvedbi niso dovolj kvalitetne, v uvoženi pa predrage, še vedno preostane daljinski nadzor s kamerami in upravljanje iz Prometnega centra — ampak strokovno, prosim, in naj se

nikar ne izgovarjajo na pomanjkanje usposobljenih delavcev, pa tehnike in denarja! Če je bilo vsega dovolj za postavljanje nepotrebni semaforjev, bi moralo biti tudi za ureditev potrebnih. Predvsem pa naj se ne preseravajo z delovnim časom, kot »ob vikendih in ponoči ne delamo«, in naj uvedejo dežurstva. Izjave, da »ni mogoče uvesti zelenega vala za več kot tri do štiri semaforje, pa še to le 300 do 400 metrov oddaljene med sabo«, naj si gospoda iz Prometnega centra nekam vtakne — in naj si ogleda, kako te stvari delujejo npr. v Nemčiji. Izgovarjanje na počasnost voznikov so ob omejitvah hitrosti, kakršne so v veljavi, v glavnem neutemeljena — če pa so utemeljena, je treba dejstvo, da so vozniki počasni, nespretni in kaj vem kaj še, upoštevati pri načrtovanju semaforjev.

Seveda se bo našel marsikdo, ki mi bo oporekal strokovno kompetentnost za razsojanje o prometni ureditvi. Prav, resda nisem šolan prometnik, imam pa približno tridesetletne izkušnje kot udeleženec v prometu, od tega trinajstletne kot voznik, in kot tak še predobro poznam »strokovne rešitve« — o prometni problematiki pa sem se pogovarjal tudi z ljudmi, ki so glede tega bistveno bolj usposobljeni od mene, in večinoma so mi dali prav. Sicer pa je prometni režim tu zaradi udeležencev v prometu, ne pa zaradi peščice prometnih birokratov, neglede na njihovo »strokovno kompetentnost«.

Naslednjič pa bo govora o omejitvah, preventivi, vlogi prometne policije in še čem, pa seveda o reakcijah bralcev, če jih bo kaj (kdor molči oz. ne reagira, se praviloma strinja, ali pa vsaj ne nasprotuje). Do takrat!
Darinko Kores — JACKS

Semaforizacija križišča: 1.800.000 din

Ko je pričel kolega Aleš Mišič v Večeru objavljati nadaljevanje o mariborskih semaforjih, je bilo moč v uredništvu Katedre slišati, kako da Večerovci niso inventivni, saj so nam naravnost ukradli temo. Vendar je čez čas prevladalo mnenje, da je to taka tema, da je o njej treba pisati, in končno, da je celo dobro, da je tudi v Večeru bilo nekaj napisano o tem svojevrstnem mariborskem fenomenu semaforiziranih križišč.

Sam imam še posebej dober razlog, da se čez Alešovo pisanje v Večeru ne pritožujem, saj je zame opravil meni najbolj zoprno novinarsko opravilo, iskanje podatkov. Zato se moram celo zahvaliti kolegu Alešu Mišiču, saj sem iz njegovega pisanja dobil skoraj vse podatke, ki sem jih potreboval pri svojem pisanju.

Torej, povsem se strinjam s pisanjem kolega Jacksa. Semaforjev je občutno preveč. 47 (sedeminštirideset) semaforiziranih križišč je za tako mesto, kot je Maribor, občutno preveč. Ob malo neugodnejšem času se lahko vozniku pripeti, da se bo vozil z enega konca mesta (Košaki) na drug konec (Studenci) več kot pol ure in čakal na zeleno luč v natanko desetih semaforiziranih križiščih.

Bo pa kmalu eno semaforizirano križišče več v Mariboru in sicer križišče med Betnavsko cesto in ulico Pariške komune. Izdelana je že predračunska cena tega križišča: semaforji in dodatna oprema s programi bodo stali 800.000 do 900.000 din. Prav toliko ocenjujejo, na Zavodu za izgradnjo mesta Maribor, da bodo stala tudi gradbena in izvajalna dela. Skupna predračunska cena semaforizacije omenjenega križišča med Betnavsko cesto in ulico Pariške komune znaša torej 1.600.000 do 1.800.000 din.

Vsem, ki bi jih zanimalo, kdo plača semaforizacijo mariborskih križišč, se pravi, kdo bo

plačal omenjenih 1.600.000 do 1.800.000 din za semaforizacijo križišča med Betnavsko cesto in ulico Pariške komune in kdo je plačal semaforizacijo vseh ostalih 47 križišč, ki so že semaforizirana pa moram posredovati naslednje: »vsa že semaforizirana, kakor tudi omenjena križišča, ki šele bo semaforizirano, je, ali pa šele bo financirala občina iz proračuna.« je rekel gospod Polajniko iz Zavoda za izgradnjo mesta Maribor.

Kako se zbirajo proračunska sredstva v občini menda ni treba posebej razlagati. Zato vsem, ki bi se hoteli pridružiti Jacksovemu vabilu, da tožite občino in zahtevate nazaj vaš denar, ki je bil porabljen za semaforizacijo mariborskih križišč, še vedno ni prepozno. Skupna vrednost semaforiziranih križišč v Mariboru je po grobem izračunu 10 do 12 milijonov nemških mark in če jih je samo tretjina popolnoma odveč, dolguje občina davkoplačevalcem 3 do 4 milijone nemških mark ali več kot 21 milijonov trdih dinarjev.

Vsem voznikom, ki še vedno nergajo nad rdečim valom, ko počasi cijazijo skozi mestna križišča in čakajo pred semaforji, moram poudariti, da za prometno vzdrževanje skrbi Prometni center Maribor, medtem ko skrbi za tehnično vzdrževanje Elektro Maribor skupaj s proizvajalcem semaforjev in semaforske opreme, podjetjem Nikola Tesla iz Zagreba.

In medtem ko vozniki godrnjajo nad prometnim režimom v mestu in seveda vsemi odvečnimi semaforji, se lahko ponosno trkamo po prsih, da smo vsaj v nečem pa le v svetovnem vrhu (če ne že kar na samem vrhu), imamo največ semaforiziranih križišč bodisi na število vozil, bodisi število kilometrov cest, bodisi na število samih križišč. Torej »Maribor über alles« vendarle še drži.

Miro LENIČ

Z VOLITVAMI NAD BOSNO

Ali so Bosni in Hercegovini šteti zadnji dnevi? Na to vprašanje pri najboljši volji ne morejo odgovoriti niti predstavniki tukajšnjih štiri-deset partij, ki se bodo v kratkem pomerili na prvih, relativno svobodnih volitvah v centralni republiki. Še več, kaže, da je njihova dozdajšnja aktivnost, pretkana s številnimi podtikalnimi in nepriljubljenimi, samo večkratno obremenila zgoraj omenjeno dilemo, ne upoštevanje grožnje, ki so letele proti Bosni iz drugih sredin. Vendar pa nas (pred)volilni cajtnot, ki se mu približujemo, sili, da se pozabavamo s predvidevanji o možnih zmagovalcih ob vseh omejitvah, ki izhajajo iz takšnega kalkulanja.

Kot v primeru Slovenije in Hrvaške ni nikarkršnega dvoma, da se bo do volilnega dneva D izvršila naravna selekcija strank, skladno s principom, da bo velika peterica požrla manjše organizacije, v kolikor želijo slednje ohraniti možnost, da se za njih še kdaj sliši. Ker, vedno je lepše biti ob zmagovalcu kot pa ostati osramočen z mršavim zbiranjem glasov. V konkretnem primeru to pomeni, da bo glavni del bodočega parlamenta pripadel nacionalnim strankam (Srbska demokratska stranka, Stranka demokratične akcije in Hrvatska demokratska skupnost) ter ZK BiH (Socialistična demokratska partija) in Zvezi reformskih sil za BiH. Taka poenostavljena shema nas seveda nujno vodi k razmišljanju o možnih koalicijah po volitvah, ker je težko verjeti, vsaj kakor sedaj kaže, da bi lahko kdorkoli dobil večino po prvem krogu. V kolikor poznamo odnose med nacionalnimi in levimi partijami, potem lahko že vnaprej odpišemo možnost njihovega zavezništva. Z drugimi besedami, pričakovati je poroko med SDA in HDZ iz preprostega razloga, ker so programsko, še pomembnejše pa je nacionalno, mnogo bliže in

kot nekateri pravijo, naravno usmerjeni eni k drugim. To prav tako pomeni, da Radovan Karadžić in njegova Srbska demokratska stranka ostajajo izolirani in prepuščeni samim sebi. No, kaže, da so lideri te stranke s tem tudi računali, še posebej po nedavni ustanovitvi Srbskega nacionalnega sveta na mitingu v Banjaluki. To dejanje nam pravi, da gre za že viden scenarij oziroma enako pot kot v Kninu, kjer je Jovan Rašković s podobnimi metodami že dosegel, kar je želel. Če k temu dodamo še nedavni razgovor Karadžića in Miloševića v Beogradu, potem se da govoriti tudi o vzpostavljanju svojevrstne kontinuitete in odnosa na liniji Beograd—Sarajevo—Knin. Tega se zavedajo tudi vse ostale stranke v Bosni, pa zaradi tega ne čudijo ostre reakcije in obsodbe formiranja Sveta, ki dnevno prihajajo na naslov SDS. Če ponovno omenimo možnosti nacionalnih strank, potem je vidno, zakaj njihova nervoza raste iz dneva v dan. To je, kot si lahko mislite, zaradi tega, ker v predvolilni kampanji najbolj razmetavajo z obljubami in jih tudi najbolj drobna misel na volilni polom razbesni.

Kar se komunistov in reformistov tiče, je stanje malce tragikomično. Namreč, na vseh javnih nastopih jih imajo za dvojčke, tako da gre do kritike na skupen račun. Sicer pa sta vodji teh strank ostro sprta in izkoristita vsako priložnost, da povdarita svoje razlikovnosti in vzroke za neskladja, ki imajo korenine še v prejšnjih obdobjih. Kajti Nijaz Duraković in Nenad Kecmanović se ne marata še iz časov vladavine Hamdije Pozderca, ko je bil prvi desna roka nekdanjega podpredsednika države, drugi pa njegov ostri kritik. Spor je kulminiral v zadnjih dveh letih, predvsem pa v času Nijazove (ne)uspele izvolitve na mesto

predsednika partije in razkritja afere Kecmanović, ki je pretresla takratni bosanskohercegovski vrh. Kakorkoli že, morali bodo paktirati, če želijo v BiH parlamentu takšno ali drugačno večino, s katero bi lahko vplivali na potek dogodkov. To paktiranje bi bilo logično tudi zaradi velike podobnosti temeljnih programskih točk, čeprav komunisti in reformatorji bodisi zaradi neresnosti ali naivnosti te podobnosti nočejo javno priznati.

Seveda ima argumentacija, ki skuša na poenostavljen način locirati možnosti posameznih strank na volitvah, tudi vrsto pomanjkljivosti. Zakaj? Ker so umazane igre temeljni element vsake politike in ker ni nobena skrivnost, da imajo številne stranke veliko kompromitirajočih podatkov o strankarskih liderjih v nasprotnih taborih. Na njihovo objavo bo nedvomno vplivala ocena volilnih možnosti. Za razliko od razvitih demokratskih sistemov pri nas še zmeraj nimamo ustreznih institucij za merjenje javnega mnenja in analize javnomnenjskih podatkov, s pomočjo katerih bi lahko dobili kar se da jasno sliko o morebitnih rezultatih. Borne raziskave nekaterih relativno korektnih strokovnjakov so pokazale, da imajo za zdaj največ možnosti reformisti. Vprašanje pa je, ali smemo tem podatkom verjeti predvsem iz dveh razlogov. Zadnje dni je namreč Markovićev koncept na veliki preizkušnji zaradi državljanske nezadovoljnosti nad dejstvom, da v bankah ne dobijo niti svojih deviz. Pri tem ni nepomemben tudi podatek, da je slavna prerokinja Kleopatra, ki je pred nedavnim gostovala v Sarajevu, heretično napovedovala, da bo zvezni premier na teh tleh doživel fiasko.

Kakorkoli že: tukajšnje stranke, predvsem pa njihovi liderji, so storili vse za to, da bodo

volitve čim manj jasne. Pri tem so šli celo tako daleč, da so na (ne)posreden način postavili pod vprašaj celo integriteto Bosne. Kot da jim niso zadoščale brezštevne provokacije, med katerimi velja omeniti vztrajno miniranje proge na hrvaški meji in oborožene odrede, ki se (pol)javno formirajo na nekaterih predelih Bosne in Hercegovine. V takih okoliščinah se pojavljajo tudi črne misli o morebitnem bojkotu volitev ali celo njihovem onemogočanju. Seveda moramo takšne ideje obravnavati z veliko rezervno, predvsem pa brez običajne evforije, ki jo mediji zadnje čase vse preradi podpirajo.

Na koncu velja omeniti tudi dejstvo, da se te dni sklepajo že prve stave glede tega, kdo bo novi predsednik republike, ki bo nedvomno imel pomembno vlogo v morebitnem dogovoru okoli razkosa Jugoslavije. Pogled na kandidatno listo nas, žal, pouči o tem, da je ponudba izjemno slaba. Če zanemarimo množico anonimnežev, bo volilna zmaga preostalih odvisna predvsem od njihove medijske vsiljivosti. Med njimi imajo največ možnosti Fikret Abdić, Nijaz Duraković, Alija Izetbegović in Nenad Kecmanović. Vprašanje, kateri izmed četverice je »pravi«, je depasirano, kajti bodoči šef države prav lahko postane človek, ki je bil obtožen poneverbe, ali pa je bil boljševik ali bivši zapornik ali vohun. Če ste samo za trenutek pomislili, da je to najhujše, kar se nam lahko zgodi, ste se seveda temeljito zmotili. Na kandidatni listi za bodočega predsednika države je namreč tudi Nazif Gljiva, kantavtor narodnih pesmi! Z drugimi besedami: tudi mi imamo v volilnem boju svojega Krambergerja.

Goran Todorović

WHO IS WHO V SRBIJI

S kom se bodo pogovarjali »naši«?

1. SOCIJALISTIČKA PARTIJA

SRBIJE — nekateri jo postavljajo v levo, drugi v center, tretji spet desno. Mi jo bomo postavili v Leninov bulevar št. 6 (bivši CK ZKJ), kjer je tudi njen sedež. Ostalo najbrž že veste.

2. SRPSKI POKRET OBNOVE

— najmočnejša opozicijska stranka, oziroma gibanje v Srbiji. Prepričani levičarji ga razvrščajo skrajno desno, vendar, če malo bolje analiziramo obnašanje in izjave voditeljev gibanja, še zlasti predsednika Vuka Draškovića, zadnje tedne in mesece, lahko vidimo, da je prišlo do določene pomika k centru. Ukrotili so celo največje »jastrebe«, ki jih vsaka stranka »redi« ali »dobi« (vsaka stranka ima svojega Kertesa in Djodana).

3. SRPSKA NARODNA OBNOVA

— sedež ima v Pazovi, za predsednika pa razvpitega Mirka Jovića, znanega predvsem po seriji novih estradnih oblik iz njegovega priljubljenega butikla, narejenih posebej za vsako pojavljanje na televiziji, kjer se vedno dobro znajde. Čeprav ne uporablja tujih besed ima zelo prepričljiv nastop. Mirko je vedel povedati, da so Srbi genetsko vnaprej določeni za monarhijo, ali, da se je treba najprej boriti za svobodo, nakar bomo videli, kaj bomo z demokracijo(!).

4. SRPSKA SVETOSAVSKA

STRANKA — požela je simpatije dela javnosti, ko so njeni juristi prekinili proslavo »sveti sava«, čeprav večjem delu javnosti to ni ravno ugajalo. O tej stranki in njenem predsedniku dr. Žarku Gavriloviću se govori v glavnem kot o članu združenja srbske demokratske opozicije, ki je delovala skupno. O Žarku Gavriloviću govorijo, da te dni poskuša pomiriti skregane liderje opozicije, da bi čim več strank »pritisnilo« srbsko oblast in bi ta uvedla večstrankarske volilne komisije, da ne bi samo eni šteli glasov.

5. NARODNA RADIKALNA

STRANKA — danes predstavlja le majhen del tega, kar je predstavljala pred nekaj meseci. Govorijo, da je razlog vsemu temu njen predsednik, advokat in gospod Veljko Guberina. Prva »skupina« radikalcev je odšla v STARO RADIKALNO STRANKO (6), kjer se še sedaj nahajajo. Ti niso hoteli trpeti samovoljo Guberine pa tudi niso želeli, da jih vodi »seksualno devianten, človek« (peder). Pred dnevi, po izjavi Veljka Guberine, da bodo Radikali vendarle šli na volitve, čeprav so samo pet dni pred tem s še 17 drugimi strankami podpisali

skupno izjavo o bojkotu, so mladina in del starejših poskušali zamenjati predsednika, vendar niso uspeli.

6. STARA RADIKALNA

STRANKA — je že navedena in nima kakšnih bistvenih programskih razlik od Narodne.

7. DEMOKRATSKA STRANKA

— stranka z najintelektualnejšim imidžem v Srbiji, vendar je njen problem, izgleda, ravno v tem, da ima preveč intelektualcev v svoji sestavi. Tu je prišlo do prvega spora na ravni »leva« usmeritev in »desna« (bolj nacionalna) in ko je na veliki skupščini te stranke zmagala »leva« usmeritev so vsi mislili, da bodo ti »desni« odšli iz stranke. Toda odšel je samo eden, vsi drugi pa so ostali.

8. NOVA DEMOKRATIJA

— nastala je iz bivše mladinske organizacije Srbije, vendar ji na srečo ni podobna niti po sestavi niti po načinu mišljenja. Pridružil se jim je Duško Mihajlović, podpredsednik srbske vlade, edini, ki je organiziral okrogle mize oblasti in opozicije. Šepeta se tudi o tem, da se jim bo priključil Matija Bećković, šepetalo pa se je tudi o Dobrici Čosiću.

9. RADNIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE

— najbrž že samo ime pove, da se nahajajo levo, toda koliko levo to bomo šele videli. Do sedaj niso posebej izstopali v javnosti s svojimi nastopi.

10. DEMOKRATSKA ZAJEDNIČA VOJVODJANSKIH MADJARA

— za njo nekateri pravijo, da je desno, ker nosi ozko nacionalni predznak, vendar je to težko reči, ker so se njeni predstavniki, še zlasti njen predsednik Andreš Agošton pojavljali na nekaterih sestankih in zborovanjih, kjer se je razpravljalo o možnosti formiranja jugoslovanskega koalicijskega bloka.

11. STRANKA SAMOSTALNIH PRIVREDNIKA I SELJAKA

— za njo je večina, tudi dobro obveščanih, slišala komaj te dni, tako, da se o njej le malo ve. Govori se, da se o njej le malo ve. Govori se, da se o njej le malo ve. Govori se, da se o njej le malo ve.

12. NOVI KOMUNISTIČKI POKRET JUGOSLAVIJE

— predsednik Branislav Kitanović, ki, kjer more, govori o tem, da oni ni-

so »oni«, ki so uničili pozitivno idejo komunizma, da je to nekaj drugega, boljšega, toda ljudje se na to ne ozirajo in jih komentirajo z mržnjo ali sočustvovanjem.

13. DEMOKRATSKI FORUM

— to ni klasična stranka po organizacijski shemi, ne povečuje svojega članstva, vendar nima niti enega člana, za katerega bi se lahko reklo, da ni intelektualec. Ima le nekaj sto članov pa zato mnogo bolj konkreten program, platformo in cilje od nekaterih večjih strank. Če se bodo udeležili volitev, bodo kandidirali le nekaj ljudi za poslance izključno v Beogradu, in tudi tu le tiste, za katere so prepričani, da bodo zmagali.

14. STRANKA DEMOKRATSKA AKCIJE

— sedež ima v Novem Pazaru, predsednik Sulejman Ugljanin, bivši boksar, sedaj stomatolog. Delujejo v glavnem na območju Sandžaka in so zelo močni, kjer je v večini muslimansko prebivalstvo.

15. POKRET ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA JUGOSLAVIJE

— gibanje kot tako deluje že dalj časa, posebej v Beogradu. Ukvarjali so se z reševanjem mnogih vprašanj o kršenju človekovih pravic, okoli s številne primere, ko so popolnoma normalne ljudi zapirali v norišnice, samo zato, ker se niso strinjali s terorjem v svojih podjetjih, ali ker niso bili člani Zveze komunistov.

16. SAVEZ SVIH SRBA SVETA

— to je stranka, ki si jo je javnost zaradi imena takoj zapomnila. Toda pozneje se ni pojavljala v javnosti, tako da se o njej skoraj nič ne ve. Edino, kar se v povezavi s to stranko govori, je, da ima predsednik SSSS veliko otrok.

17. DEMOKRATSKI SAVEZ HRVATA U VOJVODINI

— v Srbiji se o njih ne govori veliko, ne toliko zato, ker Hrvati ne bi bili enakopravni, ampak, ker se niso posebej aktivirali. Govori se, da bodo kandidirali svoje ljudi le tam, kjer so Hrvati večinsko prebivalstvo.

18. NEZAVISNO DEMOKRATSKO UDRUŽENJE IZ PRESEVA

— o tej stranki nihče nič ne ve, razen, da so albansko združenje, enako kot:

19. PARTIJA ZA DEMOKRATSKO DELOVANJE

— do sedaj še ničesar ni storila in po ničemer ostala v spominu javnosti.

20. REPUBLIKANSKA STRANKA

— do sedaj še ničesar ni storila in po ničemer ostala v spominu javnosti.

21. NARODNA STRANKA

— sedež ima v Novem Sadu, vodi jo Milan Paroški, zelo temperamen-

ten in oster govornik. O ostalih članih se skoraj ne govori, po stališčih, ki jih zagovarjajo pa jih uvrščamo med »desne« stranke. So tudi podpisniki izjave o bojkotu volitev.

22. ZELENA STRANKA

— to je, vsaj po njihovih besedah, postindustrijska meščanska stranka, katere ne zanima nacionalizem in narod, (zaradi česar najbrž njihov predsednik, novinar Dragan Jovanović, vsak svoj nastop izkoristi, da dobro »popljuva« Vuka Draškovića). S še nekaterimi strankami vodijo razgovore, da bi formirali skupni blok (z UJDI, z Ženskim javnim lobijem, Liberalnim forumom, Narodnom seljačkom strankom in morda s Savezom reformskih snaga).

23. LIBERALNA STRANKA

— sedež ima v Valjevu. Predsednik stranke je Predrag Vuletić. Stranka je imela neke interese spopade in spore, tako da je del stranke odšel v Srpski četnički pokret. To je istočasno dokaz, da imajo napačni ljudje napačno ime. Liberalna stranka je doslej s svojimi zahtevami nastopala na mitingih skupaj s še petimi strankami.

24. DEMOKRATSKA STRANKA SLOBODE

— šele te dni je pričela s konkretnim delovanjem. Izjasnila se je o bojkotu volitev in podpisala zadnje sporočilo.

25. DEMOKRATSKA STRANKA DAVIDOVIĆ/GROLL

— imajo ime, na katero so lahko ponosni, a so doslej slabo delali. Prav tako so podpisali zadnje izjavo o bojkotu volitev.

26. DEMOKRATSKA POLITIČKA PARTIJA ROMA SRBIJE

— tudi za to stranko doslej ni še nihče slišal. Pogosto jo zamenjavajo s še eno stranko Romov.

27. SOCIJAL-DEMOKRATSKA PARTIJA ROMA SRBIJE

— obe stranki Romov sta se izjasnili, da bosta šli na volitve (enako kot Novi komunistički pokret) ne glede na to, ali bo zakon o volitvah spremenjen ali ne, kljub temu, da nihče ne misli, da je zakon o volitvah pošten.

28. NARODNA SELJAČKA STRANKA

— podobno kot zeleni prezirajo nacionalizem in ga, po mišljenju mnogih, preveč puščajo ob strani. Borijo se za boljši položaj kmetov, vodi jih dr. Dragan Veselinov s Fakulteta političkih nauk v Beogradu. Speljali so nekaj akcij (blokado cest zaradi nerealnih cen pšenice in podobno), često se oglašajo s sporočili za javnost, tako da javnosti niso neznan.

29. SRPSKA DEMOKRATSKA STRANKA

— glavna (in edina) aktivnost te stranke doslej je bila

organizacija referendumov o kulturni avtonomiji Srbov na Hrvaškem. Predsednik beograjske podružnice te stranke je znani književnik Radomir Smiljanić.

30. STRANKA JUGOSLOVENA

— že samo ime stranke pove, da je jugoslovansko orientirana. Pred nedavnim so sprožili pobudo za ustanovitev jugoslovanskega koalicijskega bloka vseh strank, ki so jugoslovansko opredeljene. Za Stranko Jugoslovena pravijo, da je v »centru«, čeprav se nekateri ne strinjajo in jo uvrščajo v »levo«. Tudi ta stranka prezira nacionalizem, predsednik za Srbijo pa je bivši znani novinar TV Beograd Zaharije Trnavčević, strokovnjak za poljedelstvo.

31. STRANKA SOCIJALNE PRAVDE

— pred nedavnim je bilo mogoče prvič slišati za to stranko. Njihova temeljna programska opredelitev je pravični socialni program. Podpisali so zadnje izjavo o bojkotu volitev, vendar so dodali, da ne bodo sodelovali na volitvah, če se ne bo spremenil cel sistem volitev. Ker mislijo, da kot majhna stranka ne morejo uspeli v večinskem sistemu, zahtevajo proporcionalni sistem. Vprašanje je, če bodo sploh sprejeti amandmaji k volilnemu zakonu, zahtevali spremembo celotnega volilnega sistema v tem primeru pa je sploh nerealno. Izgleda, da je vsakršno upanje, da bi se volilni sistem spremenil, zaman. Potem ko oblast v Srbiji ni menjala volilnega sistema na zahteve opozicije, res nima smisla pričakovati, da bo to storila sedaj.

32. STRANKA NARODNE SLOGE

— ko ljudje zagledajo ta naziv, stranko takoj uvrstijo »desno«, a izgleda, da tja na spada. Ta stranka je namreč jugoslovansko usmerjena in sodeluje v razgovorih o ustanovitvi jugoslovanskega koalicijskega bloka.

33. UDRUŽENJE ZA JUGOSLOVENSKE DEMOKRATSKO INICIJATIVU

— v sami Srbiji je to združenje dolgo časa veljalo za »protisrbsko« organizacijo, ker je opozarjalo na kršenje pravic Albancev na Kosovu. UJDI bo najverjetneje sodelovala na volitvah, ne glede na neenakopravni položaj. Obstaja velika verjetnost, da bo na volitvah sodelovala v koaliciji z Zelenimi, Narodnom seljačkom strankom, Liberalnim Forumom (ki ni registriran), Ženskim javnim lobijem in morda Savezom reformskih snaga Jugoslavije.

34. LIGA SOCIJAL-DEMOKRATSKA VOJVODINE

— to organizacijo mnogi smatrajo kot avtomatsko v »antibirokratskem« po-

menu te besede. Del članstva sestavljajo bivši člani mladine Vojvodine, vodi pa jo zelo zgovoren Novosadčan, Nenad Čanak, človek brez dike na jeziku.

35. DEMOKRATSKA REFORMSKA STRANKA MUSLIMANA IZ PRIZRENA

— za to stranko ni mogoče točno ugotoviti, ali je desno ali ne, ker imajo na eni strani ozko nacionalni predznak v imenu, po drugi strani pa sodelujejo v razgovorih o jugoslovanskem koalicijskem bloku.

36. VELIKA ROCK'n'ROLL PARTIJA

— njeni ustanovitelji so fantje, ki so dobro znani beograjski javnosti po tem, da stalno »vsi« v Studentskem kulturnem centru, Jazz klubu in podobno. Povedali so, da so program prepisali od neke druge stranke, toliko pač, da so se lahko registrirali. Njihovi cilji so zagotavljanje dela za mlade ljudi in omogočanje kreativnega delovanja za ta-iste mlade ljudi. Enega možnih načinov, da se to uresniči, vidijo v »odvetju komunističnih stavb komunistom in njihovim dedičem ter preurediti teh stavb v mladinske centre, diskoteke, delavnice in podobno«. V glavnem jih nihče ne upošteva resno.

37. SRPSKI ROJALISTIČKI BLOK

— to je en del Srpske narodne obnove, ki se je odcepil od Mirka Jovića zaradi osebnih nestrinjanj in sporov. Cilji so isti, monarhija.

38. JUGOSLOVENSKA SOCIJALISTIČKA DEMOKRATSKA STRANKA

— v njihovi zavesti ni nobene razlike z bivšimi člani bivše Zveze komunistov. Ne vedo, kaj bi radi, a istočasno vedo, česa nočejo. Nočejo in zato tudi ne pustijo, da bi jih kdorkoli oslavljali z gospodom, ampak vedno s tovaršem. Tudi JSDS sodeluje v razgovorih o jugoslovanskem koalicijskem bloku. Na začetku so zahtevali, da se vse ostale stranke z nacionalnim predznakom izključijo iz razgovorov, toda njihova zahteva ni bila sprejeta.

39. SAVEZ REFORMSKIH SNAGA ZA VOJVODINU

— ta organizacija je bila registrirana šele pred nekaj dnevi. O njej se malo ve, vendar večji del dobro obveščanih misli, da bo Ante oziroma SRSV na volitvah dobil večino glasov.

Pripravila: Milica Kuburović

Makedonija pred volitvami

Po vojni je Makedoniji sonce večno sijalo samo v pesmih. Štiridesetletno resničnost so oblikovali gosti oblaki enoumja, z malce podcenjevalnim odnosom federalnih bratov in sester, z ekonomskimi zlomi, ki so privedli do težke in sramotne hipoteke in molčanja kot najkrajše poti k uspešni politični karieri. Korenite spremembe na severu Jugoslavije so se inficirale tudi Makedonijo in pognale politične procese — kljub bremenu zlorab komunističnih velmož in partijske policije. Na žalost so prvi koraki demokracije, neredko preveč tendenciozno imenovani »makedonska pomlad«, vrgli na površje vso nepripravljenost starih in novih političnih subjektov v Makedoniji za nova pravila igre. Tudi ob politični in partijski pluralizaciji makedonske družbe in ustavnem okoliščini večpartijskega sistema Makedonci, obremenjeni še z ogromnimi problemi mrtvega gospodarstva, s strahom zrejo v prihodnost zavedajoč se grdih zgodovinskih izkušenj (slaba kadrovska politika, ki je katapultirala nesposobne makedonske predstavnike v federacijo in diplomatska impotenca Jugoslavije v zvezi z vprašanjem makedonskih manjšin v sosednjih državah, je privedla do stanja, v katerem je makedonski narod diskriminiran z ene strani v Bolgariji, Albaniji in Grčiji, z druge strani pa zanemarjan v političnih dogajanjih v Jugoslaviji).

Z željami po spremembah in z aktivnejšim sodelovanjem Makedonije v političnem življenju Jugoslavije in Balkana nastopajo voditelji kar devet-

najstih registriranih partij, ki pričakujejo prve svobodne in večstrankarske volitve, obljublajoč volilcem gradove v oblakih. Izhod iz bede, iz moralne in politične krize, svetlejšo prihodnost. Prihodnost brez nakopičenih komunalnih problemov, ki v Makedoniji praviloma prehajajo v politične, brez mednacionalnih in medcerkvenih sporov in brez strahu pred vračanjem starih odnosov, s katerimi je bila najjužnejša dežela paradigma za policijsko državo. Polna usta obljub so bila že videna v teh krajih pred štiridesetimi leti, tradicionalna sumničavost južnjakov pa je povečana pred jugoslovanskim razhodom.

Vendar pa ostaja gorak priokus opazovalcu zdajšnjih makedonskih dogajanj. Izenačitev demokracije in anarhije, ponujeno zapiranje v lokalne meje zaradi pregrehtih nacionalnih čustev, ekstremizem in šovinistični izpadi, stalno iskanje krivde pri drugih ob nenehnem izpostavljanju nevarnosti pred zunanjim sovražnikom... so označili poskuse uvajanja novosti v politično življenje republike. Medtem ko predsedstvo Makedonije na svoji zadnji seji ocenjuje štiriletni mandat za zelo uspešnega in ko najbolj kritizirana vlada v makedonski zgodovini zavrača predlog za razpis referendumu o bodoči politični ureditvi, nadaljujoč s tem svoj labodji spev, je bitka za volilce v največjem žaru. Uporabljajo vsa sredstva: neokusnosti, kič ip vulgarizacija, grafite, plakate... Z verbinsko degradacijo konkurentov se želijo najpogosteje po-

kriti luknje v lastnih volilnih programih (predvsem v ekonomskem delu), članstvo pa se pridobiva zlasti na dva načina, z zaklinjanjem zoper komunizem in z nacionalnim angažmajem.

Reformirani komunisti so ob gromoglasni kampanji, v katero je bilo vloženi ogromno sredstev, že prepričani v svojo zmago. Delno zaradi popularnosti predsednika, Petra Goševa, zmagovalca v boju z delom beograjskega tiska, delno pa zaradi najboljših organiziranosti po občinah v notranjosti, kjer so, kot v svojevrstnih fevdih, lokalni pomembneži še vedno zelo močni, no, še najbolj pa zaradi dolga leta izgrajevane klime strahu in predstave o strahopetnosti Makedoncev. Ekstremizem liderjev strank s poudarjenimi nacionalnimi prvinami, njihova politična nepismenost in prevelike obljube so samo voda na mlin Goševu in njegovim, nekdanj rdečim, zdaj modrim tovarišem, predvsem zaradi pregovora o manjšem zlu med ponujenim. Ob »domovinski« stranki MA-**AK (Gibanje za vsemakedonsko akcijo)** in ekstremni **VMRO — Demokratična partija za makedonsko nacionalno enotnost** (ki je edina organizirana tudi v Sloveniji) so edini resni konkurenti komunistom na bližnjih volitvah še albanska **Partija za demokratični napredek** in stranka premiera **Markovića**.

Čeprav so pod pritiskom treznejših struj v makedonskem političnem življenju utihnile zahteve po prepovedi Partije za demokratični napredek zaradi »separatisti-

čnega delovanja in prijateljstva s kosovsko alternativno«, velja med Makedonci do te stranke rezerviranost in stalno medsebojno nezaupanje, ki se kaže v rafalih obtožb v tisku. Zadnji primer, ko je bilo 40 kandidatov za ZKM — PDP za odbornike v Skupščini ene od skopskih občin podpisanih z istim rokopišom, z isto pisavo, zaradi česar je bila zahtevana poostrejša sankcij v volilnem zakonu, je samo povečal govornice o makijavelizmu liderjev te stranke, ki jih redno obtožujejo podkupovanja volilcev, šikaniranja makedonskih muslimanov, in celo organiziranega sodelovanja z Albanci.

Ta partija bo, kot pravijo dozdašnje raziskave javnega mnenja, dobila kakšnih dvajset poslanskih mest v novem parlamentu, toda stanje v Zahodni Makedoniji bo še naprej pereče, ker so tam Albanci v večini, zanje pa je zdajšnja makedonska vlada znova uvedla imenovanje »Šiptarji«.

Ocenjujoč število svojih volilcev na več kot 80.000, je **Zveza reformnih sil** krenila v kampanjo s plakati »trenerja z nasmeškom«, kar je v mračni makedonski resničnosti, kjer ponekod ne dobivajo plač tudi po nekaj mesecev, zelo optimistično pričakovanje.

Čeprav takorekoč nobena stranka ne nudi konsistentnega ekonomskega programa za razvoj Makedonije, so napadi na Markovića in njegovo stranko vse pogostejši, tako zaradi politike neopredeljenosti kot zaradi »podcenjevalnega odnosa do Makedonije«, ki

je po mnenju njegovih oponentov v izboru koordinatorjev Markovićeve stranke za Makedonijo in v nenastopanju zvezne partije na volitvah v Sloveniji in na Hrvaškem. Absurdov, povzročenih z nerazumevanjem novih časov in z različnim razumevanjem demokracije, je pred volitvami vsak dan več. Vojna med občinami zaradi pitne vode, »brisanje« Kumanova z makedonskega političnega zemljevida, štrajki nezadovoljnih vseh profilov pred makedonskim Sobranjem, razkol v makedonski pravoslavni cerkvi, spiski za odstrel novinarjev in odpadnikov iz nekaterih partij...

Volitve bo zagotovo odločilo tistih trideset odstotkov do sedaj še neopredeljenih volilcev, toda v povolilnih igrah s številkami bo treba računati tudi na več deset tisoč nepismenih prebivalcev Makedonije in na 140.000 nezaposlenih, ki se jim bo kmalu pridružilo na tisoče novih iz vrst »tehnoških viškov«. Predstoječe volitve morda res ne bodo prinesle kakšnih velikih sprememb v politično življenje republike, gotovo pa bodo vplivale na ustvarjanje pogojev za dejansko vključevanje Makedonije v nov zgodovinski dogovor o Jugoslaviji. Na sestanku v Jajcu ni bilo makedonskih delegatov, niso prišli. Od novembrskih volitev in daljnega zorenja demokratičnega življenja v Makedoniji je odvisno, če bodo prišli na sestanek v kakšno »novo« Jajce.

Siniša Stanković

ČEŠKO-SLOVAŠKI

Če je tuji turist na Češkem slučajno poslušal radio, se v njeni bližini nikakor ni mogel znebiti občutka, da eter okoli njega umira. Tudi če je še tako vztrajno vrtil gumb na svojem avtoradiu, ni mogel ujeti ničesar solidnega. Na desno stran lestvice se je skrila kaka domorodna postaja, na drugi strani je lahko odkril še kaj zelo podobnega. In kaj je bilo med njima? Nič in spet nič, potem pa malo nadebudnega šuma, ki ga je običajno zadušilo rjovenje postaje za motenje. Tu so levi, je pomislil turist in izključil radio.

Najbrž je zdaj vse to že preteklost in najbrž ni daleč čas, ko se bo splašalo potovati na Češko z dobrim radijskim sistemom. Postaja za motnje so namreč danes že opustile demonstracijo svoje absolutne moči, zaradi česar lahko ujamete nekaj dobre muzike za potovanje iz *Europe 2* ali *Radio Fun*, vse glasnejša pa postaja tudi *Svobodna Evropa* in to je za zdaj vse. Vsekakor bolje nekaj, kot nič.

Kako je s televizijo? Enako slabo. Deziluzionizem je edina stvar, do katere vas pripelje pritiskanje na številne gumbce. In tako pride do problema, ki skrbi vse več Čehoslovakov. ČSFR namreč ima sedaj prvi federalni program, federalni satelitski OK3 in enega regionalnega v Češki in Slovaški. Se bo na tem področju premaknilo kaj na bolje? Prošnje za neodvisno oddajanje programov namreč že nekaj časa obstajajo. Do danes je zabeleženih 50 prošelj za radijsko oddajanje in 30 za oddajanje televizijskih programov. Slišati je, da prihajajo iz dneva v dan nove. Za oddajanje so zainteresirane številne tuje radijske postaje, ki bi rade nastopile ali samostojno ali pa v sodelovanju z domačimi. Med njimi so *Star Sat Radio* iz Münchena, *Radio Luxemburg*, *BBC*, *Trans Radio World*, *Voice of America*, medtem ko se za televizijski kanal potegujejo med drugim ameriški *NCL* in *Family Entertainment* ter italijanski *Fininvest*, vsi pa se skrivajo pod nepovednimi imeni domačih iskalcev.

Mnogi projekti izhajajo iz današnje lakote po informacijah, mnogi so prepričani, da je glasba najpomembnejši del radijskega programa; dve postaji bi radi oddajali samo za kmete, ena bi se rada obrnila samo na športnike in njihove navijače, raste pa tudi število prošelj za oddajanje regionalnega programa; pojavila se je tudi prošnja homoseksualcev, da bi ustanovili lastno radijsko postajo. Kot da bi sleherni rad našel svoj prostor v etru: založbe, sindikati, mladinske organizacije. Med najzanimivejšimi televizijskimi projekti sta družinski program Bontona ameriške IFF in »mittelevropski« transnacionalni program E4, ki bi ga radi ustvarjali neodvisni filmarji iz novembrske revolucije.

Seveda je nadvse aktualno vprašanje, kje najti tolikšno število radijskih frekvenc in televizijskih kanalov. Nekaj malega obstaja v obstoječih okvirih, nekaj se bo našlo pri vojski in policiji, vse skupaj pa je še zmeraj samc kaplja v morju. Ali nam torej ostane le natečaj? Pojavilo se je namreč ideja, da bi bilo najbolje, če bi to sfero prepustili civilni družbi na enak način, kot se je to zgodilo s tiskom. Za množične medije namreč še zmeraj ne obstaja ustrezná zakonodaja, kar pomeni, da lahko vsakdo oddaja, kar želi in kar more. Tako ali tako bo-

Zinka Bardič

HRVAŠKA MEDIJSKA POMLAD-ANTOLOGIJA PRIMEROV

Mnogi so padli. Dobro je, da so padli in čas je bil za to. Morali so pasti. Način, na katerega so padli (nedemokratični) se je moral dogoditi kot edini mogoči logični konec njihove kariere poslušnih podanikov režima, ki je padal z njimi. Druga stvar pa je, da se zdaj, ko je takoiimenovana čistka končana, postavlja vprašanje, če so padli vsi, ki so to zaslužili, in kdo so ter kako so bili izbrani ljudje, ki so zasedli njihova mesta.

1. primer: Generalnemu direktorju TV ZG **Veljku Kneževiću** in direktorju TV ZG **Goranu Radmanu**, poznanima kot najzvestejša gnom (v keltsko mitološkem pomenu besede) nedotakljivega, najmočnejšega rdečca izgrajenega medijskega bastiona, je pripadla čast, da sta postala prva žrtvena kozla novega hrvatskega poletja. Neoziraje na njuno aroganco napram novim oblastnikom (Knežević je poskušal podaljšati svoje službovanje z odhodom na bolniško, Radman pa je odplahotal na študijsko potovanje v ZDA) je bila HDZ, pardon, večstrankarski hrvatski Sabor, neizprosna: na enem od svojih zasedanj je sprejela zakon o RTV, s katerim ta institucija splošnega družbenega pomena postaja državna, vse ustanoviteljske pravice pa je prevzel Sabor. V skladu s trendom se je RTV ZG preobrazil v *Hrvatsko TV in Hrvatski radio*. Generalni direktorski fotelji je novi ustanovitelj dodelil **Hrvoju Hitrecom**, direktorski (do tedaj Radmanov) pa **Branku Lentiću**, mesto programskega urednika pa je po pričakovanju obdržal človek za vse sisteme **Miroslav Lilić**. Težko je verjeti, da so pri izbiri upoštevali zgolj strokovni kriterij. Človek številka ena je sicer bolj znan kot otroški pisatelj, in kar je v tem primeru mnogo važneje, eden od ustanoviteljev HDZ, po podatkih iz dotedanje kariere pa bi pod poštenimi pogoji le tež-

ko zaslužil tako odgovorno funkcijo, nekaj podobnega pa velja tudi za Lentića, medtem ko Lilić, ki se ga spominjamo kot ene ključnih negativnih person iz komunističnih časov, ne zasluži niti vrstice, s katero bi opravičili njegov obstanek. Kožo so ustrojili tudi urednici informativno političnega uredništva **Ines Šaškor**, to pa v korist do tedaj Vestnikovega peresa, zadolženega za turistične teme, **Stjepana Martinovića**, ki je po izstopu iz komunističnih vrst v prehodnem obdobju poskušal vstopiti med zelene, ko je bilo vse jasno, pa je le ugotovil, da je v bistvu Hrvat, s čimer si je pridelal mesto enega važnejših ljudi v nekem povsem drugačnem mediju. S prihodom novih voditeljev so z malega ekrana izginila nekatera nehrvatska in komunistična imena, zamenjala pa so jih za sedanjí čas spodobnejša. Primer televiziji se je v glavnem dogajal potihoma, saj so bili kolegi iz ostalih medijev na precej podobnem preprihu.

2. primer: Direktor *Vjesnika* **Vladimir Siličević**, sicer komunist, je odšel sam in s tem prehitel tiste, ki so pripravljali njegovo zamenjavo. Na njegovo mesto je bil postavljen **Milovan Baletić**, seveda ne slučajno. Ker pa je prevzel *Vjesnikovo* hišo nekoliko prepozno, že v fazi razpadanja, mu je bilo v primerjavi s kolegom *Hitrecom* mnogo težje postaviti pod nadzor vse časopise, ki prihajajo iz te novinarske delavnice. Dnevnik z največjo naklado, *Večernji list*, se je s pomočjo zakonskih lukenj osamosvojil že pred Baletićevim prihodom in se proglasil za neodvisnega, če bi ga že s čim primerjali, pa je vse bolj podoben prav tako neodvisnemu in prav tako dnevniku *Politiki*. Priznati pa je, treba, da vendar obstaja majhna razlika: »Večernji« sicer prav tako napihuje stvari, a

vsaj laže ne. *Vjesnik*, drugi dnevnik iz iste hiše, je nekako prav v volilnem času izmed svojih vrst izbral voditelja, za razliko od ostalih zares po strokovnem kriteriju, eno svojih najostrejših peres **Hida Biščevića**. Iz solidnega je Biščeviću uspelo v kratkem času narediti dober (vendar ne odličen) časopis, stvar pa se bo kot kaže končala po tistem »kolikor denarja, toliko muzike«. *Vjesniku* je potreben denar, vlada pa mu ga namerava dati samo pod pogojem, da prevzame ustanoviteljske pravice. Po drugi strani pa v »*Svobodnem tedniku*« (ki je zgodba zase) že grozijo z zamenjavo Biščevića, saj njegovo ime in delo ne zveni dovolj pravoverno. Sam pa pravi, da se ne bo dal zlahka.

Primer 3: »*bolje DANAS nego CYTPA*«. *Danas* se trudi pod starim vodstvom zadržati imidž najbolj čitanega tednika na Hrvatskem. Znan kot prikriti predvolilni adut ZKH-SDP trenutno še uspeva eksistirati z nečisto programsko koncepcijo. Po volilnem porazu njegove glavne urednice, komunistične kandidatke **Jelene Lovrić**, ki je kljub vsemu boljša novinarka kot političarka, česar pa ji nihče več ne prizna, saj je preveč zabredla v politične vode in spotoka izgubila občutek za mejo med politikom in novinarstvom, so »*danasovci*« še vedno privilegirana novinarska vrsta, to pa po zaslugi nekaterih svojih ljudi, ki so se vrinili v sam vrh nove oblasti, kot npr. **Slaven Letica**, zdaj osebni svetovalec predsednika *Tudmana*, pred tem pa neodvisni *Danasov* komentator. Danes je npr. težko po legalnih poteh priti do Mesičevega naslednika **Josipa Manovića**, s katerim je imel *Danas* prvi intervju. Prav tako je nenavadno, da je *Danas* na veliko razpravjal o vsebini konfederalne pogodbe še v času,

ko je bila strogo varovana skrivnost. Da ne naštevamo naprej...

4. primer: *Feral* je priloga nedeljske izdaje splitske *Slobodne Dalmacije*, po moji oceni najboljša, najpogumnejša in predvsem najizvirnejša satirična rubrika, ki se ukvarja z aktualnimi političnimi dogodki na Hrvatskem in širše. Pred tremi tedni pa je preprosto nehal izhajati. Avtorska trojica je svojemu nadebudnemu uredniku enostavno pomolila pod nos ostavko, ker preprosto ni več mola, pa tudi ne hotela, prenašati pritiskov s strani nove uredniške oblasti. Neposredni povod kaže iskati v pismu enega od voditeljev nove splitske skupščine, v katerem je izrazil namen, da naredi iz sredstev javnega obveščanja nekaj podobnega, kot so ta postala v Srbiji po znameniti 8. seji, pri čemer je posebej poudaril, da *Slobodna Dalmacija* postaja ta, kar si je on, na žalost pa še mnogi drugi, zamislil. Med ostalim smo v istem pismu lahko prebrali, da je večina Dalmatincev za HDZ, po tej večini pa naj bi se ravnala tudi uredniška politika. Razen redkih izjem se ni nihče solidariziral s *Feralom*. Sedma sila se je očitno poceni prodala, kar dokazuje tudi zadnja skupščina njihovega društva, kjer so razpravljali predvsem o tem, da naj bi se preimenovali iz Društva novinarjev Hrvatske v Hrvatsko društvo novinarjev.

5. primer: Mladinski mass-mediji so vsi po vrsti umrli. Bog jim daj večni mir! Potop je preživel *Omladinski radio 101*, o tem, kakšen riziko naj bi to bil za ohranjanje neodvisne uredniške politike, pa se še dandanes razglabljajo po zagrebških koluarjih. Z izginotjem mestne konference ZSMH, ki ni maha zakonitega naslednika, je *Radio 101* izgubil ustanovitelja. Uredniki, ki so pod vodstvom komunističnih kadrov kljub vse dražjim reklamam padli v vse težji

materialni položaj, so dandanes označeni kot zadnje leglo mestnih rdečih. Študentski center, ki je hkrati vladal nad radijem in razpolagal z denarjem, je seveda vplival na oblikovanje takega ali drugačnega javnega mnenja, ki ga je vzpostavljalo *Radio 101*. Zdaj pa mu je mestna vlada postavila novega urednika: novinarja, ki je prvi intervjuval Franjo *Tudmana*. Nekateri stvari se torej tudi nagrajujejo. Lagala bi, če bi trdila, da pritiskov s strani novega radijskega bossa ni bilo, a uredniki so menda tudi zato, da se programski ljudje z njimi bodejo.

6. primer: Iz novonastalih glasil, ki jih izdaja HDZ (gre za okoli 20 časopisov) bo le težko izraslo kaj dobrega. Največjo naklado ima samozvani »prvi neodvisni konfederalni časopis« *Slobodni tjednik*, ki deluje po enostavni formuli pranja tujega umazanega perila — v bistvu gre za prepisan *Mladinin Manipulator*, če pa to ne zadošča, si že izmislijo kaj dovolj zvonečega in bombastičnega, da število prodanih izvodov preseže tudi številko 200.000.

Edino upanje polagamo v *OTV* (mladinsko televizijo, ki oddaja na lastnem kanalu). Od ideje do izvedbe je trajalo polne dve leti, tudi zdaj pa je vse pripravljeno za rušenje z eno samo birokratsko potezo. No, da ne prejudiciramo, omenimo še to, da je nova suverena hrvatska oblast, na katere suverenem ozemlju že dva meseca permanentno pokajo bombe in proge, rodila novo hrvatsko tiskovno agencijo *HINA*. Če *TANJUG* ne bi bil takšen, kakršen je, bi lahko ob tem še marsikaj dodali, tako pa lahko za zdaj novo hrvatsko agencijo samo pohvalimo za dokaj večje izmikanje kontroli, h kateri teži hrvatsko Vrhovništvo: objavlja to, kar se je zgodilo, ne pa tistega, kar bi nekateri radi, da bi se zgodilo.

AKTUALNI TRENUTEK YU NOVINARSTVA: ALEKSANDAR TIJANIĆ LJUBEZENSKA POZA 69

Mnenja, ki krožijo po beograjskih kuloarjih o Aleksandru Tijaniću, novinarju Nina, so deljena: so taki, ki ga omalovažujejo in razglašajo za »izdajalca srbskega naroda« tako zaradi njegovega sodelovanja s hrvaškimi mediji, kot tudi zaradi njegovega negativnega stališča do »dogajanja naroda« in zajebantskega pisanja o »antibirokratski revoluciji«. So tudi taki, ki ga povsem poveličujejo in ga zafrkantsko razglašajo za »giganta hrvaškega novinarstva«, brez zafrkancije pa samo za »giganta jugoslovanskega novinarstva«. Ali je tudi tokrat resnica nekje vmes? Menim, da temu ni tako, saj sem blizu tistih, ki govorijo o njem samo dobro. V tem kratkem pogovoru z nedvomno enim od najboljših novinarskih poznavalcev vsakdanje jugoslovanske prakse sva poskušala bralcem Katedre vsaj malo pojasniti gledališke igre senc tako v beograjskih, kot tudi drugih jugoslovanskih informativnih medijih.

ETER
DANES

do preživel samo najsposobnejši. In kdo bi bil najsposobnejši? Ali bodo šteli profesionalni kriteriji ali samo sposobnost izkoriščanja posameznih finančnih prednosti? Ti, ki namreč zahtevajo odpiranje medijskega prostora vsem, običajno že imajo kompletne radijske in televizijske studije in lahko pričnejo z oddajanjem takoj. Ti so seveda v prednosti. S čimer seveda še ni nič narobe. Kaj pa bi rekli v Evropi, v katero se danes »Češkoslovaška vrača«, če v tej Češkoslovaški ne bi spoštovali vseh evropskih konvencij, ki določajo pravice in dolžnosti radijskih in televizijskih postaj? Če bi sleherni lahko oddajal vse, kar mu pade na pamet, bi Češkoslovaška najverjetneje postala dežela radijskih in televizijskih gusarjev, zaradi česar bi morala Evropa graditi postaje za motenje češkoslovaških radijskih in televizijskih programov. Vse torej kaže, da bo najboljša rešitev natečaj, ki bo jamčil zaščito nacionalne kulture in pravno zamejitev prostora, v katerem se bo gibalo radijsko in televizijsko podjetništvo.

Kaj bo z navzočnostjo mladine v etru? Kaže, da v obdobju, ki je pred nami, mladina ne bo več imela možnosti za enakopravno sodelovanje v boju za frekvence in poslušalce. Alfa in omega vsega bo komercializacija, na mladinski sceni pa sedaj ni organizacij ali kakšnih drugih mladinskih subjektov, ki bi bili sposobni mobilizirati obstoječe energije in ustvariti osnove neodvisnih mladinskih programov. Vse, kar se je začelo v novembrski revoluciji, je

Do danes je zabeleženih 50 prošelj za radijsko oddajanje in 30 za oddajanje televizijskih programov. Slišati je, da prihajajo iz dneva v dan nove. Za oddajanje so zainteresirane številne tuje radijske postaje, ki bi rade nastopile samostojno ali v sodelovanju z domačimi.

bito obsojeno na kratkotrajno življenje, in vse, kar je od tega ostalo (radijska postaja manj mladih do mlade in stare), bo propadlo do Novega leta. Res pa je tudi, da ima mladina objektivno sedaj druge probleme. Gre za nekaj sto milijonov mark — dediščina Socialistične zveze mladine, ki je bila konfiscirana —, ki bi jih sedaj morali vrniti mladini. Toda kako? Odgovora za zdaj še nihče ne pozna, ker so stare strukture še zmeraj tako močne, da lahko blokirajo vsako rešitev, ki ogroža njihov monopol. Tudi zaradi tega do današnjega dne še niso nastale pobude za ustanovitev mladinske televizije, radia ali tiska.

V vsakem primeru pa bo razvoj dogodkov v Češkoslovaškem etru zelo zanimiv tudi za druge države, ki sedja zapuščajo komunistični objem. Tu se stare sile borijo s starimi silami in zdi se, da puščajo mladino in druge nove družbene subjekte brez omembe vredne možnosti za sodelovanje v političnem, ekonomskem in kulturnem življenju družbe.

Ujir/Svitek

»Tako kot vsa druga novinarstva v nekdanji Jugoslaviji, se je tudi beograjsko novinarstvo znašlo v zelo čudni situaciji,« pravi Tijanić. »Celotno srbsko novinarstvo je zdaj, ko so ugasnili kragujevski »Pogledi«, nameščeno v Beogradu. Pravim, da je beograjski tisk v zelo čudnem položaju zaradi tega, ker so pred nami volitve, ta, kot se je izkazalo v Sloveniji in na Hrvaškem, najbolj dramatični trenutek za tisk. Novinarji in tudi časopisi se namreč opredeljujejo za eno od strani tako, da je v pisanju določenih avtorjev, pa tudi v določenih uredniških potezah mogoče razbrati tisto, kar vsekakor ni v skladu z vladajočo orientacijo v Beogradu in Srbiji. To pomeni, da ni povsem v skladu s programom Socialistične partije Srbije. Zaradi tega se po čaršiji šepeta o pripravljenosti posameznih novinarjev na to, da si bodo v primeru zmage Vuka Draškovića pustili brade. Skrben analitik takšne avtorje in takšne časopise seveda lahko odkrije.

Predpostavljam, da se bo s tiskom zgodilo enako čudo v Beogradu, kot se je zgodilo na Slovenskem in Hrvaškem: namesto da bi po volitvah prišlo do večje samostojnosti tiska, je le-ta zapadel v polkolonialni odnos do oblasti. V tem kontekstu je zelo indika-

tiven primer »Mladine«, ki je bila najbolj udaren opozicijski časopis v Sloveniji, zdaj pa je njena naklada občutno padla — izgubila je kar četrtino svojih bralcev. Zaradi tega njeni novinarji danes znova iščejo novinarsko formulo, s katero bi lahko spet zainteresirali svoje bralce. Ta formula sloni na istem principu: odpor proti sedanjim slovenski oblasti. Problem pa je v tem, da bralci tega ne želijo brati, ker so se homogenizirali okoli nove oblasti. Enak problem obstaja tudi na Hrvaškem. Tudi tam so šli dogodki na roko homogenizaciji Hrvatov, oziroma bralcev, zaradi česar nekaj pomembnih dnevnikov v tej republiki ne more izumiti formule za novi odnos do oblasti. Neki drugi časopis, za katerega so tukajšnji analitiki trdili, da je »prononcirano ultrahrvaški« — gre seveda za tisk **Danas** — ima kritično distanco tako do Tudmana kot do sedanje oblasti, pa tudi platformo, za katero lahko rečemo, da predstavlja civilizacijski minimum ali maksimum vsega tistega, kar je v tem trenutku mogoče. Zaradi tega se nasproti sedanjim oblastem vzpostavlja kot nekakšna vrsta centralnega opozicijskega časopisa. Najbrž bo to svojo držo plačal s občutnim padcem naklade in splošni brahosti.

Kaj se bo zgodilo z Beogradom? Zelo težko je predvideti, kaj se bo zgodilo s srbskim bralstvom po volitvah. Seveda vse oblasti dajajo vedeti, da bi rade tudi po volitvah centralizirale medije. Ta načrt postaja na Hrvaškem očiten. Razberemo ga lahko iz programa ugašanja vseh časopisov izven Zagreba. Bolje rečeno: iz programa potapljanja, v katerega je zajeta tudi tako pomembna novinarska hiša kot je »Slobodna Dalmacija« v Splitu. Nekaj podobnega se dogaja z »Novim listom« na Reki, »Glasom Podravine« v Koprivnici, in drugimi, ki jih reducirajo zgolj še ne nekakšne filijale zagrebških medijskih hiš. »HINE« in »Vjesnika«.

Kaj se bo zgodilo v Beogradu? Ne vem! Novinarji so si sicer izborili delno pravico, da mislijo drugače od medijatorjev (ljudi, ki upravljajo z mediji), vendar to pravico plačujejo z ne-pisanjem v matičnih hišah. Meni se je to zgodilo. Prišlo je tudi do določene diferenciacije med novinarji na tako imenovane liberalce, in tiste druge, tako imenovane služabnike vladajoče partije.

Verjamem, da bo srbski tisk dologoročno ostal dokaj uniformen in da to shemo enobarvnega tiska lahko razbije samo nekaj privatnih

podvigov, kot sta neodvisni časopis »Vreme« in morda tudi »JUTEL« televizija. Oba projekta je treba podpreti ne zaradi njune politične orientacije, ampak predvsem zaradi tega, ker vnašata barvitost v enobarvni model tiska, ki se je uveljavil v vseh treh glavnih republikah.

Pred nedavnim so v Beogradu ustanovili neodvisni novinarski sindikat. Kako bo to dejanje vplivalo na bodočnost srbskega novinarstva?

»Sindikat je nedvomno pomemben, ker lahko štiti slehernega svojega člana pred profesionalnim šikaniranjem; lahko mu torej jamči minimalno eksistenco tudi tedaj, ko ne želi peti v ubogljivem zboru. To ni nepomembno, čeprav ne vem, kako mu bo to uspelo. Srbska medijska situacija bo odvisna od razmerja povolilnih sil. Če bo ena partija dobila večinsko oblast, se bo — ponavljam — tisku zgodilo tisto, kar se z njim že dogaja v vseh treh glavnih medijskih centrih. Če bo prišlo do delitve oblasti, lahko tudi tisku vzniknejo lepši dnevi. Oseben sem pesimist, ker so se vsa moja pesimistična predvidevanja v zvezi s tiskom že uresničila. Menim namreč, da je vzgojena generacija bralcev, ki od tiska zahteva kri in da je vzgojena generacija novinarjev, ki tudi pišejo s krvjo. Zaradi tega bodo časopisi, ki bodo zastopali razum, treznost in civilizacijo izgubljali svoje bralce. To bo problem vseh časopisov, ki zagovarjajo kakršnokoli vrsto civiliziranega življenja in reševanje naših sporov na demokratski način. Ne gre torej samo za problem tiska, ampak za sociološko-politično-ekonomski-psihološki-žurnalistični problem. Z vsem tem lahko pojasnim preprosto vprašanje, zakaj tisk je takšen, kot pač je. Po mojem mnenju bi bilo bolj normalno postaviti vprašanje: ZAKAJ SO TAKŠNI BRALCI. Če namreč sprašujemo, zakaj je takšen tisk, pridemo hitro do vprašanja, zakaj so novinarji takšni. Slednji se pravzaprav bojujejo med sabo — in to je tako imenovana ljubezenska poza 69. Če jo apliciramo na novinarstvo, pridemo do vzajemnega podžiganja strasti med časopisi in bralci.«

Kako je pa z drugimi srbskimi mediji?

»Vladajoča partija očitno želi ohraniti monopol nad radijem in televizijo. Razlogi so seveda nerazumljivi. V današnjih razmerah je namreč praktično nemogoče imeti dober TV kanal. Majhna je njegova gledanost in majhna je njegova ekonomska moč. Tako majhna, da lahko govorimo o dekoraciji. Kot nekakšna pakca na nekakšni »demokratski« mapi Srbije, Hrvaške ali Slovenije. Njegove ekonomske moči so tako zožene, da ne more biti močan faktor ustvarjanja javnega mnenja. Pri tem ne gre pozabiti, da so celotna območja znotraj Srbije ostala tako rekoč brez medijev. Mislim predvsem na Kosovo, pa tudi na Vojvodino, kjer so mediji šibki z delno izjemo televizije.«

Kaj pa je z mladinskim tiskom, ki je bil pomemben vir informiranja?

»Tozadevna pričakovanja

se uresničujejo: prihaja torej do njegovega odmiranja. Mladinski tisk je bil zrno opozicije in kaplja odpora proti nekdanji vladajoči partiji. Glede na svoje funkcije lahko danes sam ugotavlja, da je postal periferen tisk.«

V Srbiji se novinarjem, ki niso na »liniji«, dogajajo drastične stvari. Borba je primer šikaniranja celotne redakcije zaradi domnevne antisrbske orientacije. Javnost se za to ne zmeni. Ali obstaja kakšno racionalno pojasnilo za tovrstno indiferentnost?

»Ne. Tega ne moremo pojasniti. Tega ne more pojasniti noben razumnik. Opravka imamo z nekim stilom. Če bi šlo za specifično srbski problem, bi vso zadevo lahko pojasnili z mentaliteto despotske srbske oblasti. Toda, človek, iste stvari se dogajajo tako v Sloveniji, kot tudi na Hrvaškem. To, kar se danes dogaja srbskim novinarjem, ni iskanje ravnotežja s Slovenijo in Hrvaško. Stvar je preprosta: državljanov (in jaz nimam tu nobenih iluzij: državljan, to je folk) do sploh ne zanima! Če bi jih te stvari zanimale, bi tudi rešitve bile drugačne.«

Kar pomeni: še tisoč let do demokracije?

»Seveda. Zgodba o evropeizaciji jugoslovanskih držav je zgodba za male otroke. Despotska balkanska oblast je tako v Srbiji, kot na Hrvaškem in v Sloveniji. Odnos do tiska je samo eden od obrazov te despotske balkanske oblasti: ALI BOSTE UBOGALI, ALI PA VAS NE BO! To se dogaja v »Slobodni Dalmaciji« v Splitu, to se je in se še zmeraj dogaja na televiziji, »Delu«, »Mladini«. To je naša »evropska« oblast! In kako se vse to lahko uveljavlja? KER SO DRŽAVLJANI TAKŠNI, KOT SO! Mnoge stvari gredo mimo njih. Ne samo te iz novinarstva, ampak tudi tisočero drugih, ki prav tako tkejo življenje civiliziranega človeka. Živimo v plemenski družbi, v družbi narojenih in se tako tudi obnašamo. Vsak skrbi le zase, ker meni, da so časa tako nevarni, da mora vsakdo skrbeti le za svojo lastno varnost. Mi namreč ne poznamo kolektivne varnosti. Če se ji skušamo približati, če skušamo skrbeti za druge, se spreminimo v čredo in predamo svojo suverenost nekemu voditelju, ki nas jebe s kondomom, da si lahko domišljamo, da ne bomo zanosili. V taki situaciji smo. In za njo niso krivi samo medijatorji ali novinarji. Ljudje vendar iščejo nižjerezni tisk. In potem se pojavijo nižjerezni novinarji, ki strežejo tem iskanjem; to je vendar princip ponudbe in povpraševanja. In to je povsem normalno! normalno je, da ne more imeti pameten novinar visoke naklade v nemumni državi.«

Prihodnost bo torej še graša?

»Strinjam se, ker sem optimist.«

To se nanaša tudi na medije?

»Seveda. Tu lahko pričakujemo še nižjo kvaliteto: v prve vrste bo prišlo še nekaj polpismenih tipov in novinarjev. V Srbiji, Sloveniji in na Hrvaškem.«

Ljubisa Stavrić

PANDUR—RAVNJAK

1:1

**Če je katarza, je sranje,
in če je ni,
je tudi sranje**

Borštnikovo je mimo! Nekaterim so padle nagrade in denarci v žep, nekaterim je zrasla slava. Ker nisem hodil gledat vseh predstav, sem po večerih imel zadosti časa, da razmišljam o gledališču in njegovih ljudeh. Morda bom imel prihodnje leto še več časa — če bosta Bog, Slovenija in Capuder dala bienalna gledališka srečanja pri nas, ampak to je že zunaj mojega koncepta... Razmišljal sem o minulem gledališkem dogajanju v Mariboru.

Moja in samo moja je misel: če v mariborskem teatru ne bi bilo Ravnjaka, in če ga ne bi preganjali iz njega, ne bi bilo v njem Pandurja! Ne gre za osebno katarzo — ta je tu odveč — to je moje prepričanje, s katerim hočem vsaj približno postaviti nekotikanj drugačne obrise v zgodovini pisju mariborskega gledališča, ki je, kot je znano, bilo najprej »samostojno« dete komunistične elite, pozneje pa Štihov otrok. Ko je staro gledališče »izločilo grešne sokove«, je prišel Vili Ravnjak v Maribor über alles — vase zaprt, nebojčen, neznan, vendar moliersko čist, a neočiščen ljudskih modrosti, podzavesti in agresije. Zato je — razumljivo — najprej doživel razumski krah, dosegel pa umetniško katarzo po Aristotelu in Artaudu. Ravnjakov teater konceptualno resda ni bil preveč popularen niti povezan z drugimi gledališči na Slovenskem. Bil je nekakšna mešanica, nekakšen preizkus navdušenja in dionizičnega razmišljanja o svetosti življenja in o dotiku z notranjim. Silil je v pomiritev strasti — političnih, kulturno-umetniških in ekonomsko-gospodarskih.

Repertoarni »kiksi« so bili po mojem prepričanju zavestni, kajti gledališče, če se je hotelo na novo in novo približati ljudem ter z njimi in s politiko ter oblastjo stikati trdno vezivo, se je moralo najprej oddaljiti, odtrgati, prerezati vse vezi, obračunati s preteklostjo, se potopiti v bistro vodo in tako — očiščeno — priti spet na dan in se zmagnetizirati z ljudmi, ki so v gledališče še verjeli — z igralci in cesto ter z moralo le-teh in le-te.

Zgroženi smo bili nad delovanjem takega psihičnega aparata. Ravnjak pa je topologijo dogajanja ves čas pravilno usmerjal. Dopustil je krizo gledališča, kregarijo, se odločil za ezoteričen repertoar in imel nenavadne nastope ter branitelje (ZSMS, alternativno sceno, Katedro, Galerio 88, Gustava). Njegova drža je neskončno dražila, saj je bilo težko se prebiti skozi njegov labirint »norčij« in potez. Že skoraj grozljivi Ravnjakovi nazori (beri njegova dramska teksta) so v gledališču in okolju povzročili kaos, sovražno razpoloženje, vendar je umetniški vodja SNG moral v tistih težkih časih neizmerno uživati — vedel je, da je heretik in veliki prerok, ki se je konkretno utelesil šele zdaj z že po vsej državi znanim Pandurjem. Ravnjakova katarza pa ni dišala samo po Aristotelu, imela je medicinske konotacije in nadaljevala z izločanjem grešnih sokov. Na veliko srečo. In zaradi tega je Ravnjak še zdaj podoben Antigonu, ki je v dramskem smislu tragedija, v človeškem pa junakinja. In vsak, ki trpi, se vselej rad sklicuje nanjo. Ali kot je v Etiki psihoanalize napisal J. Lacan: »Od zunaj in za nas, ki smo netragični, se Antiona prikaže kot žrtev anamorfoznega valja tragedije. Vendar pa je na nek način žrtev, holokavst, povsem proti svoji volji.«

Kakor da pišem znancu nekrolog, se mi je nenadoma zadelo. Tega pa nočem, kajti Ravnjak je živ in še kako živ — tako živ kakor Faust, ki ga te dni uprizarja mariborska Drama. Tudi on se je podpisal pod njim — to se čuti in to vedo le dobri poznavalci njegovega dela in pisanja. Kakšno krasno naključje — kdo je Faust in kdo je Mefisto! Je prvi Ravnjak in drugi Pandur, ali je nemara obrnjeno? Je sploh mogoča taka primerjava? Je, ampak za božjo voljo, samo pod pogojem, da zanjo ne zve modrec Goethe. Napisal bi še eno mojstrovino in nas spet dal na veliko preizkušnjo, češ ugotovite, kdo sta maža, o katerih pišem, kam drvita, kaj hočeta in kaj zapuščata. Zato to nalogo jaz prevzemam — ambiciozno, mar ne. Naj mi bo dovoljeno.

Ravnjak in Pandur resda nista izmerljiva, kakor sta voda in vino, sta pa lahko pandan mojemu sofizmu: brez lastnosti in pojavnosti prvega, ne bi bilo uresničitve drugega; prvi resda ni drugi, prvi je temelj, drugi zidar; drugi brez prvega ne bi bil v Mariboru to, kar je; prvega ne bi mogel hvaliti, če ne bi prišel drugi, in prvi bi bil blasfemičen, če drugi ne bi pel o svetem, človeškem, usodnem, notranjem in božjem; tudi drugi ni prvi, ampak prvi je pohodil tisto, kar je mislil (in bi moral) drugi in prvi ni zadnji drugem rekel: ja, jaz sem prvi! Tudi tega pisanja in razmišljanja ne bi bilo, če se ne bi pojavila oba in če se ne bi »zavarovala pred bližanjem neznane groze samega sebe«.

Že prihodnje Borštnikovo — še preden bodo razdeljene nagrade, denarci v žepih in slava kronana — bo strokovna javnost menda že morala spregovoriti od dveh, ki sta na Slovenskem delala teater.

Zdenko Kodrič

»Gledalci so bili povabljeni, naj zavzamejo presojo, ne pa top (na magiji, hipnozi temelječ), predan odnos, ter so brž zavzeli čisto političen odnos, in nekakega nad interesi lebdečega, splošnega odnosa, kakor bi si želela nova dramatika. Celo predstava sama nenadoma ni več bila, kakor se je zazdelo, goli »domislek« nekaterih dramatikov, temveč je ustrezala tako se zdi, neizgovorjeni zapovedi družbe. Če se je tako zazdela zamenjava funkcije gledališča — čeprav ne v duhu te dramatike — spet mogoča, pa je postala le še toliko manj mogoča spricho nepričakovane narave njene možnosti. Gledališče je namreč samo po sebi zapiralo pot zamenjavi funkcij. To pomeni, da zamenjava funkcije gledališča ni bila mogoča.«

Tako je Brecht opisal poskuse politične instrumentalizacije gledališča. Podobno kot v takratni Nemčiji, je ta poskus spodletel tudi v Mariboru, kjer po velikih nemirih v teatru lahko zadnje čase zmeraj znova ugotovljamo, »da zamenjava funkcij gledališča ni možna«. Pri tem velja omeniti, da ima največje zasluge za to nekoč tako problematični umetniški vodja Vili Ravnjak, ki je naredil prostor Tomažu Pandurju.

HELENA GRANDOVEC
je bila tudi v letih 87 in 88
v kulturni rubriki pri mariborskem časniku Večer.

Takrat, ko se je z vso ostrino političnega oporunizma nastopalo proti nastajanju tega, kar je današnji glamur mariborske Drame, je imela nemalo težav o poročanju iz draminega Avgijevega hleva.

»Povedati moram, da sprva nisem vedela, za kaj v teatru sploh gre. Slišati je sicer bilo, da Ravnjaka obtožujejo nepravilnosti, tudi finančnih, a ob prelistavanju materialov iz gledališča sem ugotovila, da v nobenem primeru ne more biti kriv. Takrat sem to napisala in za ta problem se je začela zanimati vsa Jugoslavija. Nikoli dotlej še ni bilo tolikšnega zanimanja za mariborski teater. Če vemo, kakšne so bile takrat politične razmere in če vemo, kdo je bil takrat v prvi in kdo v drugi skupini v teaterskem sporu, potem je jasno, da določeni ljudje na Večeru mojemu pisanju niso bili naklonjeni. Tako zelo, da se je zgodilo, da je glavni urednik (Drago Simončič, ki je to še op. ar.) nekoč izjavil, ne pred menoj, to so mi drugi povedali, da je bolje, da ne hodim v teater, ker me tam ne vidijo radi. Pri objavljanju člankov sicer nisem imela problemov. Tudi takšnih ne, kot v prejšnjih časih, da se je neprijetno pisanje poznalo pri plači. In napadi, ki so bili v gledališču celo tako nizkotni, da me je moral na koncu braniti Marjan Bačko, ki je bil sicer iz drugega tabora, so bili manj boleči kot dejstvo, da mi moj časopis ni nikoli stal ob strani. Ko mi je šlo — enako je bilo v podobnih primerih z drugimi kolegi — za nohte, je bil časopis pripravljen žrtvovati svojega novinarja, kot pa, da bi uredniki rekli, veste kaj, napake ni bilo, mi stojimo za našim človekom, to je naše stališče, pa pika. To je bridka izkušnja, ki bolj boli, kot pa vse zmerljivke Francija Gabrovška. Nihče celo nikoli ni rekel: prav si imela. Čeprav se je težko prebiti do resnice, česar časopis ne cenil, ker raje rečejo, da je bolje, če ne greš v teater, ker te tam nek sindikalist nima prav rad.«

PREKO TRNJA DO ZVEZD

VILI RAVNJAK:

»Kako lahko trdite, da nisem slaven, ko pa sem skoraj štiri leta zaposloval srce in razum toliko ljudem«

V čem je skrivnost vašega neuspeha? Ne glede na to, da je vašo gledališko poetiko mogoče umestiti v območje postmoderne gledališča, ste se v gledališču ves čas ukvarjali s problemi predmoderne družbe?

»Vprašanje uspeha oz. neuspeha je relativno, se vam ne zdi? Javno mnenje, ki vlada danes, je sicer prepričano, da je moje direktorovanje neuspeh, no, sam se s tem ne strinjam. A medijski spomin je običajno kratek. Gledališka vojna, v katere središču sem bil skoraj štiri leta, je danes le še zanimivost za zgodovinarje in sociologe. Ti bi se najbrž strinjali v ugotovitvi, da se je »notranja preobrazba« mariborske Drame dogodila med leti 1985 in 1989, to je v času, ko se je zlamljal, morda tudi zlomil »stari ideološki in obnašajski sistem« ter tako naredil prostor »novemu«. Pandur je prišel v »točko nič« in brez posebnih težav postavil svoj estetski credo ter začel na njem graditi sedanjo estetsko usmeritev. Časa, ko sem se moral ukvarjati s problemi predmoderne družbe, kot pravite, in sanjati o postmodernem gledališču, se ne želim spominjati. To obdobje mojega življenja je definitivno končano, bila je pač negativna izkušnja, del moje krame, jaz pa krama tistih, ki so me obkrožali. Danes vladajo drugačne razmere, ki jih ni mogoče primerjati s tistimi, ki sem jih imel, ko sem postal direktor. Rad bi pa rekel, da so tisti, ki mislijo, da sem »žrtev razmer«, ki jim zaradi naivnosti ali nesposobnosti nisem bil kos, v zmoti. V Mariboru nisem prišel kot naivni entuziast, kakor so mnogi mislili ali še mislijo; nasprotno, prišel sem s po-

vsem jasnim ciljem: ustvariti pogoje za umetniški preporod mariborskega gledališča. To pa mi je tudi uspelo. Moj prispevek k mariborski kulturni zgodovini ima večjo družbeno kot umetniško vrednost. Prištevam se k tistemu delu mladih mariborskih intelektualcev, ki so v minulih štirih letih s svojo brezkompromisnostjo, z ustvarjalno močjo in z zastavljanjem osebne svobode pognali razvoj ter pripomogli k družbeni preobrazbi Maribora.«

Kako pojasnjujete dejstvo, da je ta družba, ki v enem letu najbrž ni spremenila svojih vrednot, aspiracij, pojmovanja umetnosti, takoj prepoznala Pandurjevo gledališče, ki ga teatrologi prav tako umeščajo v gledališče postmoderne dobe, »za svoje«?

»Ob koncu gledališke vojne je bilo razmerje moči bistveno drugačno kot na začetku. Osebna obračunavanja so se že precej izčrpala, motivacija je padla — razen tega je bila prisilna uprava, politične organizacije so bile razpuščene, samoupravljanja tudi ni bilo več. Svoj umik sem napovedal v času prisilne uprave in to iz taktičnih razlogov, vedel sem namreč, da bi v samoupravljaljskih razmerah bilo novega direktorja Drame zelo težko imenovati, še posebej, če naj bi bil ta tak, da bi lahko nadaljeval pot tiste struje, ki sem jo zastopal v gledališki vojni. Tako mi je uspelo — to imam za eno svojih najpomembnejših zmag, da sem dobil najboljšega možnega naslednika. S Pandurjevim nastopom je dejansko zmagala progresivna struja, s tem je prišlo tudi do dokončne spremembe razmerja sil v Drami. Treba pa je seveda poudariti, da

foto: Dejan Pušenjak

BILA JE ŠČUKA, A KRAPI SO JO ŽRLI DRUGO ŽAGANJE VILIIJA RAVNJAKA

Konec januarja 1988. je prišla v Večerovo kulturno redakcijo tedanja podpredsednica sindikata mariborske Drame, igralka Majda Herman. Ogorčena, divja, požar naznanjajoča. Prinesla je izjavo danes že razvpite trinajstčlanske večine v osnovni sindikalni organizaciji mariborske Drame, katere skriti hujšakač je menda bil Voja Soldatovič. V njej so nameravali tedaj že v drugo spodnesti mladega ravnatelja Vilija Ravnjaka. Javnost so hoteli obvestiti o »neznosnem stanju v mariborskem gledališču, v katerem ni več mogoče vzpostaviti medsebojnega zaupanja, ker umetniški vodja večji del ansambla omalovažuje«. Zadrževali so, da »gledališki svet predčasno razreši direktorja in umetniškega vodjo v najkrajšem času«.

igralci brez dela... Mi imamo lahko eksperimente, toda vedeti moramo, da smo provinca, da imamo takšno in takšno (upokojensko in še katero) publiko. Pa saj tega si niti ljubljanska Drame ne privoščijo, ki ima vendar čisto drugačno publiko...»

Večinskim sindikalnim bojovníkom se je petglava manjšina v Drami le s težavo upirala, saj je bila obsojena na samoupravljalsko preglasovanje. Iz tega časa je tudi izjava tedanjega »proravnjakovca« Vlada Novaka na enem od neformalnih sestankov igralcev Drame: »To, kar se dogaja, je zgodovinski podatek iz gnojnice tega gledališča. Teater je postal politična norišnica, v kateri se podstavljajo noge, kjer se sivi, se ne regenerira, kjer se uveljavlja obšankovska mentaliteta in klanovstvo.

mom: Vladimir Skrbinšek, Miran Herzog, Bruno Hartman, Bojan Štih.

Kulmunacija sindikalističnega govekarstva v mariborski Drami pred dobrima dvema letoma, ki se je — kako ceneno — celo javno deklariralo, je resno ogrozila umetniško potentnost in avtonomnost tega kolektiva. Takrat je bilo rešitev mogoče predvideti le z deus ex machino. In tako se je na srečo tudi zgodilo. A to je neka druga zgodba.

Mestne strukture so se ob novem napadu krapov, ki so žrli ščuko pokazale sprnevedavo, podpihovalsko, pasivno. Kot v tistih časih tudi niso znale obdržati perspektivnih igralcev, ki so ob mestni ignoranci pač odhajali čim dlje od Maribora, če niso hoteli stanovati v počitniških prikolica in se na primitivnih sestankih spopadati z nekakšnimi samoupravljalskimi mačoti. Tistega dramatičnega razkola med glumači, ki so s figami v žepih sanjali o »človeku z veliko začetnico in teatru pod kozolci«, in poštenimi Talijinimi sužnji, tako se je tedaj zdela, ne bi pomiril niti najodločnejši in najavtoritarnejši, najbolj spoštovani svetovni dirigent. Ansambel je tedaj z vodstvom vred še najbolj spominjal na Orwellovo živalisko farmo.

Saj ljubezni v tem zakonu ansambla in ravnatelja še nikoli ni bilo, toda od začetka, ko se je krhki mladenič bledega obraza pojavil, so ga vsi (tudi 13 sindikalcev) sprejeli kot mesijo. Tedaj še nihče od zunanjih opazovalcev ni pretirano razmišljal o zakulisnih spletkah Drame, mlada kri pa je obetala živahnejšo cirkulacijo. Ko je pričelo odzvanjati šmirantsko podkozolčni mentaliteti in hišni socialni, se je začelo rakasto razraščati besno »antiravnjakovstvo« kot masovni obrambni mehanizem. Potuho je seveda našlo v mestni nomenklaturi tistega razkrajajočega se szdljevskega gasilskega časa.

Se je kdaj kdo od najbolj Ravnjaku sovražnih igralcev vprašal, zakaj je večkrat nosil pladenj čez oder, kakor blestel v glavni vlogi? Najbrž pladnja niso silili v roke protekcionisti, ljudomrzniški in nehumani ravnatelji, ampak se je na pladenj obsodila povprečnost sama. Tako sem zapisala tisto zimo osemindesetega in tako mislim še danes, ko je Maribor pijan in prevzet od pandurjanske gledališke evforije in trkajo s pecljati kozarci zmagoslavja tudi tisti, ki so nekoč kimali cenenim sindikalistom, do mladega očeta »mariborske dramaturgije osemdesetih let« pa so bili veskozi sumničavi in bolj ali manj sovražni.

Melita Forstnerič-Hajnšek

Tomaž Pandur je žal odklonil povabilo na razgovor, ker je, kot pravi, do konca novembra oziroma do premiere Hamleta v mariborski Drami popolnoma zaseden.

Prilagodil: Dragica Korade, Sašo Dravinec in Miro Lenič

ATIPIČEN GLEDALIŠČNIK SEM

so tkim. estetska in druga nazorska prepričanja večine gledališčnikov kratkega diha, tako, da to, da so se nekateri »spreobrili« kar čez noč ni noben čudež. Zaradi spremenjenih pozicij moči so prišla v ospredje vprašanja gola preživetja, sprememba prepričanja pa je v tem primeru najlažja stvar, ki jo lahko človek stori za svojo zaščito.

Kaj so po vašem mnenju temeljni atributi postmoderne gledališča?

»Vprašanje se nanaša na definicijo temeljnih umetniških konceptov, o katerih sem nekoč mnogo govoril, iz gledališke zgodovine pa lahko tudi razberete, kako sem jih uresničeval. Pri delanju repertoarja sem izhajal iz svoje intimne opredelitve, kaj gledališče je, in iz »potreb avditorija« — torej družbene stvarnosti. Prepričan sem bil, da mora gledališče vzpodbujati kritičnost svojega občinstva, biti neke vrste ustanova polemčnosti, kot taka pa pri nobeni oblasti ne more biti posebej priljubljena. Sedanji koncept je drugačen, razumljivo, tudi družbene razmere so druge in Pandur ni Ravnjak, repertoarja obeh pa umeščate v postmoderno gledališče, kar je spet razumljivo, saj oba živiva v postmodernem času. Morda je prav to, da lahko oba koncepta, ki sta sicer različna, obravnavate iz istih izhodišč, temeljna postmoderna odlika: danes namreč ni nobenega metafizičnega kriterija, s katerim bi lahko določali pravilnost

oz. nepravilnost neke estetske struje. Postmoderno mišljenje se odvija v znamenju popolne svobode in relativnosti. Noben estetski slog ni pred drugim, vsi so enakopravni — heterogenost, diferenciranost, antinomičnost torej.«

Zakaj si, za razliko od Pandurja, vi niste znali sproducirati slave, ki je eden pomembnih elementov gledališkega življenja?

»Kako lahko trdite, da nisem bil slaven, ko pa sem skoraj štiri leta intenzivno zaposloval srce in razum toliko ljudem — uspelo mi jih je zvbati v boj — zame ali proti meni; da pa greš v boj, moraš nekemu ali nečemu že zares verjeti?! Šalim se — problem je v mojem značaju. Priznanja, čaščenje osebnosti, slava, vse to mi dejansko nič ne pomeni. Vseeno mi je, dobim nagrado ali ne. Vem, to za gledališčnika ni dobro, a kaj morem, zelo atipičen gledališčnik sem. Ne znam fascinirati, slabo teatraliziram, v meni je preveč racionalne skromnosti ali sramežljivosti. Poleg tega, sploh ne živim na način gledališča oz. kot gledališčnik. Jaz sem bojovník, iskalec resnice v vsem, kar počnem oz. živim. Gledališče mi je bilo vedno samo orodje, sredstvo za izražanje samega sebe, sam pa sem mnogo več oz. mnogo manj kot samo gledališčnik. Vidite, ni mi pomoči. Nikoli ne bom slaven, razen, če mi uspe spremeniti značaj.«

Vse to se je dogajalo komaj štiri mesece po tem, ko je sodišče združenega dela v Mariboru razsodilo, da je bil prvi suspenz ravnatelja v Drami nezakonit, in dobra dva meseca potem, ko je prizadeti in rehabilitirani Ravnjak znova prevzel delovne dolžnosti in je bil ansambel ob prigrvarjanju »gostov s forumov« pripravljen še enkrat poskusiti. Ob drugi eksploziji se je znova še brutalneje razgallilo samoupravljalsko pritlehništvo v Drami. Trinajst sindikalistov — apostolov familiarnosti, samozavesti, ksenofobije in provincialnosti, kot se je pokazalo v famozni Izjavi, je svoj velekoncept Drame tako le predstavilo: »Velikanska napaka je nenehno zasedanje gostujočih igralcev, repertoar je treba delati na obstoječi ansambel... Nikogar nečemo blatiti, toda obveznosti ne izpolnjujemo, hkrati pa ob številnih gostih, ki jih je težko spraviti skupaj za predstave in uskladiti termine, domači

Skrajna posledica bo, da bom kot igralec razvalina!«

Mariborska javnost je tedaj upravičeno žolčno in presenettljivo zrelo reagirala, od forumov pa se je izpostavila edino univerzitetna konferenca ZSMS, ki je skupaj s Katedro radikalno opozarjala na nujnost dokončne razrešitve »primera Ravnjak«. V ta kontekst sodi peticija 28 mariborskih publicistov, v kateri so se zavzeli za Ravnjaka, pod čigar umetniškim vodstvom je mariborska Drame po dolgem času vstopila v zavest slovenske in jugoslovanske javnosti. Trinajsterica s svojim lokalistično-domačijskim konceptom ni popustila, v medijih je po najrazličnejših glasnikih in poteh oznanjala svoj prav. V Mariboru pa je grozilo, da se bo nenormalna fluktuacija gledaliških ravnateljev nadaljevala. Veliko jih je zagrenjeno odšlo in opešalo v boju s Parkinsonovim in še kakšnim sindro-

POTEK SEJE DRAME SNG MARIBOR, 21. 1. 1988

Seja je bila sklicana z namenom, da se podpre predlog za razrešitev umetniškega vodje in ravnatelja Drame **Vilija Ravnjaka**, ki so ga »samoiniciativno« predlagali najožji člani dramskega sindikata: **Anica Sivec** kot predsednica, **Majda Herman** kot podpredsednica in **Peter Šprajc**, pomočnik predsednice. Le-ti so smatrali za svojo dolžnost, da skrivaj nadzorujejo delovanje Vilija Ravnjaka po prenehanju samoupravljalskem izgonu, to je od 4. 11. 1987 dalje. Sklicateljica sestanka **Anica Sivec** je posebej izpostavila, da gre zgolj za realizacijo sugestije **Tomaža Kšele**, prvega moža komunistov Rotovža, da se stvari pripeljejo »na čisto«. Podkrepljeni z žegnom višjega političnega foruma so se razpravljali zapletli v burno triurno razpravo, ko je skupina Ravnjaku naklonjenih članov Drame sejo zapustila, ker se je bližal trenutek »tajnega« glasovanja ZA ali PROTI Ravnjaku: igralca **Vlado Novak** in **Irena Mihelič** ter **Alenka Cilenshek** (šepetalka), **Emica Antončič** (lektor), **Vili Ravnjak** (ravnatelj). Nekaj minut za tem sta sejo zapustila tudi **Mojca Kreft** (dramaturg) in **Franci Rajh** (inspicient), tajnica Drame **Jožica Vuk** pa ni hotela sodelovati v glasovanju. Na seji je ostala trinajsterica istomislečih, ki je v skladu s splošnim nivojem seje izvedla tajno glasovanje: igralci **Zvonko Funda**, **Peter Šprajc**, **Janez Klasinc**, **Rado Pavalec**, **Ivo Leskovec**, **Franci Gabrovšek**, **Nataša Sirk**, **Majda Herman**, **Breda Pugelj**, **Anica Sivec**, **Milena Muhič** in inspicient **Peter Maček**. Režiser **Voja Soldatovič** je pripravil in jim razdelil »volilne« lističe in kasneje, v splošno radost in zadovoljstvo, naštel 13 identičnih opredelitev.

Seje se iz različnih vzrokov niso udeležili **Sonja Blaž**, **Minu Kjuder**, **Ana Veble**, **Irena Varga**, **Borut Veselko**, **Peter Ternovšek** in **Lidija Simonič**.

MAJDA HERMAN, igralka in podpredsednica sindikata Drame:

»Ravnjak pravi, da nas pelje v evropski prostor, toda mi lahko imamo eksperimente, a le občasno, sicer pa moramo vedeti, da smo provinca, da imamo takšno in takšno (upokojensko in še katero) publiko.«

(»Večer«, 23. 1. 1988)

V njem se je kovala politična strategija, ki je, gledano nazaj, ni težko dešifrirati kot strategijo boja za moč in oblast. V srčiki **Odbora**, ki ni bil le množično družbeno gibanje, temveč tudi talilni lonec zafrustrirane politike, zabrisanih identitet, neinstucionaliziranih razlik in neformalizirane moči, se je izoblikoval pomemben del poznejše (se pravi današnje) oblastne politične elite.

IV. Pot na oblast

Ko je torej vsedrugi — in tudi vsenacionalni — odpor odbil napad protireformne falange in je bila demokracija, kolikor jo je bilo in kakršna je pač bila obranena, so se lahko začele sproščati strukturne napetosti, nastale v **Odboru**. Polagoma so se artikule politične identitete in jeseni 1988 so se začele oblikovati politične stranke. Natančneje; tisto, iz česar so se razvile stranke. Ozadje, če naj tako rečem, tega procesa je bila naraščajoča moč civilne družbe, pa tudi njena vse močnejša pluralizacija in diferenciacija. Spolitizirana civilna družba si je začela ustvarjati politično reprezentacijo. Naj so se sile socialističnega samoupravljanja še tako otepale, so morale korak za korakom predajati prizorišče političnemu pluralizmu. Blokiranje tega procesa bi namreč popolnoma zaustavilo družbeno dinamiko, tega pa si vladajoči samoupravljalci v položaju, ko je razvoj socializma naposled izčrpal vse vire, niso mogli privoščiti. V tem primeru bi pač izgubili v ruševinah splošnega in nekontrolabilnega sestaja sistema. ZKS se je iz slepe ulice umaknila dokaj elegantno in se nazadnje iz partije spremenila v stranko, s svojo politiko umika¹⁸ pa prispevala tudi k precej nebolečemu prehodu v parlamentarno demokracijo. SZDL je bila toliko velikopoteznejša, kolikor je bila kratkovidnejša. Razvijanje političnega

kajočih v resni nevarnosti, se je **ad hoc** skupnica z — recimo — alternativne scene odločila organizirati zborovanje v solidarnost z rudarji in protest proti skrajno neodgovornemu ravnanju oblasti. Motiv je bil storiti kaj za rešitev življenja stavkajočih. V akcijo so stopile vse pomembnejše opozicijske grupacije na Slovenskem, pobudi pa so se pridružile tudi uradne politične organizacije. Na zborovanju so potem govorili njihovi vodilni predstavniki.

To je bila prva skupna akcija uradnih in neuradnih struktur. Na zahtevo za mir in sožitje na Kosovu, ki jo je v naslednjih dneh podpisalo več kot milijon državljanov Slovenije, so srbske oblasti odgovorile histerično in prekanjeno ob enem, s tistim značilnim metodičnim sentimentalnim barbarizmom.²⁰ Uprizorile so eno od dogajanj ljudstva, s pomočjo drhali na ulicah uklonile zvezne oblasti ter zagrozile z izvozom t.i. protibirokratske revolucije v Slovenijo. Da bi preprečili »miting resnice« v Ljubljani, so udeleženci zborovanja v Cankarjevem domu sklenili, da se bodo še sestajali in koordinirali dejavnost. Ko je neposredna nevarnost, da srbska državopartijska drhal okupira slovensko prestolnico minila, so se ta srečanja nekaj časa nadaljevala, predmet razprav pa je postala politična prihodnost Slovenije. To je bil tudi že začetek konca teh pogovorov. Po eni strani je SZDL skušala manipulirati, na drugi so se predstavniki protopartij, iz katerih je pozneje nastal **Demos**, začeli navduševati za slovensko idejo, tisti, ki niso bili ne eni ne drugi, pa so se naveličali enih in drugih. Iz vsega tega sta se izcimili dve kilavi deklaraciji o slovenski državnosti.

Kakorkoli že, opozicija je bila tako **de facto** legalizirana, **de iure** legalizacija pa je sledila s sprejemom zakonov v političnem organiziranju in volitvah.

je slovensko razumništvo. Manjšina je bila na političnem prizorišču že prej, od pobude za **Novo revijo** dalje, večino pa si morda lahko predstavljamo kot simpatizerje, ki so daleč od politične javnosti pritrjevali novorevijaškim idejam — ki jih je zaznamoval čar po napol prepovedanega — in bili še naprej previdno tihi. Če ti ljudje — pretežno srednje in mlajše starejše generacije — nikdar niso razumeli alternative in jim je ta vedno ostajala tuja, pa so nekako razumeli, da je napočil čas, ko morajo izpovedati, kar jim leži na duši. Nekateri so postali tako glasni, da se človeku vsiljuje občutek, da hočejo prevpiti molk vseh svojih prejšnjih let. Tem poštenjakom je treba prišteti moze (ter žensko ali dve), ki so uvideli, da nastaja nova oblastna elita in preručnili, da se lahko, ne da bi kaj tvegali, odpovejo starim razmerjem in vrnejo vanjo. Moralne skrupuloznosti jim nihče ne more očitati.

To je ob enem sloj, iz katerega so se rekrutirali **Demosovi** ideologi. Njihova vloga je bila toliko večja, kolikor bolj je na prizorišču stopala politično neartikulirana civilna družba — in kolikor bolj so javnost poneumljali z nacionalizmom in protikomunizmom. Ti ideologi so si najprej, nekeje v času sojenja četverici, prisvojili oznako alternativa. Ker biti opozicijec še ni bilo oportuno, so se predstavljali za alternativne politike. Ko je bila opozicija legalizirana, so dobili krila in se niso zadovoljili s tem, da bi se imenovali opozicijci, ampak so se razglasili za slovensko opozicijo nasploh: samo oni so bili opozicija, in nihče drug. To govori o nraveh, v kontekstu te razprave pa je v tem pomembneje razbrati določeno politiko jezika.

Učinek prilastitve oznake alternativa je bil, da je — če smem tako reči — historična alternativa po-

spešnejši ZKS-SDP in ZSMS-LS, tretja najmočnejša stranka so postali krščanski demokrati, kar je bilo gotovo neprijetno presenečenje za Slovensko demokratsko zvezo, **Demosovo** ideološko jedro, ki je računalo na zmago. Kakorkoli že, videti je bilo, da volilni rezultati zagotavljajo dobro izhodišče za oblikovanje demokratskega političnega sistema in da je startni položaj za tako podjetje ugodnejši od položaja v drugih vzhodnoevropskih državah, ki so se otresele komunizma. Naj navedem nekaj argumentov v prid tej trditvi (ki so morda spregledali pomen popolnega neuspeha vseh neodvisnih list).

Najprej, generalno, prišlo ni do nikakršnega revolucionarnega prevrata. Slovenske volitve so bile nerevolucionarne in nerevolucionarni so bili njihovi rezultati. Bile so slovo revoluciji in revolucionarstvu, dejavnemu načelu starega režima. Drugič, in s tem prehajam k partikularnejšim vidikom, komunisti so doživeli prej uspeh kot polom. Sovjetologija sicer narekuje misel, da se odstotek volilcev, ki v prvih svobodnih volitvah glasujejo za komuniste, bolj ali manj ujema s številom prebivalstva, ki je ali del nomenklature ali neposredno odvisen od nje. Politično pomembno pa se mi zdi, da se komunističnega prebivalstva ne potlači v politično nezavedno ali kar podzemlje, ali se ga celo preganja in zatira. Če komunistom ne bi bila dana tista svoboda, ki so jo bili sami donedavnega odrekli vsem drugim, bi seveda ne mogli biti svobodni niti tisti, ki niso komunisti.

Ob vsem tem gre za stranko reformističnih komunistov, ki so odigrali pozitivno vlogo v prvi fazi transformacijskega procesa in načelno ne bi bilo treba dvomiti o tem, da bi lahko tako vlogo igrali tudi v nadaljevanju transformacije. Tretjič, zmaga **Demosa** in njegova večina v parlamentu je naredila konec

TOMAŽ MASTNAK

ZGODOVINA CIVILNE DRUŽBE NA SLOVENSLEM — KRATKI KURZ

pluralizma je ovirala z vsiljevanjem formule »ne-strankarskega političnega pluralizma« tudi še takrat, ko se je partija temu umotvoru že odpovedala. Edini uspeh tega manevriranja je bil, da so se nove stranke morale nekaj časa imenovati zveze — da bi SZDL lahko bila zveza zvez. Postala pa je tako brezvezna organizacija, ča se je na koncu povsem razvezala.

Politične preobrazbe seveda ni mogoče razlagati le — generalno — kot razsvetljijskega napredovanja civilne družbe k dobremu in boljšemu. Omeniti želim tri vidike politične transformacije v ožjem pomenu, ki se mi zdijo še posebej pomembni.

Hrbtna plat prehoda v politični pluralizem — oziroma njegova negativna formulacija — je demopolizacija oblasti, to pa je spet mogoče razumeti s pozitivnega in negativnega vidika. Najprej pozitivno, kot boj za oblast. Boj za oblast je leta 1988 razglasila ZSMS. Ni treba kaj posebej spominjati, da je bil boj za oblast za komuniste na oblasti smrtni greh: tista zadnja obtožba, ki je pokopala političnega nasprotnika. Boj za oblast namreč ni bil le boj proti kliki, ki je bila empirično na oblasti, marveč proti načelu komunistične oblasti. Ta oblast je bila dana in njuna: komunisti so imeli mandat zgodovine, da vladajo, in so vselej samo izvrševali zgodovinsko nujnost — in nujno so jo morali izvrševati prav oni. Boj za oblast je bil boj proti zgodovinski nujnosti, proti napredku; pod sekularizirano božjo oblastjo je bil nekaj nezakonitega in blasfemičnega. In ko je ZSMS deklarativno krenila v boj za oblast, ni šlo le in toliko za pregrešnost tega početja, kolikor že za redefinicijo narave oblasti.

Drugič, na drugi strani in v bolj ali manj istem času, je ZKS začela govoriti o svojem sestopu z oblasti. Kolikor je to politiko mogoče razlagati v kategorijah racionalnega, je mogoče reči, da je partija spoznala, da njen monopol na oblasti poraja krizo in ob enem preprečuje kakršnokoli reševanje te krize, kriza pa zadeva tudi njo samo. Da bi se rešila, se je morala odpovedati monopolni oblasti, in le tedaj — se pravi, če bi bila oblast deljena — je lahko upala, da je bo sploh še mogla kaj imeti. Nedeljeni oblasti se je morala odpovedati, da bi lahko imela kako besedo pri delitvi; sestopiti je morala z nje, da bi lahko upala, da se nanjo še kdaj povzpne. Tudi to je redefiniciranje narave oblasti, in kar imata strategiji boja za oblast in sestopanja z oblasti skupnega, je moderno demokratično pojmovanje oblasti kot »praznega mesta«. V tem smislu sta obe pripevali k ustvarjanju demokratičnega političnega prostora.

Tretji moment so bili — če si sposodim poljski ali madžarski termin — nekakšni pogovori za okroglo mizo spomladi 1989. Že **Odbor za varstvo človekovih pravic** je navezal bolj ali manj redne stike z oblastmi: to je bilo prvič, da je oblast sprejela opozicijsko organizacijo za partnerja v dialogu. Rezultati teh stikov so bili relativno nezadovoljivi za obe strani, a led je bil prebit. Drugi dogodek velikega pomena je bilo zborovanje v Cankarjevem domu na začetku leta 1989. V starotrškem rudniku je gladovno stavkalo 1300 albanskih rudarjev, ki so tako nasprotnovali naklepmo srbskih oblasti, da bi odpravile avtonomijo Kosova. Ker so pokrajinska, republiška in zvezna oblast zavračale pogovor z rudarji in ker so bila po enem tednu stavke življenja stav-

Spomladi 1990 so bile potem svobodne volitve. Pet opozicijskih strank (ki sta se jim kasneje pridružili še dve minornejši) se je združilo v koalicio, ki si je nadela ime **Demos** (Slovenska demokratska opozicija). ZKS, ki se je dotlej izmotala iz ZKJ in se preimenovala v ZKS — Stranko demokratske preneve, in SZDL, ki se je razcepila na frakciji starih komunističnih funkcionarjev ter mlajših politikov in intelektualcev, ki so si prizadevali oblikovati sodobno socialistično stranko, sta formirali socialistični blok. ZSMS, ki se je bolj ali manj uspešno prelevila v liberalno stranko, se ni pridružila ne enim in drugim in šla na volitve samostojno. Za glasove se je potegovalo še nekaj neodvisnih list.

Volitve so seveda vtisnile pečat političnemu in družbenemu dogajanju.²¹ Civilna družba se je prefigurirala. Zamenjali so se akterji, ki dajejo ton. Mreža, v katero so se svojčas spleta NDG, državljanske pobude in vse drugo, kar je sestavljalo alternativno sceno, je če uporabim Meluccijev termin — potonila. V tem ne gre videti le normalne faze v življenju tovrstnih gibanj, to je bil tudi učinek heteronomnih pritiskov. NDG si še niso opomogla od vojaškega procesa in vključitve v **Odbor**, ko sta zado-miniranje strankarske demokracije in razmah volilnega boja pokazala in dokazala, da so gibanja te vrste še vedno potrebna, ker stranke pač ne morejo zadovoljivo reševati tistih problemov, ki so jih definirala in s katerimi so se spoprijela, in da so oblike dejavnosti NDG v strankarskih spopadih nekompetitivne. NDG niso naredila tiste napake, ki je bila, denimo značilna za podobna gibanja v Vzhodni Nemčiji, ki se niso hotela vmešavati v politiko in so s spolitizirane scene po padcu Berlinskega zidu preprosto izginila, ob enem pa so do političnega boja, v katerega se jim je zdelo potrebno vključiti se, imela ambivalenten odnos, v katerem je bilo odklonilno stališče do »umazane« strankarske politike dovolj močno, da je preprečilo sklepanje političnih zavezništev.²² Proces velike družbene mobilizacije, katere začetke lahko povežemo z vojaškim procesom v Ljubljani, je v sebi nosil tudi kali demobilizacije demokratične civilne družbe.

Hrbtna plat tega procesa je bila mobilizacija tiste civilne družbe, katere manjši del je že v začetku osemdesetih let uprizoril totalitarizem od spodaj.

Volitve so dvignile v politiko tiste sloje, za katere se pred nastopom predsedniškega kandidata Krambergerja nekako ni hotelo vedeti, da obstajajo. Civilno družbo, ki je politično in demokratično nerazvita — nekaj tistega, na kar so znanstveni socialisti nalepili slabšalno oznako lumpenproletariat; marginalne mestne sloje, ruralne paverje in polproletarce, politično in ekonomsko zatrto in obubožano provinco, ipd. — Artikulirala se je v grobijanskem populizmu. Prikazala se je tudi tista civilna družba, ki se je obesila na ponovno politično rojstvo katolicizma in na nekrofilsko iskanje sledi vojnih in povojnih zločinov ter na politikantsko branjarstvo, povezano s tem. Cerkvenemu vodstvu gre, če se ne motim, zasluga, da jezik te civilne družbe ni preveč krivoloden, **Demosovi** ideologi pa so poskrbeli, da so ga vendarle ujeli v primitivnost antikomunizma in dražljivo privlačno preproščino nacionalizma.

Nadalje, z volitvami je množično vstopila v politiko nacionalna inteligenca, ki sama sebe rada imenu-

foto: Dejan Pušenjak

stala brezimna, oropana politične eksistence (politična eksistenca je pač predvsem simbolna). **Demos** se je politično promoviral tako, da je odrazil tiste akterje, ki sicer niso bili njegovi nasprotniki, je pa v njih ugledal svoje tekmece. Podobne motive in učinke je imela monopolizacija oznake opozicija.

(Videli bomo, da je bila logična posledenca tega simbolnega monopolizma kasnejši oblastniški monopolizem). Strukturni učinek take politike jezika je bila bipolarizacija političnega prostora: ker za **Demosov** pogled ni bilo opozicije zunaj **Demosove** pozicije, so bile vse grupacije demokratične opozicije, ki se mu niso pridružile, potisnjene v nasprotni, »komunistični« blok, razglašene za kriptokomuniste, filokomuniste ali komunistične agente. Bipolarizacija je bila seveda depularizacija političnega prostora, a le v bipolarnem političnem prostoru je lahko antikomunizem računal na uspeh. Antikomunizem pa je očitno moral postati politična strategija tistih grupacij, ki so jim ne le ostali tuji modeli družbenega in političnega delovanja, kakršne je na Slovenskem iznajdevala in razvijala »historična« alternativa, temveč so bile preveč sorodne historični komunistični oblasti, preveč ideološko in duhovno zrasle z njo, da bi se od nje lahko razločile drugače kot s tovrstnim simbolnim nasilništvom.²³

V. Civilna družba na oblasti

Demos je na volitvah zbral okoli 55 % glasov in zmagal. Med posameznimi strankami sta bili naju-

komunističnemu samovladju. Poleg tega je pomembno še dvoje. Če je **Demos** nekaj, kar bi bilo mogoče v kategorijah sicer sporne politične delitve na levo in desno²⁴ označiti za desnico, je desnico seveda bolje imeti v parlamentu kot zunaj njega.

To je pogoj možnosti politike, ki gradi na javni razpravi in ne na pristržnih državljanski vojni. In, **Demos** je zmagal s premajhno večino, da bi se bilo treba bati, da bodo nevarnosti in skušnjave, da bi eno monopolno oblast zamenjala druga, prevlekle.

Četrtič, mesto v parlamentu je dobila spodobno močna Liberalna stranka. To je obetalo, da bo parlament politično pluralen, poleg tega pa je specifična zgodovina te stranke tudi obljubljala, da parlamentarno življenje ne bo nepropustno za državljanske pobude in iniciative NDG. Enaka pričakovanja je vzbujalo močno parlamentarno predstavništvo Zelenih. In nazadnje, zdelo se je, da bo parlament parlament strank; da bo dejstvo, da ni večinske stranke, zahtevalo sklepanje kompromisov — to pa predpostavlja gojenje tistih prvih politične kulture, ki so v diktatorskem starem režimu najbolj manjkale; in da bo na podlagi vsega tega oblast deljena tako, da bodo lahko pri sprejemanju odločitev sodelovale bolj ali manj vse relevantne politične sile v deželi.

V nasprotju s temi možnostmi in pričakovanji pa **Demos** od volitev naprej brezkompromisno — kolikor je le v njegovi moči — gradi novo monopolno in

monistično oblast. Pogajanja med njegovimi predstavniki in predstavniki drugih političnih strank so se izjalovila, ker Demos ni bil pripravljen ne na koncesije ne na kompromise. Ni šlo le za to, da je hotel imeti zase vse ključne funkcije, marveč je od potencialnih koalicijskih partnerjev pričakoval nič manj kot to, da sprejmejo njegov program. Ko je naposled napočil čas za parlamentarno demokracijo, je Demos izpeljal revolucionarni prevzem oblasti.

Zakonodajna, izvršna in sodna oblast so tako ostale v rokah ene same politične grupacije. Ker delitev oblasti ni prišla v poštev, so se novi oblastniki lahko posvetili njenemu razdeljevanju, in razdelitev oblasti je postala cement, ki drži skupaj novo oblast. Na oblastnih položajih je namreč toliko nekompetentnejšev, da jim mora biti jasno, da lahko ostanejo na njih le, če držijo skupaj, in tudi stranke, ki jih združuje Demos, so ideološko (so pač ideološke stranke) tako heterogene, da jih drži skupaj le oblast, oblast pa bodo kajpak obdržale samo, če se bodo držale skupaj. Nič presenetljivega torej ni, da je Demos faktično suspendiral samostojno politično nastopanje strank, ki ga konstituirajo, in zbrisal njihove partikularne identitete, oziroma jih podredil neki višji Demosovo nestranskarstvo — ali protistranskarstvo — namreč ni le negativno. Njegovi govorniki vedno znova povedo, da je več kot združenje političnih strank. Ni zveza strank, je nadstranskarstvo telo, nič manj kot politična korporacija slovenskega naroda. Nekdanji zagovorniki strankarskega pluralizma so postali nosilci nacionalnega — in nacionalističnega — korporativizma.

Podobno poenotenje so utrpeli Demosovi poslanci. Prvo dejanje nadpartijskega nacionalnega vodstva v parlamentu je bilo discipliniranje poslanskega telesa. Ker discipline ni brez nadziranja, so Demosovi veljaki, ki so vse do svoje povolilne revolucije zagovarjali tajno glasovanje, na prvi seji nove skupščine vsilili javno glasovanje. Tako so lastne poslance pokorili v glasovalni stroj. Ko so dosegli to, so s svojo številčno močjo, se pravi fizično silo, lahko obvladali parlament. Preglasovanje je postalo argument in na politiko, ki bi temeljila na javni razpravi, seveda ni bilo več mogoče misliti. Parlament je bil diskreditiran v eksekutivo Demosove vrhuške.

Da bi razumeli to politično usmeritev, je treba opisano odločitev brati skupaj z drugimi velikimi Demosovim uspehom v parlamentu. Medtem ko je novi partijski tisk vladajočega nadpartijskega telesa izrazil željo po inkriminiranju političnega obstoja zunaj narodovega političnega utelešenja, je Demosovo vodstvo začelo praktično dušiti strankarski pluralizem tudi navzven, brž ko je discipliniralo svoje stranke in poslance. Drugo skupščinsko dejanje Demosa je bila zavrnitev predloga ZSMS—LS, naj bi poslanci mogli dobivati plačilo za opravljanje dela v parlamentu iz državnega proračuna. Ta udarec — pospremljen s pravičniško demagogijo, češ da je treba poceniti državo — je bil uperjen proti »materialni bazi« demosovih strank. V razmerah, v katerih so stari viri financiranja političnega delovanja presahnil, novih pa še ni (samo od članarine zaenkrat ne more živeti nobena stranka, emigrantski denar pa verjetno ne more biti trajna rešitev niti za tiste, ki ga dobivajo), so kolektivni oziroma korporativni volilni zmagovalci strankama, ki sta na volitvah dobili največ glasov, s tem otežkočili normalno delovanje, natančneje: izpeljavo preobrazbe v normalni politični stranki. Da s tem niso prispevali prav ničesar k normalizaciji političnega prostora, se razume samo

na sebi. V nekem smislu s tem celo razveljavljajo volitve, ki so njih same postavile za legitimno oblast. Proporcionalen volilni sistem se je iztekel v neproporcionalno oblast.

Demosovi liderji so se temu viru dohodka odpovedali, ker so sklenili zaposliti »svoje ljudi« v državnem aparatu, ki so ga dobili v roke in ga obravnavajo kot svojo last — od mrtvih je vstalo primitivno komunistično pojmovanje oblasti. Medtem ko silijo opozicijske poslance v politični amaterizem, poslance, izvoljene na Demosovih listah, spreminjajo v svoje uslužbenke. Profesionalizirajo jih, a ne kot poslance, marveč kot državne nameščence. Predstavniki ljudstva so prekršeni v državno uradništvo, državni uradniki pa nastopajo kot poslanci.

(Zgovoren detalj je, da je govorec Demosovih parlamentarcev — vojaški minister.) Zasnovan je nov sistem klientelistične oblasti, ki demokratično odgovornost zamenjuje z lojalnostjo do političnih patronov.

Oblast patronov je seveda neizbežno patriarhalna. In res je žensk v politiki manj, kot jih je bilo prej.

Nova slovenska demokracija je moška demokracija, falokratizem²⁵. Če bo šlo tako naprej, bo parlament postal izpovedovalnica moških seksualnih fantazij — in to bo zagotavljalo vsaj simbolno prisotnost žensk v najvišjem političnem telesu. Ker so ženske največja družbena manjšina, njihov politični položaj že tudi pove, kako se godi drugim manjšinam. Jih ni, v parlamentu nimajo svojih predstavnikov in torej ne pravice do besede.²⁶ Padri padroni obravnavajo manjšine kot nedoletne otroke. In ker družba ni sestavljena iz drugega kot manjšin, se tudi njo obravnava kot nedoletno. Razsvetljenstvo je bilo, po sloviti Kantovi formulaciji, izhod človeka iz nedoletnosti.²⁷ Po stotih dneh nove oblasti pa se človek ne more otresti vprašanja, ali ni te dežele razsvetljenstvo povsem obšlo. Ker je nedoletnost — pravi Kant — nezmožnost posluševati se svojega razuma brez vodstva po kom drugem, se novi oblastniki od vsega začetka trudijo spraviti sredstva obveščanja pod svoje vodstvo.²⁸ Kulturni minister pa je za novo vodilo slovenske kulture razglasil **Moli in delaj!** A bodi dovolj, to je zgodba brez konca.

Sklenil bi s tezo, da razvoj dogodkov v Sloveniji ni netipičen, da ga je mogoče vseliti v obče razvojne trende v pokomunistični vzhodni (srednji) Evropi. Vtis imam, da se navdušenje nad zmago civilne družbe, ki se je otrsela totalitarističnega jarma in si naposled postavila legitimno oblast, ohlaja. Res je, da so zdaj na oblasti mnogi ljudje, ki so s svojim preteklim delovanjem dokazali, da imajo osebno integriteto. Vendar opozicijska biografija še ni kvalifikacija za oblast. In oblast, ki bolj gradi na preteklih zaslugah in kolektivnih mitih, kot pa gradi — demokratične — politične institucije, ki bolj obvlada jezik morale kot jezik ekspertize, ki politiko raje utemeljuje na resnici kot na interesih, tvega, da postane preveč človeška. Prepričanja, da je to oblast dobrih ljudi, ni treba spodbijati, spodbiti pa bi bilo treba vero, da je oblast dobrih ljudi oblast, ki ji je mogoče — ali celo treba — zaupati.

Ta vera se počasi izteka v samozaverovanost tistih, ki so tako ali drugače udeleženi v novem oblastniškem podjetju. Na drugi strani se artikulira kritika, ki govori o krizi in razdejanju civilne družbe.

Kar je ostalo od civilne družbe po padcu komunizma naj bi bila na eni strani ekonomska družba ideo-

logov svobodnega tržišča in na drugi demokracija novih političnih elit. Kot da bi ironija zgodovine hotela, da protikomunisti uresničijo tisto karikaturu civilne družbe in parlamentarne demokracije, ki so jo marksisti in z njimi praktiki socialističnih revolucij in komunističnih sistemov pomotoma imeli za kritiko »meščanske družbe«.

Menim, da to nezadovoljstvo, kolikor se približuje tožbi in obtožbi, da je bila civilna družba — in z njo povezana demokratična revolucija — izigrana ali kar izdana, zgreši poanto. Menim tudi, da je iztek dogodkov konsistenten z idejo civilnodružbene strategije, ali vsaj kot možnost impliciran v njeni zasnovi, in nas kvečjemu napotuje k njenemu ponovnemu premisleku. Ko si Arato zamišlja možno konservativno kritiko te politične strategije po njenem uspehu, češ da je načelno postrevolucionarno stališče bilo pravzaprav le predrevolucionarna mistifikacija, da je bil princip samoomejevanega gibanja zgolj izraz dejanske šibkosti civilne družbe in da je bilo zanimanje za človekove pravice in svobosčine, alternativno javnost in družbena gibanja samo začasni nadomestek za resnično motivacijo civilnodružbenih politikov, pravi, da bi bilo nanjo težko odgovoriti, razen če bi slabost oziroma šibkost povzdignili v krepst in postulirali rigidni dualizem med civilno družbo in državo kot dolgoročno rešitev, kar pa da je v vzhodni srednji Evropi komaj kdo imel v mislih.²⁹ Arato je dovolj dober poznavalec, da lahko tej zadnji trditvi verjamemo, in prav v nerigidnosti³⁰ postulirane razlike med civilno družbo in državo vidimo možnost civilnodružbene ekspanzije. Zmagoslavje civilne družbe je namreč predvsem in prav njena ekspanzija.

Že ko je civilna družba začela oblikovati svoje politično predstavništvo, torej formirati politično družbo, je preprosto postala še politična družba, tako rekoč preselila se je vanjo. Kjer bi moralo biti politično predstavništvo civilne družbe, je bila civilna družba kot politična družba. Ko je stari režim padel, je civilnodružbeno gibanje zavzelo in naselilo še državo — oziroma, če smo natančnejši, tisto, kar je nadomeščalo državo — in kjer bi morala biti država, najdemo civilno družbo. Politična dejavnost civilne družbe je neposredno postala dejavnost države. Nekdanji opozicionalci dobesedno živijo v iluziji, da nadaljujejo z delom, ki so ga opravljali že poprej, in se jim ni treba odpovedati civilnodružbeni identiteti oziroma identiteti s civilno družbo. Stari režim je padel in civilna družba je postala vse. Civilnodružbeno gibanje je premagalo stari režim v okvirih starega režima.

Medtem ko je komunizem odpravil razliko med civilno družbo in državo tako, da je zatrl civilno družbo in generaliziral kvazidržavno skupnost, zdaj ta razlika izgineva s tem, da se generalizira civilna družba — pogosto kot narodna skupnost. Zato, če smo natančni, ne moremo reči, da imamo opraviti z oblastjo civilne družbe, temveč imamo civilno družbo na oblasti. Civilna družba je, logično gledano, brez meja. Njene meje je mogoče definirati samo v razmerju do države. Ko civilna družba začrtuje meje sferi dejavnosti države, hkrati postavlja meje sama sebi. Razločevanje med civilno družbo in državo vsebuje omejevanje tako državne kot civilnodružbene moči. Civilna družba na oblasti pa predstavlja neomejeno oblast, je oblast brez meja. Novost, ki jo je prinesla v zgodovino družbenih in političnih dejavnosti demokratična opozicija proti komunističnim stari režimom, tisto, kar je bilo invencija v reinventaciji demokracije, je bilo postavljanje meja sami sebi: načelo samoomejevanja. Kar zdaj

izgubljam, ni čistost civilne družbe, v katero je morda kdo verjel, temveč omejevanje civilnodružbene politične dejavnosti in oblasti. Če vse to dogajanje razumemo, z akcijskega vidika, kot zmagoslavje demokratične opozicije, moramo ugotoviti, da se je, kajpak, ukinita demokratična opozicija, vendar tako, da je odpravila tudi načelo samoomejevanja in s tem seveda opozicijo med civilno družbo in državo.

Razločevanje med civilno družbo in državo, veliki dosežek opozicijske demokratične politike 70. in 80. let, torej izginja s triumfom te politike. Če v razliki med civilno družbo in državo vidimo nujni pogoj demokracije, moramo ugotoviti, da se zmagoslavje demokratične civilnodružbene politične strategije pretaka v vzpostavljanje nedemokratične oblasti. Če je bilo zatrtje civilne družbe, ki ga je postorila partijska država, koren totalitarizma starih režimov, je civilna družba na oblasti vir možnih novih totalitarizmov. Lahko pa rečemo tudi drugače, da je civilna družba na oblasti logični nesmisel.

Vendar ta sodba ničesar ne pove o tem, ali ta in tak logični nesmisel obstaja. In civilna družba na oblasti je — nikakor ne edini — realno eksistirajoči nesmisel. Kako se bo ta protislovnost razpletla, je težko napovedati, nujno ni niti, da se sploh bo.

Opombe:

²⁵ Termin uporablja John Keane, »The Politics of Retreat«, rkp. 1990.
²⁶ Gl. Claude Lefort, L'invention démocratique, Paris 1981, in Essais sur le politique XIXe—XXe siècles, Paris 1986.
²⁷ Izraz uporabi Catherine Macaulay v Observations on the Reflections of the Right Hon. Edmund Burke, on the Revolution in France, in a Letter to the Right Hon. the Earl of Stanhope. London 1979, str. 55 — Prim. študijo Tomaža Mastnaka, »Dvesto let spornosti revolucije«. V: Sir Edmund Burke, Razmišljanja o revoluciji v Franciji. Ljubljana 1990. (Krt 68/1989) str. 7—76.
²⁸ Tega vprašanja se dotakne Andrew Arato, »Revolution, Civil Society and Democracy«, referat na seminarju The Present and Future Role of Party/State Apparatus in Peaceful Transition from Dictatorship to Democracy, Budimpešta, 9—11, maj 1990.
²⁹ Menim, da bi bilo možno takšno zavezništvo z ZSMS—Liberalno stranko.
³⁰ V zvezi z nacionalizmom tako argumentira Rastko Močnik, »Who's That Girl?«, Podmornica (Dnevnik), 28. 8. 1990 in 4. 9. 1990.
³¹ Nekaj o tej spornosti v Mastnak, »Levica/desnica: nadzorovanje političnega prostora«, Filozofski vestnik 11(1990), 1.
³² Gl. npr. Mirjana Ule, »Ženske niso dobre za skupščino«, Podmornica (Dnevnik), 28. 7. 1990.
³³ Ker še po logiki starega sistema pripada nekaj sedežev v parlamentu narodnostnima manjšinama, je zunanji minister pohitel zakuhati spor z Italijani: iz razumu nedostopnih razlogov je odločil, da so napoti njegovemu egotripu.
³⁴ Immanuel Kant, Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung? razl. izd.
³⁵ Višek Demosovega boja proti svobodi tiska je hitro pripravljeni zakon, ki naj bi pokoril medije, in je bil zaradi močnega odpora umaknjen. Minister za informiranje je motiv za predlaganje tega zakona izpovedal takole: »Če ne bi bilo zaletavanj v tisku, bi mi počakali. [Direktor tozda Delo] mi je rekel: nas mislite zatrkavati? Rekel sem: če vi mene, potem moram vračati...« »Država proti medijem ali mediji proti državi?«, Delo, Sobotna priloga, 28. 7. 1990. Zamisliti se velja nad pojmovanjem zakona, ki ga ta izjava implicira.
³⁶ »Revolution, Civil Society and Democracy«, str. 2—3.

Nepreklicno naročam časopis Katedra

(ime in priimek)

(naslov)

Naročnino bom poravnal po poslani položnici.

(podpis)

Na Katedro se lahko naročite tudi po telefonu, številka 062 212-004.

MM1

90,4 in 93,1 MHz 6.40—19.00

MM2

102,8 MHz 0.00—24.00

Ilchova 33
62000 Maribor

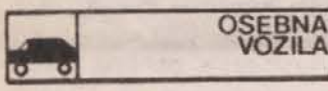
ITALIJANSKA NAGRADNA KRIŽANKA

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
1																											
2																											
3																											
4																											
5																											
6																											
7																											
8																											
9																											
10																											
11																											
12																											
13																											
14																											
15																											
16																											
17																											
18																											
19																											

Reši, izreži, napiši svoje ime in naslov, pošlji na našega do 14 dni po izidu te številke in čakaj na lepo nagrado!

Rešitev prejšnje križanke: 12 krat 9 polj, od tega 24 črnih. Vodoravno: (. predstavlja črno polje, / pa novo vrstico): Mafijaš, Puli/ Olagumi. Ina/ Luzon. Prvina / Omara. E. Of. L/ Ti.. Kakovost/ On... G.. Arno/ Vi. Oda.. Rman/ . Josip. Snaga: ... Paella. A.

MALI OGLASI

Naivnemu kupcu skrajno neugodno prodam osebni avto TOGOTA KRJOLA, predpotopni letnik, z nekaj uporabnimi in množico neuporabnih sestavnih delov. Ponudba je več kot odbijajoča celo za ljubitelje veteranov in podobnih škrlup. Sicer pa: moj šef Sašo prodaja mini-Angleža pod še bolj neugodnimi pogoji.

Naslov v uredništvu (Jacks).

ČRNE BUKVE ALI MEJNIKI POSTMODERNIZMA

Začnimo pri začetku. To pisanje pričujem zato, ker menim, da je »črnim bukvam polpretekle zgodovine« v slovenskem znanstveno-raziskovalnem prostoru posvečeno pre malo pozornosti.

Tiste odzive, kritike in interpretacije, ki niso zgolj osebne, je mogoče označiti kot kvečjemu bolj ali manj sociološke, zgodovinske ali politološke, toda vse premalo je prisotna zavest, da imamo opraviti tudi z literaturo v ožjem pomenu te besede. Da bi nedopustno vrzel vsaj začeli zapolnjevati, bi hotela podati nekaj iztočnic za literarno-znanstveno obravnavo omenjenih knjig. Po udarek bo na potencialni umestivi le-teh v literarne tokove in smeri.

Nobenega dvoma ne more biti, da je edini in absolutni prostor obravnavane literature zgodovinsko, nacionalna, politična, duhovna, prepletajoča se in vseobsegajoča. (Skrbnim literaturologom prepuščam rutinsko delo kot je natančna klasifikacija zvrstne pripadnosti — zgodovinski roman ali zgodovinska povest?)

Toda delci zgodovine, kakršno odpirajo te knjige, bralca presenečajo, celo šokirajo (v smislu Lotmanovega pojma estetike nasprotnosti). Presenečenje izvira iz spoznanja, da imamo opravi-

ti z novo, doslej neznano ali kvečjemu sluteno platjo zgodovine oziroma s tistim, kar je bilo doslej v njej prezrto, zamolčano. Skratka, opraviti imamo z reinterpretacijo in revitalizacijo zgodovine, z nekakšnim bojem za vse tisto, kar naj bi se bilo nekoč zgodilo.

In tako kot je revitalizirana opisovana preteklost, je ponovno oživiljen tudi njen avtor. Dobesedno in/ali metaforično. Če je prej pisal le zase ali zgolj še za tiste, ki jim je lahko zaupal, če se je skušal skriti pred budnimi očmi javnosti, ker je vedel, da ga ta zaradi njegove drugačnosti ne bi razumela in sprejela (nujna modernistična izkušnja), če ni priznaval in potrjeval tega, kar je ždelo nad njim (v smislu metafizike), tudi zato, ker v tem, kar je bilo zgoraj, ni našel potrditve in priznanja zase, in če je konec koncev sploh preživel to eksistencialno osamo, potem je ta avtor zdaj resnično znova zaživel. Toda ni dosegel le priznanja akademskih bralcev, kakršnega so si počasi pridobivali vsi veliki modernisti. Postal je avtor, katerega dela berejo vsi, vse generacije in vsi poklicni sloji.

Njegove knjige se izdajajo v ogromnih nakladah in prodajajo na ulici kot sveže hruške.

Po tem kratkem orisu nujnih elementov vsake prave literarne analize (žanrska pripadnost, sve-

točni nazor, odnos do metafizike in pa medijska prisotnost) je bolj poučenim bralcem najbrž že jasno, kam pes taco moli, oziroma kam uvrstiti analizirano literaturo: pojem postmodernizma z vsemi svojimi bistvenimi značilnostmi se opisanim elementom idealno prilaga.

Morda bi utegnil imeti kdo pomisleke glede navideznega časovnega neujemanja. Toda naj povemo, da segajo naše knjige v obdobje, ko naj bi po doseženem konsenzu že začela nastajati dela avtorjev, ki jih je mogoče uvrstiti med predhodnike ali celo že začetnike postmodernizma.

Da bo slika še popolnejša, naj opozorimo, da zasledimo v teh delih tudi zamatke preciznejše semantične in sintaktične strukture postmodernističnih tekstov: prepletanje zgodb, njihova podobnost (duplikacija, multiplikacija), enumeracija, citati...

Toda nek element iz našega koncepta vendarle izstopa: postmoderna epoha se po mnenju enega njenih največjih mislecev in analitikov J. F. Lyotarda oblikuje in odlikuje s koncem velikih zgodb moderne dobe, tudi tiste o napredovanju k totalni vednosti.

V postmodernistični literaturi se to odraža kot prevladovanje ne-

gotovosti smisla, oziroma kot opuščanje uvajanja hierarhičnih modelov višjega in nižjega, bolj in manj resničnega, v pojmovno realnost. Revitalizacija in reinterpretacija zgodovine — da, toda ne v imenu novih, po možnosti edinih resnic. In če se zdi, da tega konstitutivnega elementa v črnih in ostalih temnih bukvah ni, nasprotno, da je popolnoma jasno, kdo je kdo in kaj je kdo in kakšen smisel ima njegovo početje, naletimo seveda na paradoks. Mučno iskanje poti iz njegovih labirintov (postmodernističnih, kajpak) pa na koncu ne pripelje nikamor drugam kot do razsvetljenja, da imamo opraviti ne le z začetki te pre- in pripoznane literarne smeri, ampak da vsebujejo ti začetki že tudi alternativo samim sebi — da torej dajejo vedeti, kje je izhod iz postmodernistične slepe ulice entropije smisla.

Konsekventna ugotovitev, da smo Slovenci tako dobili — končno! — avtohtono literarno smer in zvrst, je ob vsem tem samo še razlog več za:

- a) slavospeve
- b) preplah
- c) tovrstne blasfemične (re)interpretacije.

VODORAVNO:

- 1: Nemški romantični pisatelj (4 besede) (0)
- 2: Ž. ime. Gr. črka. Hitchcockov film. Središče vrtenja. Plodna čebelja samica. Površina. (5)
- 3: Užiten goban, jurček (Boletus?). Nauk o pomenu imen. Konec polotoka. Čapkova drama. 3. oseba ednine. (5)
- 4: Perzijski kralj. Okra. Nečlenik. Bivša nizozemska kraljica. (4)
- 5: Val ob potresu. Moško ime. Ž. večerna halja. Tonski način. (5)
- 6: Polmer. Hvalnica. Osamilo. Reka skozi Firence. Italijanski filmski skladatelj (Nino). (7)
- 7: Izolacija. Okroga bakterija. Ljudski izraz za kmete. 1. črka. Vrsta spoja (ljudsko). (10)
- 8: Tulec. Prebivalci Nove Kaledonije. Papeška krona. Lunino število. (6)
- 9: Št.. Dušik. Različna soglasnika. Kratica združenih držav. Morski zaliv na Nizozemskem. Tuj izraz za lok. (7)
- 10: Cetinje. Arabski žrebec. Ruska narodna jed. Različna soglasnika. Aktinij. Ogulin. Reka v S. Franciji. (6)
- 11: Glavni števniki. Gl. mesto Peruja. Špan. priimek. Uporaba živalskih oblik v religiji in umetnosti. (4)
- 12: Zaključno tekmovanje. Igralka Taylor. Avstrija. Germanški bog. Vrsta ribe. Slov. pisatelj (Karel). (6)
- 13: Gora v Turčiji (? Dag). Premer. Južnoameriški čaj. Vzgojnoizobraževalna ustanova (2 besedi). Erbij. Nikalnica. (8)
- 14: Liter. Poljska televizija. Kisik. Cimosov avto. Muslimansko m. ime. Novo mesto. Maked. kolo. (8)
- 15: Avar. Sistem TV prenosa. Gr. sojenica. 2. os. ednine. Ljudska pritrtilnica. 23. črka. Fostor. (9)
- 16: Spolna bolezen. Prisončje. Boksar Rusevski. Poljščina. (5)
- 17: Planina v Srbiji. Virovitica. Topolov les. Norveška. Nemški pisatelj (Sigfrid). (5)
- 18: Amper. Liter. Predlog. Stik dveh rek. Pogosta človeška lastnost. Sarajevo. Kitajska posoda za kuhanje.
- 19: Rečni zavoj. Portugalska. Mlečni izdelek. Kalij. Verdijeva opera. Samoglasnik.

NAVPIČNO:

- 1: EEG. (0)
- 2: Vrsta peresa. Kapetan. Sprava. Samoglasnik. (3)
- 3: Otoška državica. Zlato. Soglasnik. Kazen za zamudo. (5)
- 4: Žveplo. Dušik. Nazivna vrednost. Prestol. 15. črka. (4)
- 5: Lezbijka. Tanka tkanina. Soglasnik. Kratica pokojnega pisca Militarističnih koticov. Nemčija. (5)
- 6: Domžalska tovarna. Strd. Peč. Neon. (6)
- 7: Vodik. 1. os. množine. Slovenska reka. Srbska solata. (7)
- 8: Pripovedna pesem. Italija. Vrsta čolna. Jadranski otok. (7)
- 9: Zaselek nad Škofjo Loko. Os. zaimek. Ž. ime. Švedska. (7)
- 10: Nauk o gibanju. Peronova žena. Kanon. (3)
- 11: Slovenska umetniška skupina v 60-ih. Predlog. Umetniška smer začetkom tega stoletja. Steza. (4)
- 12: Pisanje daljše proze. Samoglasnik. Pripovedna pesnitev. (3)
- 13: Prvi samoglasnik. Ancona. Lantan. M. ime. Skica. (4)
- 14: Vodni šport. Samoglasnik. Redko ime. Reaumur. (3)
- 15: Nesomernost. Špirit. (2)
- 16: 4. črka. Soglasnik. Brazilska zvezna država. Terjatev. (4)
- 17: Ž. ime. Ljudska republika. Kratica policijskega ministrstva pri nas. Budistični tempelj, znan po borilnih veščinah. (4)
- 18: Zadnji in prvi samoglasnik. 2. os. množine. Razpršena tekočina. Srbski mladinski časopis (menda že ukinjen). (5)
- 19: Vrsta žuželke. Luksemburg. Ikravec. Orientalsko sukno. (4)
- 20: Nemški nacistični voditelj (Adolf). Sesalci. Prvi dve črki. (3)
- 21: Samoglasnik in soglasnik. Kana. Italijanski pisatelj (Umberto). Cianidna skupina. Uran. (7)
- 22: Cerkevne občine. Kisik. Enaka vokala. Dobivanje rdeče barve. Skandij. (4)
- 23: Fluor. Nemško mesto. Zaradi lepšega (2 besedi). 1. in 3. črka. (5)
- 24: Metamorfni apnenec. Vokal. Premik. Aluminij. 16. črka. (6)
- 25: 100 kvadratnih metrov. Madž. ž. ime. Ruski revolucionar (Grigorij J., ustreljen 1936). (3)
- 26: Žlahten plin. Pravilna piramida. Del posode. (3)
- 27: Zolajev roman. Puščava v Čilu. Opomba. (2)

EKO

Odkar je pračlovek začel uporabljati ogenj, ga praktično ni počelja, s katerim ne bi na ta ali oni način obremenjevali okolja. Ne le emisija trdnih, tekočih in plinastih ostankov oz. odpadkov, na naravno ravnesje vplivajo tudi različna žarčenja, toplotne spremembe, vibracije, hrup, spremembe zemeljske površine itd. Seveda se zaradi tega ne bomo vračali v paleozoik, ko je bilo še vse prepuščeno naravi sami. Tudi s civilizacijo doseženemu udobju se ne kanimo odpovedati (razen redkih posameznikov). A tudi z na videz majhnimi dejanji lahko precej zmanjšamo obremenjenost okolja; pa ne le to: prizadevanje se nam utegne poznati tudi kot manjši primanjkljaj (pri redkih srečnih pa celo kot večji presežek) v osebem proračunu.

Prizadevanje za čistejšo okolje ima lahko različne pojavnosti oblike, od »ekoterizma« (teroristična dejanja proti onesnaževalcem — stvar je opravičljiva šele, če vsa druga sredstva odpovejo), preko javnega angaziranja ekoloških in drugih skupin (veljalo bi si npr. prizadevati za uvedbo posebnega ekološkega davka, ki bi bil premo sorazmeren nevarnosti posameznega izdelka oz. dejavnosti za okolje, porabljen pa bi bil izključno namensko, namreč za zaščito okolja), pa do sicer majhnih dejanj na zasebnem oz. domačem področju, s katerimi se bo v prvi vrsti ukvarjala ta rubrika.

Ker se je pravkar začela kulirna sezona, bo v naslednjem nadaljevanju govora o ogrevanju stanovanjskih in drugih prostorov z vidika čim manjšega onesnaževanja ter čim večjega prihranka pri kurjavi, pa tudi o morebitni uporabi odpadkov. Vas, dragi bralci, pa pozivam, da nam opišete morebitne lastne izkušnje na omenjenem področju oz. predloge, kako se ga lotiti. Vaše prispevke bomo po potrebi uredili, objavili in honorirali; pošljite jih na naslov: KATEDRA, za EKO, Tyrševa 23, 62000 Maribor. Do takrat!

jacks

CAMP

Mnogih reči nikoli nismo pomenovali; nekatere pa, četudi so dobile imena, niso bile nikoli opisane. Nekako tako se glasijo uvodne misli v eseju Susan Sontag. Veljale bi tudi za CAMP, če se ne bi sama lotila njegove analize. Esej **Notes to CAMP** (izšel 1964) je temelj razmišljanja o tovrstnem načinu dojemanja umetnosti. Kasnejši avtorji so tako ali drugače izhajali iz omenjenega dela. Nekateri citirajo samo avtorico in te misli vključujejo v svoj kontekst: Jencks, M. Calinescu, drugi pa podajo kritiko dela in s tem tudi nekoliko posodobijo razmišljanja S. Sontag. Eno najboljših in najobširnejših kritik je podal Mark Booth v svoji knjigi **CAMP** (izšla 1983). V tem času skorajda najzvirnejša dama modernega sveta nam je s svojim delom skozi leta pokazala, kako je donosno obdelovati novo nastale fenomene in pri tem ji je treba priznati vsaj aktualnost. Glede samega fenomena CAMP-a, ki ga je še danes težko z gotovostjo opredeliti, predlagam za izhodišče omenjeni esej S. Sontag. Pri nas ni bilo veliko slišati o CAMP-u, niti se o tem ne piše. Pred navajanjem natančnejših primerov se lotimo torej uvoda.

CAMP je pojav 60-ih, ki je označil povratek stare obleke, neaktualnega dizajna, romanov, filmov... skratka vsega, kar je v prejšnjih desetletjih veljalo za neumetnost.

Izvor same besede je dokaj negotov. Ustrezno in povsem možno bi ga bilo iskati v italijanski besedi **CAMPEGGIARE**, nekaj, kar izstopa iz svojega okolja (po mnenju R. Bakerja). Pomen CAMP-a pa razširi francoska lingvistika **SE CAMPER**, kar se lahko

prevede kot hrabro poziranje (po mnenju A. Briena). Tudi sama angleška beseda **CAMP** primerno opisuje značilnosti stila — pretiravanje. Že sedaj lahko ugotovimo dve bistveni **CAMP** lastnosti: pozo in teatralnost. Če poskušamo strniti misli S. Sontag, bi se definicija **CAMP**a glasila nekako tako: opus ali senzibilnost za marginalno, ekscentrično, teatralno, pretiravajoče, nenaravno... ki se manifestira skozi kaprico, igro, humor s pomočjo demodé objektov, ki še niso dosegli stopnje antikvitete ali ortodoksnega kiča. Za začetek navajam kratek seznam primerov **CAMP**-a, ki jih je S. Sontag izbrala iz »svoje okolice«.

Max Beerbahmova Zuleika Dobson
Tiffany luči
Scopitonovi filmi
Brown Derby, restavracija na Sunset bulevarju v Los Angelesu
The Enquirer, naslovne vrste in zgodbe

Aubrey Beardsleyeve risbe
Labodje jezero
Bellinijeve opere
Viscontijeva vodstva **Salome** in **It's Pity She's a Whore** nekatere razglednice iz konca stoletja

Schoedsackov **King Kong**
kubanski pop-pevec **La Lupe**
Lynn Wardova novela v lesorezu **God's Man**
stari strip **Flash Gordona**
ženska obleka 20-ih (obleke okrašene s ptičjimi peresi, resicami in biseri)

novela **Ronaldi Firbanka** in **Ivy Compton-Burnetta**
»filmi za moške«, gledani brez poženja

Če še dalje sledimo S. Sontag, je seznam dokaz za obstoj **CAMP**-a na zelo različnih področjih.

Lahko ga zaznavamo v ljudeh, predmetih, »umetniških izdelkih« različnih vrst... Skupne pa so jim nekatere lastnosti, ki jih bomo v nadaljevanju naštetali skozi nekaj točk in s tem tudi poskušala prikazati bistvo samega fenomena.

1. **CAMP je nekakšna vrsta esteticizma.** Svet opazuje kot estetski fenomen, pri tem ne razmišlja o lepoti, temveč o stopnji umetniških pravil, potrebnih za oblikovanje stila.

2. **Poudarjanje stila pomeni zanikanje vsebine,** ali pa vsaj neko stališče, ki je nevtralnino do same vsebine. Torej tudi velja, če rečemo: če že ne antipolitičen, je vsaj apolitičen.

3. **Ne obstaja samo CAMP kot vizualno doživljanje** oziroma način gledanja, temveč tudi kot lastnost — kvaliteta, ki jo odkrivamo v predmetih in vedenju ljudi. Zato ugotavljamo, da to ni le umetniška smer, ampak tudi način življenja (Ta trditev predstavlja eno izmed glavnih nasprotij med S. Sontag in M. Boothom. Slednji trdi, da je treba ostro ločevati umetnost od življenja).

4. **CAMP vidi vse v narekovajih:** ne luč, temveč »luč«, ne žensko, temveč »žensko«. Bistvo stvari in ljudi pomeni doumevanje — igro neke vloge.

5. **CAMP ljubi pretiravanje in prismojnost** ter poskuša biti »vse to, kar ni«. Značilen primer je **Metró** (arhitek Hector Guimard, konec 19. stol.) v Parizu. Luči v hoda v **Metró** imajo obliko cvetočih rastlin, nosilci pa posnemajo orhidejna stebila. Glede oseb so filmski junaki najboljši

primer, ki ga lahko v tej zvezi imenujemo (na eni strani sentimentalna ženskost Jayne Mansfield ali Gine Lollobrigide, ali super moškost Steva Reevesa, na drugi strani pa mojstri »pretiranega stila«, kot so Bette Davis, Barbara Stanwyck...).

6. **CAMP je zmaga stila nad vsebino,** esteticizma nad moralizmom, ironije nad tragedijo.

7. **CAMP povečuje moč osebnosti.** Ta trditev velja za osebe, ki so zavestno izoblikovale stil. (Loie Fuller, Gaudi, Cecil B. De Mille, Crivelli, de Gaulle...*) Npr. V vsakem gibu Marthe Graham se razkriva Martha Graham. Povsem enako doživimo osebnost Grete Garbo, velikega ideala Campa. Skozi svojo igralsko nezmožnost poudarja in povečuje svojo lepoto in tako ostaja v vsakem trenutku vedno le ona sama.*

8. **CAMP zavrača shemo mišljenja dobro-slabo.** To ne pomeni obračanja ali razpravljanja o tem, ali je dobro lahko tudi slabo in obratno. Novost pokaže s tem, da odpre za umetnost drugačno — nadomestilno — množico standardov. Ponavadi cenimo stvari na podlagi povezave med njihovim namenom in izvedbo. Tako vrednotimo: **Iliado**, Aristofana, Dantejevo **Divino commedio**, Bethownove kvartete... in ljudi: Sokrata, Jezusa, F. Asiškega, Savonarolo, Napoleona... skratka ves panteon visoke kulture, za katero veljajo oznake: resnica, lepota. Obstajajo tudi umetnosti v katerih je opaziti gnus, krutost, nesmisel (opazimo torej razkol med namenom in izvedbo). Pri tem mislimo na Boschja, Sada, Rimbauda, Jarrya, Kafka in številne izdelke 20. stol. To pomeni umetnost, katere cilj ni ustvariti harmonijo, temveč nizati razdrobljene in neresljive probleme... Tako dajejo občutek, da obstaja le ena možnost doživljanja — doživljanje fragmentov. In enako izhaja iz načela C, da Jevre v starem smislu ni več možen — obstajajo le še »fragmenti«. Zato ocenjujemo nekaj za dobro, ne zato, ker je popolno, temveč zato, ker prikazuje nek nov, veljaven način doživljanja.

9. **Namen CAMP-a je vreči resnost s prestola.** **CAMP** je igrčkast, antiresen. Nekateri resno razmišljajo o razvrtnosti, **CAMP** pa, za razliko od teh, razvrtno o resnosti.

10. **Obnavljanje stvari se vrši na ravni dvojnega.** Pri tem ne mislimo na že znano dvopomenskost; besedni pomen na eni strani in simboliko na drugi, temveč na dvojen smisel v stvari sami. Ta nastane z postavljanjem meje med stvarjo, dokler ima uporabno vrednost, in stvarjo, kadar postane popoln umetniški izdelek.

11. **Način zapeljevanja se kaže,** kot v čistem manierizmu, skozi podvojen pomen; dvopomenske geste s poduhovljenim smislom, ki jih zazna le poznavalec in povsem neoseben pomen za opazovalce.

12. **Skoraj pravilo je, da se CAMP nahaja na periferiji družbe.** Nekako je prav, če rečemo: »To je preveč dobro, da bi bilo CAMP, ali prepomembno.« Namreč, mnogi primeri **CAMP**a so stvari, ki jih »resni« opazovalci

»Camp je pojav šestdesetih, ki je označil povratek stare obleke, neaktualnega dizajna, romanov, filmov... skratka vsega, kar je v prejšnjih desetletjih veljalo za neumetnost. Izvor same besede je dokaj negotov. Ustrezno in povsem možno bi ga bilo iskati v italijanski besedi **CAMPEGGIARE**, nekaj, kar izstopa iz svojega okolja.«

označujejo z ali manj vredno umetnostjo ali kičem.

13. **CAMP okus je naklonjen nekaterim umetniškim zvrstem bolj kot drugim.** Prevladujejo tiste, ki imajo možnost izražati se v skladu s **CAMP**om. Značilnosti: dekorativna umet.; obleka, pohištvo, umet. vrsti, ki poudarjajo sestavo stil pred vsebino: balet, opera, arhitektura, filmi...

14. **Nič iz narave ne more biti CAMP.** Sicer res obstaja naziv krajinski **CAMP**, vendar sem uvrščam le produkte človeštva. V glavnem so objekti, ki jih označujemo za **CAMP** urbane. Prežeti so z vedrino ali preprostostjo, da dajejo vtis, enak krajinski idili.

15. **CAMP je triumf »dvojnega stila«.** Nudi možnost zamenjave »moški« — »ženska« in »oseba« — »predmet«.

16. **CAMP osebe so vitke ali celo »razpotegnjene«.** Androgini so domala ideal. Oboževana so tanka, »tekoča«, brezkrvna in brezspolna telesa, ki dajejo videz šibkosti. Namen je jasen, ta telesa dajejo, na prvi pogled, videz nečesa drugega ter poudarjajo dve izraziti **CAMP** lastnosti: ljubezen do pretiravanja in »naivnost« napake.

17. Z isto mero kot je okus na podlagi forme — zunanje podobe človeka, izdelan in ga C. z velikim veseljem upodablja, je vidno C.-ovsko nezanimanje za človeško naravo. Če se že loteva človeških značajev, pa poudarja le značajske »muhe« in »triumfe«. In kot naslednjo možnost razločevanja, navedimo še epigram O. Wildea: »Absurdno je ločevanje ljudi na dobre in slabe. Ljudje so ali očarljivi ali dolgočasni.« (Lady Windemere's Fan)

18. **CAMP je popolnoma naiven** ali povsem načrtovan, (kadar gre za igro »biti campy«). Enakovredno moramo upoštevati oba, hkrati pa delati med njima razliko. Čisti **CAMP** deluje namreč vedno naivno. Kot primer slednjega navedimo izvajalca **Art Nouveau** luči: luč obrobi s spiralo v obliki kače, pri tem se ne šali, temveč povsem prepričano pravi: »Voilà! To je Orient!«

CAMP, ki ve zase, ki ve, da to je, deluje drugače. Izvajalec tokrat prinese z Orienta pravo svetilko v Ameriko in jo uporabi denimo kot dekorativen element kluba.

Namen čistega **CAMP**a je vedno resen, ker pa mu nekje spod-

leti, zgreši svoj namen. Celoto lahko označimo z »too much« in jo obravnavamo vseprej kot resno.

Seveda pod **CAMP** ne uvrščamo vseh spodletelih poskusov, ampak le tiste, ki so prežeti z umišljenostjo, strastjo, naivnostjo in neresničnostjo hkrati. Kot primer lahko navedemo uradni ton in retoriko de Gaulle.*

19. **Duh ekstravagance je znamenje kakovosti.** **CAMP** je ženska, ki se spreha v obleki sestavljeni iz treh milijonov ptičjih peres, ali slike C. Crivellija s pravimi dragimi kamni in trompe-l'oeil insekti in razpokami v zidu.

20. **CAMP je neizmerljiva ambicija.** Zgradbe A. Gaudija v Barceloni niso samo v osnovi **CAMP**. Popolnoma nas prepriča častihlepe tega moža, ki je hotel sam opraviti to, kar bi zmogle generacije — ustvariti celotno kulturo.

21. **CAMP je poskus narediti nekaj nenavadnega.** To moramo razumeti kot željo biti enkrat, glamur... (ekstravagantne geste, način obnašanja...). Te želje pa ne smemo zamenjati z neverjetnostmi neznanstvenega truda (mož, ki prehodi pot od tu do Kitajske na svojih rokah; žena, ki vgravi svoj testament v bučnikovo glavo) ali s kurioznimi primeri iz narave (melancan v obliki križa, kokoš z dvema glavama).

22. **Kanon CAMP se lahko spreminja.** To, kar se nam danes zdi suhoparno, popolnoma brez domišljije, lahko s primernim časovnim oddikom dobi večjo vrednost. Ponavadi lažje zaznavamo domiselnost kot domiselnost, če ni del naše vsakdanjosti, torej našega obdobja.

To je razlog, da so mnogi primeri, cenjeni kot **CAMP**, staromodni, nemoderni (old-fashioned, demodé). Seveda sedaj ne govorimo o kakšni ljubezni do starin, temveč le o tem da reči postanejo **CAMP**, ne takrat, ko ostarijo, temveč kadar mi postanemo manj »vključeni« v njih. Torej, kadar pričnemo ob njih uživati, ne da bi bili neposredno obremenjeni z njihovo izvedbo ali namenom.

Toda učinek časa je nepredvidljiv. Obstaja možnost, ki še ne pomeni pravila, da bodo načini igranja J. Deana, W. Beautya... nekega dne učinkovali prav tako **CAMP**ovsko, kot se nam danes zdi igra R. Keelers ali S. Bernhard.

Breda Kolar-Sluga
(DALJE)

BOGA NE VIDIMO V HRBET

Kdor se intenzivneje posveti delom Anisha Kapoorja kmalu pozabi na čas. V neizmerljivih, nedoločljivih notranjčinah njegovih skulptur izgubi občutek za prostor in globino. Šele nato, ko svoje čute osvobodijo teh kategorij, se lahko poda na pot razbiranja likovne in formalne govornice, ki je onstran znakovne in onstran optične zaznave.

Pred poldrugim letom sva se pogovarjala o mojstru Eckartu in njegovem stavku »Če želi oko videti barvo, se je mora najprej osvoboditi«. Takrat nisva utegnili razjasniti vašega doživetja »praznine«: došla sem le, da v vaših predstavah ne gojiš za podobo še ne zapolnjenega prostora. Bi nadaljevala najin pogovor na tem mestu?

Morda bi poskusil svoje predstave najprej pojasniti z umetnostnozgodovinske pozicije. V 20. stoletju je Rothko najjasneje formuliral idejo praznine kot odsotnosti, kot deziluzije. Zanimala so me petdeseta leta s svojo eksistencialistično filozofijo. Tudi tam je moč najti to misel o odsotnosti, o neeksistenci, o ne-bitu. Menim, da je bila velika tragedija Rothkovega življenja in morda tega celega obdobja, da je filozofija nič na koncu izključila vse.

Moja osebna avantura s praznino je drugačna. Praznina ne sprejemam kot praznega prostora v smislu nezapolnjenega, temveč jo dojemam kot »potencialen« prostor — s tem je mišljena ideja o izvoru, ideja o začetku.

Mislilim pa, da umetnost ne more obravnavati idej, temveč da mora transponirati izkušnje. Torej ne zadostuje samo predočiti idejo o praznini, to mora biti izkušnja praznine. Takšno je moje izhodišče.

Včeraj sem bila dalj časa sama v paviljonu in sem toliko časa strmela v temno skulpturo »Is it Man«, da se je oko začelo prilagajati ter sem v vratom podobnem prostoru lahko videla notra-

nje stene. Pri tem so me nehote obšle asociacije o temi v maternici, o noči rojevanja, o krajstvu senc nezavednega, kar je Jung Uroboros imenoval: Ta črna se mi je zdela nabita z emocionalnostjo.

Priznati moram, da je »črna mati« zame očitno prisotna; grozljivo in oblastno. Toda to je tudi povezava med predstavami o začetku in koncu. Biblija ne govori zaman, da je bila v začetku beseda; to je tema, iz katere vse izhaja, tema izvora.

Vaše skulpture niso več samo votle in znotraj temne, temveč sloji pigmenta, ki ste ga že zmeraj nanašali na vaše skulpture, sedaj prekrivajo tudi notranje stene.

Uporaba pigmentov je po svoje podoben paradoks kot prazno in polno. Ustreza nasprotju med poloma nič in gmota. Pigment je izginjavajoč drobec, prah usmerjen proti ničli, toda z maso postaja materija, konkretna, zemeljska snov. Podobno kot zemlja je to zelo telesna prisotnost, a kljub temu sestoji iz nič, iz nič bistvenega. To nasprotje je že zmeraj obvladovalo moje delo, pa tudi moja eksistenco, moja zavest in mojo pot.

Ko izdolate kubuse peščenca, ki s svojim »Void-Field« pokažete nekakšno narobe obrnjeno umetnino, ko namesto oblike iz kamna izdolate votlo formo, po vrhu vsega še takšno, ki jo je moč samo slutiti, ne pa tudi opaziti z očmi, saj je vsa razen majhne odprtine obdana s kamnom — mar s tem ne postavljate na glavo tradicionalnih pravil skulpture? Mar ni ta postopek, ta votlina, ta nič namesto forme, zopet povezan z dualističnim doživetjem sveta?

Nasprotje, dipolnost je fenomen, ki je prisoten v vsem mojem delu. Mislilim v binarnih nasprotjih in binarnih povezavah elementarnih energij, ki izhajajo tudi iz mo-

jega osebnega bistva. Skulptura je običajno definirana kot nekaj prisotnega, telesnega, sedanjega. Na določen način bi moral biti kipar in slikar.

Slikanje je prej stvar mišljenja, predstavljalosti, je okno iz zunanjega sveta v svet iluzij. Če oboje združim, potem skušam na določen način napraviti prisotnost odsotno in odsotnost prisotno. To se mi zdi zelo pomembno. Prepričan sem, da je to treba narediti.

Govorili ste o materialnosti pigmenta, o telesnosti večje količine prašnih delcev; zame ima plast pigmenta tudi kvaliteto izolacije, ustvarja izžarevanje nedotaknjenosti, podobno kot s svežim snegom pokrita pokrajina.

Nisem povsem prepričan, da imava s pojmom »nedotaknjenost« oba isto v mislih. Dejal bi, da sem jaz pri tem prej vpel v orientalske in indijske kontekste. Fascinirata me umetnost in filozofija zen budizma. Stvari imajo svoje lastno bivanje in za svoje preživetje mene ne potrebujejo. Same definirajo svojo lastno realnost, le zavesti nimajo.

Želel bi doseči stanje, ki je osvobodeno napora, roko-delstva in spretnosti, stanje popolnosti in objekta, ustvarjenega iz sebe samega. To je zame idealno stanje nezavednega, bivanja, ki dejansko samo je. Zato tako rad gledam oblake. Vsak oblak je popoln. Nikoli ni moč videti oblaka, ki ne bi bil popoln. To ima zame nekaj skupnega s fenomenološko realnostjo, s preprostimi biti. To je zelo pomembno stanje. Zakaj vse to pripovedujem? Da bi pojasnil, zakaj menim, da umetnosti ni treba nič pripovedovati. Umetnost nič ne izraža, vsaj jaz nisem nič izpovedal, nič v tem smislu, da bi transponiral karkoli iz svoje zavesti, iz svojega mišljenja. Ukvarjanje s stvarmi ali razmišljanje o biti stvari bi morda lahko dalo kak rezultat. Toda ta »rezultat« ima svojo lastno avtonomijo, ki mene ne potrebuje.

Morda — zakaj z naslovi ustvarjate pomene? V naslovih združujete mitsko-mistične pomene krščanske, hebrejske in hinduistične tradicije.

Res se v moji družini in moji izobrazbi prepletajo trije svetovi, toda v svojih delih nikoli ne mislim narativno. Naslovi so reference usmeritve pogleda. Svojih naslovov sploh ne dojemam kot mitološke govornice, pišem samo posvetila. S tem želim diferencirati tudi doživetje.

Kako to mislite? Poimenovanje kot vrhunec postajanja biti?

To zveni patetično, toda prav to imam v mislih. Duchamp je dejal, da so naslovi najpomembnejši deli umetnine. Ker ne verjamem, da je moč ustvarjati abstraktno umetnost, se mi zdi nujno te objekte tudi poimenovati, preden jih spustim v svet.

Z imeni kot »Black Fire« ali »Madonna«.

Slednje sodi na določen način k praznim skulpturam, sicer pa se nanaša na upodobitve Madone z modrim plaščem. Modri plašč očitno definira figuro Madone kot kozmične matere, s čemer je podana izhodiščna ideja. Ta način tangencialnih referenc omogoča razmišljanje o praznini na nivoju, ki nima več nič skupnega z optičnim doživetjem. Mislim, da je kompleksna serija referenc pomembna, ker se šele tako odpre gledalcu celotno področje emocionalnih možnosti, ne da bi bil pri tem preveč vezan na optične povezave.

Torej bi bil kompleksen nespozrazum, če bi v vaših delih gledali simbole, kot na primer simbole ženskosti v formi mandorle, ki se zmeraj znova pojavlja.

Teh form ne morem zatajiti. To je dejstvo. Prej sem se intenzivno ukvarjal s simboli ženskega in moškega; tudi to je bil zame del binarnega sveta predstav.

Gotovo obstajajo v mojih delih forme, ki dopuščajo simbolne asociacije. Toda nikoli ne nastopa forma namesto simbola, vsaka forma namreč izhaja iz notranjega sveta in nanj opozarja. To je tako kot z naslovi. Barnett Newman je uporabljal naslove na podoben način. Ko daje široki rdeči ploskvi naslov »Vir Heroic Sublimis«, postane ta zanj prostor fenomenološke prezenze. Vemo, da je to, kar evocira Barnett Newman, tesno povezano z njim. S tem naslovom plane v center heroične scene. Heroične v emocionalnem pomenu, v smislu notranjega sveta.

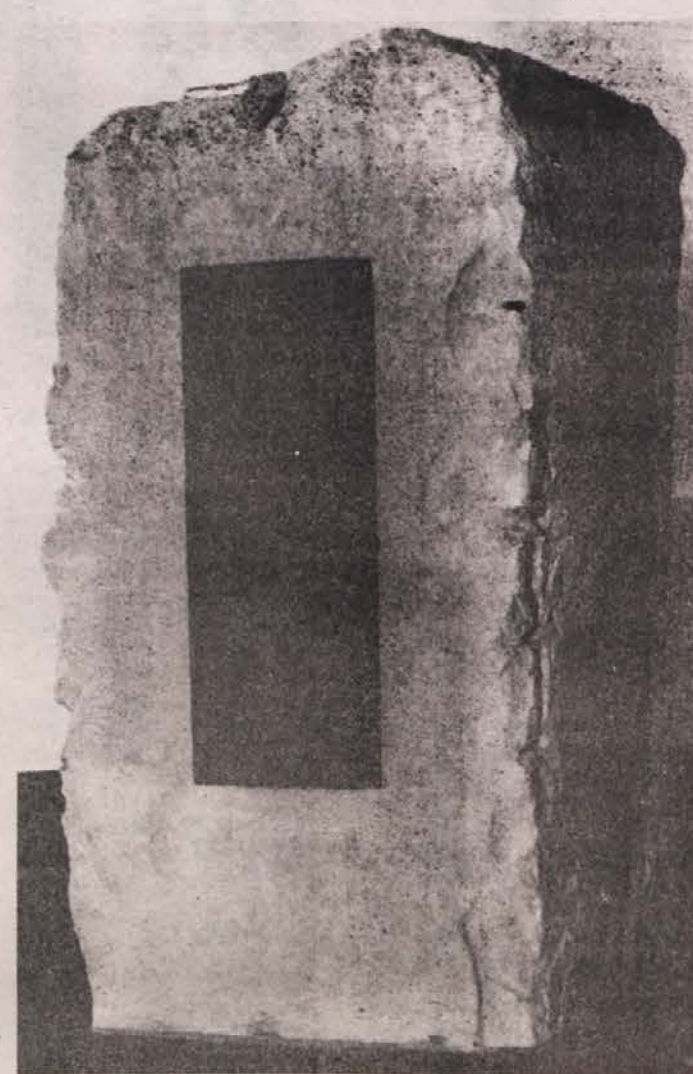
Potem je tudi vaš odnos do mitov manj odvisen od dejanskih predstav, bolj pa od splošnih izkušenj kot so strah, ljubezen, rojstvo smrt. Potem še zmeraj velja vaš postulat, s katerim ste nastopili na začetku osemdesetih let, namreč: »Moje skulpture ne govorijo o formi, marveč o verovanju, strasti, izkušnji, so izven materialnih pomenov.«

Ta namera me bo spremljala vse življenje. Je nujnost. Istočasno pa je seveda nujno tudi obdelovanje forme.

Imajo barve svoj pomen? Uporabljate esencialne barve kot so rdeča, modra, rumena.

To je zapleteno. Kajti barva ima zelo metaforično sugestijo. Isti predmet v modri, rdeči ali rumeni barvi pomeni nekaj popolnoma drugega. Moja naloga je — tako menim — iz tega izhajajoča dosledna razmerij uravnati, seveda kar se da previdno in zadržano.

Rdeča je zame najpomembnejša barva, rdeča je zame center. Rdeča je to, kar se dogodi v središču. Seveda ima nekaj skupnega s krvjo, s telesom in z zemljo. Modra je v določenem pomenu del rdeče, ki ne pripada telesu, morda bi moral uporabiti besedo »spiritualno«. Tudi črna je barva zemlje. Nenavadno — menim, da

barve ne vidimo z očmi, barvo vidimo z razumom. Če želim uporabiti globoko črnilo, je modra mnogo prikladnejša od črne, kajti v modri vidimo neskončno globlino, kar ima nedvomno nekaj skupnega z izkušnjo črne, kot zemlji bližnje barve. Najbolj črna črnila je črna modre.

Na tla ste položili dve ploskvi modri skulpturi in jima posvetili verz Paula Eluarda »A Wing at the Heart of Things«. Krila nehote zbuja asociacije o Ikarusu, o večno ponavljalnem poskusu premagovanja prikljenjenosti na zemljo in doseganja spiritualnosti.

Celotna razstava je posvečena bistvenemu fenomenu. To je transformacija materialnega v nematerialno in obratno.

Transformacija kot krščanska predstava?

Točno. Kar mislim, da kažeta obe skulpturi, Void-Field, in Wing. Void-Field je — mislim — povsem evidentno delo, ki se ukvarja s fizično navzočnostjo in fizično odsotnostjo, torej transformacijo nečesa, kar je prisotno, v nekaj, kar ni prisotno.

»A Wing at the Heart of Things« implicira nekatere ideje snovnosti. Je svojevrsten obrat. Če s plastjo pigmenta pokrita kamna nimata več svoje teže, potem tudi nimata več konotacij z naporom težnosti. Vse, česar se sicer domislamo ob kamnu, namreč kako težak je, si je treba odmisli, postane brezpredmetno, tadva kamna lebdi.

Sizifove sanje?

Vsaj izstop iz takšnih kalupov. Kamni so pravkar postali krila.

In zakaj leže krila na tleh?

Preprosto, ker je to vnovičen obrat. Kar ima težo, je hkrati breztežno, kar leti, leži na tleh. Wings so nasprotni pol Void-Fielda. Tukaj stojijo kamni, ki imajo v sebi noč, ki imajo v sebi nebo; krila imajo nebo okoli sebe in zemljo v sebi.

Ste zato tej skulpturi, ki izgleda kot vrata ali okno, ki je napolnjena s temo, in ki tako močno spominja na predstave o prehodu, prehodu v hebrejski tradiciji — med življenjem in smrtjo, z zemlje v drug svet — ste ji zaradi te ideje o transfiguraciji dali naslov »It is Man«?

Kako naj to razložim. Ljudem je dana zemlja, je dah duha. Duha ni

moč identificirati. S čuti ga pravzaprav ne moremo zaznati, a kljub temu živim z njim vsak dan. Ta skulptura — to drži — je zasidrana v hebrejski tradiciji prehoda, a tudi v kraju hebrejskega pojma »macom«. Skulptura govori o viziji tega, kar ni navzoče, namreč o stanju ljudi.

»Macom« je vendar sleherni kraj. To je ja predstava o tem, da Meka ni potrebna, o kraju, ki je lahko povsod, o sinagogi v vsaki hiši, v vsakem kraju potovanja.

V tem smislu vendar razumem vsa svoja dela kot povsod možne kraje stanja biti.

Pravite, da umetnik nima kaj izpovedati, ima potem kakš nalogo v družbi?

Mislilim, da mora biti umetnik bitje, ki je »in touch«, ki z vsemi čuti doživi izkušnje. Skušam povedati to, kar je povedal Beuys, ko je govoril o dovzetnosti umetnika in njegovi posredniški vlogi.

Pozornost zbuja, da večina vaših del stopa pred gledalca frontalno kot ikone.

Umetnost mora biti frontalna. To je zame ena njenih najbolj bistvenih funkcij. Ni moč iti okoli boga in si ogledati njegovega hrpta — to je pomembna tradicija.

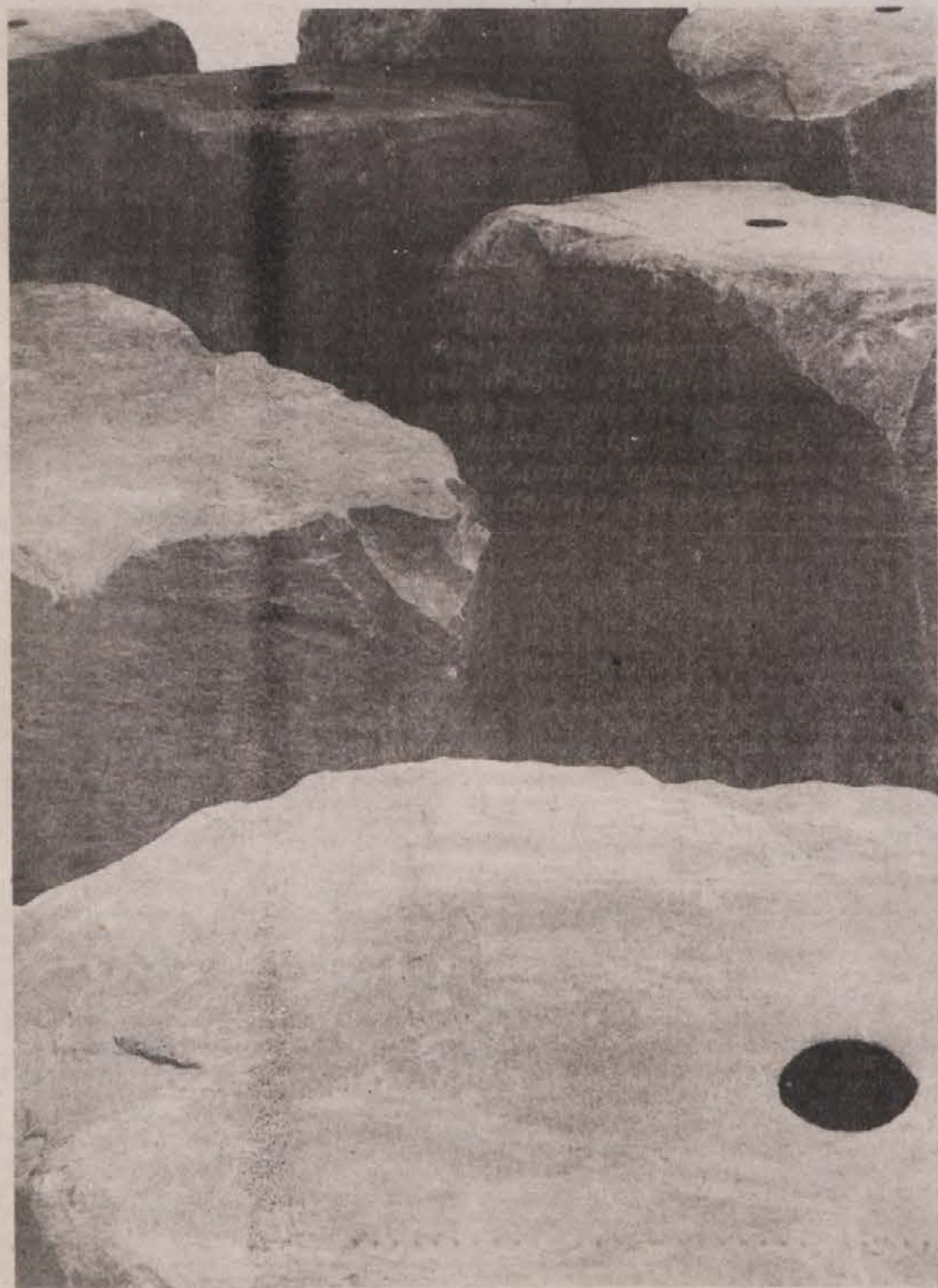
V vaših naslovih se kot samoumevno prepletajo tradicije krščanske, hebrejske in hinduistične sveta predstav. Prav zato ne bi pričakovali, da tako neprizadeto imenujete boga.

Nimam veroizpovedi. Toda svoje delo dojemam kot povzdignjeno področje filozofije, poezije in biti nasploh. To je zame zelo pomembno. Ne bi dejal, da ustvarjam religiozno umetnost, a kljub temu je v njej nekaj, kar ima mnogo skupnega z religiozno izkušnjo. Religija ne pomeni doktrine. Religija pomeni napor, napor spoznanja.

Religija kot način videnja stvari?

Da, kot stališče. Ko je Mojster Eckart pisal o umetnosti, je dejal, da je človeka naredila zavest — to mislim jaz za religijo.

Pogovor Doris von Drateln s kiparjem Anishem Kapoorjem, nagrajencem letošnjega Beneškega bienala (Kunstforum, št. 109, avgust — oktober 1990) prevedel in priredil Mitja VISOČNIK.

VELVET UNDERGROUND

LEGENDA SE RAZGALJA PO DVAJSETIH LETIH

15. junija letos so se **John Cale**, **Sterling Morrison**, **Lou Reed** in **Maureen Tucker**, izvorna postava **Velvet Underground**, na razstavi, posvečeni spominu na **Andyja Warhola** v Parizu ponovno združili za osem minut, da bi na provizoričnem odru v bivšem vojaškem bunkerju pred tisoč nejevernimi prisotnimi odigrali svojo klasično pesem *Heroin*. Ta kratka ponovna združitev je gotovo zadnje in verjetno najbolj presenetljivo poglavje legende o **Velvet Underground**.

Cale in **Reed**, oba uspešna solo ustvarjalca, vrsto let nista imela skoraj nobenih stikov, prvič sta spet sodelovala šele na plošči *Songs For Drella*. **Morrison** in **Reed** nista spregovorila niti besede več kot desetletje zaradi sporov okoli avtorskih pravic. **Maureen Tucker** pa se je le občasno ukvarjala z glasbo, saj je svoje post-Velvet's obdobje preživljala z vzgajanjem svojih petih otrok.

Velvet Underground so se poimenovali po knjigi s sadomazohistično vsebino, ki jo je napisal **Michael Leigh**. Sovražili so hippyje in s tem utemeljevali punk estetiko desetletje pred **Johnnyjem Rottenom**. Prihajali so z **Lower East Sidea**, kjer so v osemdesetih, nadaljevali njihovo izročilo kakšni **Swans** ali **Sonic Youth**.

Francoski novinar **Christian Fervet** je intervjuval vse štiri člane zasedbe tistega 15. junija 1990 v Parizu. Mi sedaj, prav v času, ko mineva četrto stoletje od njihovega prvega nastopa v tej klasični zasedbi, povzemamo nekatere najbolj zanimive dele teh pogovorov, razporejene po kronološkem zaporedju zgodbe o **Velvet Underground**.

— Kako ste začeli?
Lou: »S petnajstimi sem med študijem na srednji šoli igral z manjšimi skupinami po barih. Preigravali smo priredbe. V tistem času sem s skupino **The Shades** posnel prvo ploščo, ki je bila polomija. Nič posebnega. Igrali smo po najbolj nemogočih krajih. Vedno sem bil najmlajši, znal sem osem akordov in takrat še nisem pel. Nisem razmišljal o karieri, to je bilo le nekaj, kar sem zelo rad počel. S temi skupinami sem zaslužil več denarja kot kasneje z **Velvet Underground**.

— Kaj si počel kot pisec pesmi za založbo **Pickwick Records**?
Lou: »S še tremi drugimi smo pisali pesmi, kakršne so bile tisti trenutek popularne. Po strani sem pisal svoje lastne pesmi, vendar založbe to ni zanimalo.

— Za tako delo si moral imeti dobro tehnično znanje o glasbi?
Lou: »Ko sem bil majhen, sem obiskoval učne ure klavirja, vendar jih nisem maral. Nato sem po radiu slišal nekaj plošč, ki so mi bile všeč. Zaželel sem si električno kitaro in starši so mi jo kupili. Kasneje sem na srednji šoli študiral višjo glasbeno teorijo in klasiko. Zares sem imel rad te rock and roll akorde. Plošči **New York** in **Songs For Drella** sta zgrajeni na točno teh treh akordih. Bil sem velik oboževalec **Ornettea Colemana**, **Cecila Taylorja**, **Archieja Sheppa**, nato **Jamesa Browna**, doo-wop vokalnih skupin, rockabilija. Združiti vse to in to sem jaz. Torej, hotel sem uporabiti te tri akorde in z njimi narediti pesmi.

En od mojih učiteljev na kolegiu in zelo dober prijatelj, **Delmore Schwartz**, je napisal zelo znano novelo, ki me je navdušila. Hotel sem napisati nekaj takega, preproste besede, ki izzovejo ču-

stva, povezane z mojimi tremi akordi. Kot če vzameš *Zločin in kazen* in narediš iz nje rock and roll pesem.

— **John**, imel si klasično glasbeno izobrazbo. Kaj si si mislil o rock and rollu, ko si bil majhen?

— Zaijubljen sem bil v rock and roll še kot najstnik v Walesu. Poslušal sem ga po radiu **Luxembourgu** nekje od 1954. leta. Vsako petkovo noč je **Alan Fredd** predvajal vse *top ten* uspešnice iz Amerike. — **Little Richard**, **Elvis**, ... bilo je super. Zanimal me je jazz, to je bila druga najboljša stvar v Walesu. Tam je bil jazz band, s katerim sem se družil. V Londonu sem bil vpleten v avantgardo, študiral sem kompozicijo. Mladostne sanje, da bi bil v rock and roll skupini, so se mi uresničile 1965. leta, ko sem srečal Louja.

— V New Yorku si študiral avantgardno glasbo. Kako si srečal Louja?

John: »Ko je pisal za **Pickwick**. Prinesel mi je pokazat pesmi, ki jih je napisal ... vztrajno mi jih je kazal in končno sem videl, da toniso tiste vrste pesmi, ki jih prepeva **Joan Baez**. Te pesmi so veliko izražale, bile so močne.

Lou: »Na založbo **Pickwick** sem prinesel eno pesem, *The Ostrich*, bila je šala na račun mode. Bili so navdušeni in s skupino glasbenikov smo jo posneli. Nato so rekli: »Sedaj imamo ploščo, imeti moramo še skupino, za katero bomo lahko rekli, da jo je posnela.« En od glasbenikov je bil na zabavi in je videl **Johna**. Imel je dolge lase in smo ga sprejeli v skupino. Skupina se je poimenovala **The Primitives**, **The Ostrich** pa je pristala na nekakšni kompilaciji. Imel sem torej nekaj pesmi in z **Johnom** sva za šalo začela te pesmi preigravati. Šele kasneje nama je prišlo na misel, da bi jih predstavila občinstvu.

Bilo je, kot da sva bila narejena drug za drugega. Bil je iz drugega glasbenega sveta in tako sva se dopolnjevala. Bilo je zelo naravno.

John: »Rekel sem mu: »Grevu po klubih in na ulice in igrajva svoje pesmi.« Šla sva v Harlem na avdicijo v nek klub, kjer so predvajali blues. Si predstavljate dva tipa s kitaro in violo, ki izvajata *Venus In Furs* in *Heroin*? Pustili so naju čakati, nato pa so rekli: »Žal nam je ... Tako sva pesmi igrala na pločniku in zaslužila kar nekaj denarja ...«

Lou: »Zabavno je bilo. Delala sva posnetke za underground filme, ki niso imeli zvoka, ali pa sva sedela za platnom, ko so predvajali film in sva igrala. Nato sva rekla, mogoče bi poiskala še nekaj glasbenikov in bi ustanovila skupino.

John: »**Lou** je pripeljal **Sterlinga**. Bil je prijatelj **Maureeninega** brata, vsi so se poznali.

Sterling: »Srečal sem **Louja** par let nazaj. Bili smo prijatelji. Februarja 65 sem srečal **Louja** in **Johna** na podzemni in ju vprašal, kam gresta. **Lou** mi je povedal, da gresta vadit in me povabil s seboj. Naredili smo nekaj posnetkov. Nismo imeli imena, vendar smo že bili v poslu. **John** je hotel biti mladi skladatelj resne glasbe, ni imel zaledja, izkušenj z rockom, kar je bilo izvrstno, saj ni bil obremenjen s klišeji.

— Konec 1965 ste torej imeli ime, izgrajen zvok, celo bobnarja, prijatelja **Angusa McLiseja**. Vendar je šel iz nenavadnega razloga. **Sterling**: »V novembru 1965 so nam ponudili nastop na Visoki

šoli v Summitu, v New Jerseyu. 75 dolarjev za tri pesmi pred občinstvom. **Angus** je šel, ker ni hotel biti plačan za igranje.

Lou: »**Angus** je prišel in rekel: »Hočeš reči, da bomo morali priti na oder ob določenem času in igrati, nato pa ob določenem času spet iti z odra? Jaz zapuščam skupino.« Tako smo potrebovali bobnarja. **Sterling** je povedal, da ima njegov prijatelj, s katerim sem hodil na univerzo, sestro, ki rada bobna. Imela je celo avto, in opremo, tako, da je bila takoj v skupini.

Maureen: »Poznala sem **Sterlinga** od svojega 12. leta, in **Lou** ter moj brat sta skupaj hodila na college. Takrat sem bila stara 19, imela sem službo, živela doma, vnašala podatke v računalnike. **Lou** je prišel poslušati k meni domov, da vidi, če res znam igrati bobne. Rekel je: »OK, to je dobro.« Najprej je bilo mišljeno, da bi bilo samo za tisti nastop, vendar je ... delovalo.

Lou: »Izkazalo se je, da je fantastična. Mislim, da je genij. Uporabil sem jo na plošči **New York**, ker sem vedel, da je le ena oseba, ki zna tako igrati bobne. Ona je zares krasna oseba.

Sterling: »11. novembra 1965 smo igrali v Summitu, to je bil naš prvi nastop z **Maureen**. Igrali smo *There She Goes Again*, *Venus In Furs* in *Heroin* — in polovica obiskovalcev je zapustila dvorano. Trudili smo se, da bi dobili nastope v Villageu do poletja. Tam bi naj bila avantgarda, vendar nas klubi niso hoteli. Končno smo dobili šest dni na teden v **Cafe Bizarre**. Izvajali smo nekaj priredb. *Little Queenie*, *Bright Lights Big City* ... Črnske rhythm and blues pesmi, ki sva jih imela **Reed** in jaz, in vse naše pesmi, kolikor smo jih imeli.

Potrebovali smo več lastnih pesmi, zato smo jih pisali — takrat smo napisali *Run Run Run* in vse to. **Lou** je ponavadi imel napisanih nekaj besedil, nekaj pa se je izcimilo iz našega jamminga. Bil je izvrsten improvizatorski pisec pesmi.

— Je bilo res, da so v začetku **Velvet Underground** vse sovražili?
Maureen: »Ne, mislim, da ne. Vsi mi smo imeli radi **The New York Jets** (rugby moštvo). Ni bilo veliko glasbe, ki bi jo imeli radi. Imeli smo radi **The Who**, vsi smo jih imeli, jaz sem imela rada **Stonese**. Tudi ostali. Vsi smo imeli radi **Aretha Franklin**. Vendar smo vsi zaničevali glasbo z Zahodne obale ZDA.

— Kako ste se seznanili z **Andyjem Warholom**?

Maureen: »Nekdo, ki je poznal **Andyja**, je prišel, da nas vidi v **Cafe Bizarre**. Pa mu je povedal za nas.

Sterling: »Za božič so nam rekli, da naj igramo za Novo leto v **Cafe Bizarre**, pa nismo hoteli in smo razmišljali, kako nam ne bi bilo treba. Okoli 30. decembra je po nastopu prišla k nam lastnica lokala in rekla, da če bomo še enkrat igrali *Black Angels Death Song*, bomo odpuščeni. Tako smo začeli naslednji del nastopa s tem pesmijo. Z zares izvrstno izvedbo ...«

Lou: »Mislim, da je **Andy** hotel imeti rock and roll skupino. Tako

smo ga srečali. Videl nas je in rekel: »Hej, to je super.« Nato je rekel, da bo imel naslednji teden v Kinoteki, kjer so predvajali underground filme, projekcijo svojih filmov, in zakaj ne bi prišli, in bi igrali, on bi pa predvajal filme. To je zvenelo vznemirljivo, še posebej, ker smo bili pravkar odpuščeni ... Njegova umetnost mi ni bila blizu, razen tistih konzerv juhe. Vendar je bilo vznemirljivo srečati ga, ker je bil **Andy** zelo zelo bister in ker je uspel furati stvari, bilo je veliko zabave. Po predstavah v Kinoteki je vprašal, zakaj ne pridemo v **Factory** (ki je bila vaba za hipsterse): »Lahko ste z nami ... Lahko gremo na art festivale in namesto, da kažem svoje filme, bom kazal vas.« In tako se je začelo, bilo je zelo vznemirljivo.

Sterling: »Ves čas smo viseli okoli **Factory**. Bili smo polni energije, mladi in vznemirljivi.

Andy nam je sicer govoril, naj se ne sekiramo zaradi uspeha, naj počnemo to, kar hočemo. Kot pa razkrivajo njegove biografije, je imel rad denar in je očitno želel, da bi mi bili **Beatles** in **Stones** v enem in bi on lahko zaslužil milijon dolarjev na dan.

John: »Nikoli nisem kaj dosti vedel o **Andyju**. Tam je bilo vedno ogromno ljudi, velika socialna scena. Vsi smo vstajali okoli dveh popoldne in nato razmišljali, kakšen bi lahko bil ostanek dneva. **Lou** se je v tem okolju počutil doma, jaz ne, ne zares. Vendar sem zelo cenil **Andyja**, rad sem ga gledal tako polnega energije.

— Kako je prišla **Nico**?

John: »**Andy** je prišel na idejo, da bi imel skupino, oblečeno v črno, s hrbiti obrneno proti občinstvu. S pevko, vitko, v belem.

— **Warbol** je predstavil **Nico** skupini v začetku 1966. Po poreklu **Madžarka**, lepotica, ki je delala s **Fellinijem** v *La Dolce Vita*, v **New York** je prišla, da bi naredila pevsko kariero. **Warhol** jo je uporabil v svojih filmih, recimo v *Chelsea Girl*. Kaj bi naj **Nico** prinesla v skupino?

John: »Nismo imeli pojma, to je bilo pač nekaj, s čimer je prišel **Andy** in kar je bilo zelo težko sprejeti. **Lou** kot da se je zaljubil v idejo, vendar mi tega nismo razumeli. In je nato napisal *Femme Fatale, I'll Be your mirror, All tomorrow parties*.

Maureen: »Par pesmi, ki jih je odpela, je bilo res boljše zaradi nje. Prispevala je posebno razpoloženje. Vendar je nikoli nihče od nas ni imel za stalno članico.

— Kako ste posneli prvo ploščo?

Sterling: »S svojih predstav smo prihranili dovolj denarja le za osem ur snemanja, tako da smo šli v studio in naredili večino v enem poskusu. Ni bilo nasnemanja, zeli smo, da zveni grobo, tako kot smo zveneli v živo.

John: »Posnetke smo prodali **MGM**, oni so najeli studiojke nekje izven **Los Angelesa** in tam smo porabili še nekaj časa. Tam smo bili na turneji, pa tudi studiji so bili boljši. Veliko bolj grobi smo bili na turneji, kot na plošči, vendar bolj grobi nismo mogli biti.

Lou: »Nekaj smo posneli in **Andy** je vprašal: »Kaj mislite?« Mi smo rekli: »Odlično.« On je nato rekel: »Odlično.« Plošča je izšla

točno takšna, kot smo jo posneli, ker je **Andy** rekel založbi, da je v redu.

Enkrat mi je rekel, naj napišem pesem o **Edie Sedgwick** (starleta iz **Factoryja**, ki je kasneje umrla za posledicami uporabe drog). Vprašal sem ga: »Kakšno?« Odgovoril je: »Oh, kaj ne misliš, da je ona femme fatale, **Lou**?«

— Ste pričakovali komercialen uspeh plošče?

Maureen: »Mislim, da ne. Vendar smo bili potlačeni, ko smo končno imeli založbo plošč, pa nas ta ni hotela distribuirati. Nihče ni mogel kupiti naših plošč. Še vedno je za vse nas skrivnost, zakaj so se **MGM** trudili s podpisom pogodbe z nami, če niso vedeli, kaj početi z nami oz. z našo ploščo.

— Kako so potekali vaši zgodnji nastopi?

Maureen: »V začetku so ljudje množično odhajali. Na art predstave so ljudje prišli v pričakovanju, da bodo videli **Andyja** z njegovimi slikami, pa so dobili nas in so bili kar šokirani.

John: Bili smo glasnejši od koga koli v tistih časih, čeprav to ni bilo nič za današnje standarde. Ljubili smo popačenje, radi smo uničevali zvočnike, v tem času bi naj skupina igrala tako, da bi se ljudje lahko pogovarjali, ko so pili svoje pivo. Nas to ni zanimalo, mi smo želeli igrati v temi. **Andy** je to razumel. Vztrajali smo pri tem, da igramo svoje lastne pesmi, nismo si želeli olajšati stvari. Takrat je bila drugačna kultura.

Lou: »Takrat nismo imeli prostora za vaje, zato smo morali nove stvari preizkušati na odru. Bili so le trije akordi. Večinoma smo igrali v Bostonu in Clevelandu, v **New Yorku** je bilo malo primernih prostorov. **Tea Party** v Bostonu in **Le Cave** v Clevelandu sta bili dve mesti, kjer so nas ves čas najemali. Nikoli nismo imeli denarja, plošče se niso prodajale, vendar smo ves čas igrali, zelo smo se zabavali. Tega ne bi zamudil za nič na svetu.

— Kakšen je bil vaš odnos do **New Yorka**?

Lou: »Ko smo se vrnili z Zahodne obale, je nekdo prevzel naše standardno prizorišče, **Dom**. **Andy** je poskušal odpreti drug prostor, imenovan **Gymnasium**. Bil je odličen, vendar ni bil primeren za nastope. Čeprav smo živeli v **New Yorku**, ni bilo mesta, kjer bi nastopali.

— **Velvet Underground**, soočeni z bojkotom njihove glasbe na newyorških radijskih postajah, niso igrali v svojem mestu od spomladi 67 do zadnjih let v **Max Kansas City** klubu 1970, kjer je bil tudi posnet nastop, kasneje obja-

vljen na plošči *Live At Maxs*. Kako ste reagirali na te prepovedi predvajanja vaše glasbe?

John: »Bila je mešanica ponosa in prepričanja, da nimajo prav, in da mi ne bomo prvi popustili. **Andy** nas je v vsem podpiral. Spomnil nas je na veliko norih idej, ki smo jih pustili ob strani. Bil je kot so-zarotnik.

— Kdaj se je spremenil odnos občinstva do vas?

Maureen: »Ko so začeli nekoli pisati o nas, ko so ljudje vedeli, kaj lahko pričakujejo, in ko so se tisti, ki nas niso marali, oddaljili. Takrat smo veliko igrali po drugih mestih. Ko smo igrali po klubih, smo dobili oboževalce.

— Kam so spadali **Velvet Underground** v poletju ljubezni 1967. leta?

Maureen: »Misliš mirovne pohode in vse te neumnosti? To na nas ni vplivalo, razen negativno, vso to hippy gibanje in cvetje in vso to sranje. Sovražili smo to.

John: »Poletje česa ...? Kaj je to? Še vedno ne razumem, kaj bi naj to bilo ...«

— Kdaj si se odločil, da ne bo več delal z **Andyjem**?

Lou: »Vse je povedano na *Songs For Drella*. Mislim, da je začel postajati malo naveličan, mi nismo postali popularni — tudi nas so toliko kritizirali kot njega. Rekel je: Razmislite o prihodnosti. Boste še naprej nastopali po muzejih in art galerijah z menoj ali boste šli ven v svet in poskušali na drugih mestih? Tako sem razmislil o tem in prišel do naravnih zaključkov. Rekel sem: »Re nam ni več treba biti s tabo.«

— Se ti je zdelo, da skupini kaj manjka, ko ga ni bilo več z vami?

Lou: »Vedno je bilo tako zabavno biti z njim, bilo je prijetno okolje, to pa je bilo kot zapuščen ne gnezda. Na nek način je bilo grozno biti brez njega.«

John: »Za **Louja** je bila res tragedija, da je odpustil **Andyja**, resnična napaka. **Andy** nam je dal okolje in pogoje, da smo lahko počeli, kar smo hoteli, in to smo tudi storili. Naslednji korak bi bil finančni uspeh. In bili smo mu blizu, saj več, s **Sunday Morning**.

Bil sem šokiran, ko sem zvedel, da je **Lou** odpustil **Andyja**, n sem vedel, mislim sem, da je **Andy** šel. To sem ugotovil šele, ko sem začel delati na *Drelli*. Mislim, da je bila *Drella* nekakšno očiščenje za **Louja**, in če tega ne bi storil pravilno, bi ga proglasili s oportunisto.

— Kaj se je spremenilo v času drugega albuma?

John: »Skupina je začela nastopati po turnejah, igrali smo nekaterimi skupinami z Zahodne obale, kot recimo z **Zappo** — on je igral težek rock and roll, tako smo mi morali igrati še težji rock and roll.

John: »Ko smo delali *White Light White Heat*, smo veliko nastopali, imeli smo par turnej. Tako smo pesmi improvizirali na odru. Odločili smo se, da bomo uredili to ploščo čimbolj podobno tistemu, kar smo delali v živo.

— Ste bili zadovoljni s prvima dvema ploščama?

Sterling: »Prvi album mi je bližji oz. je bližji temu, kar sem hotel, pri drugem smo imeli težave na snemanju, vendar je material na njem boljši. Bil je utemeljen na živih izvedbah, pesmi so zelo močne, vendar se je »beli šum« porazgubil po studiu. Če bi ga posneli sedaj, v modernem studiu, bi bil zares ubijalski.«

prevedel in priredil
Milko Postrak

(se nadaljuje)

**KATEDRIN
PREGLED
NOVIH PLOŠČ**

Zaradi spremenjenih razmer pri nabavi plošč smo se odločili, da vam bomo vsak mesec ob robu predstavili nekaj najpomembnejših plošč iz zadnjega časa (plošč seveda, ki jih praviloma lahko nabavljate v tujini), s tem da za četrti predstavljamo zadeve, ki so izšle v zadnjem letu ali več in ki jih zares ne kaže zamuditi.

**EINSTÜRZENDE NEUBAUTEN —
HAUS DER LUEGE**

Einstürzende Neubauten, berlinska zasedba, ki že z imenom, Rušeče se nove zgradbe, kar se sicer nanaša na znane stanovanjske afere s konca sedemdesetih, nakazujejo celo paleto urbanih tem, hkrati pa ves čas posebej evropski duh v katalizirani, razgrajeni in potlačeni, hkrati pa celoviti in bleščeči podobi, kakršne udejanitve je predvsem Berlin, do nedavnega razklano mesto, z novim vzdušjem, z ukinjenimi enimi nasprotji in z zametki novih. Počakali bomo, da jih E.N. uzvočijo.

Prva plošča skupine je nosila apokaliptičen naslov Kollaps, njena predelana, poenglezena inačica ni bila daleč vstran: Strategije proti arhitekturi. Zares: E.N. so proizvajali glasbo — in to resnično glasbo — tudi tako, da so uporabili zvok nihanja betonskih nosilcev mostu in bobnanja po njih. To je bila prva mala plošča Stahlversion iz dnevnega junija 1980. leta. Deset let kasneje so bili E.N. dobesedno povsod, v raju in v peklju. Ne šalimo se: Haus Der Luege, Hiša laži, je ena sama velika litanija o ognju in peklju, ljubezni in poljubu. Vmes so bili Zapiski pacienta O.T.-ja, pa Polovični človek s strahovito Yu-Gung, Nahrani moj ego, na kateri so rekli: »Smrt je Dandy«. In nazadnje: še vedno apokaliptično, pekljsko, na plošči Pet na Richterjevi lestvici. V ta niz se — protipotresno grajena — Hiša laži dve leti kasneje več kot primerno vključuje.

Kontinuiteta govora o Boqu in njegovi ukinitvi, o peklju in ognju, o telesu in utripu krvi v žilah, o ljubezni in jutranji zori. Hiša laži je človekovo in družbeno telo.

Vse se dobro konča, kajne? S poljubom, brezhibnim in čistim. S ponovno združitvijo. S skladjem, S čakanjem v maternici, v vlažnem in toplim mirovanju.

Seveda pa E.N. niso naivni. »Raztreščil harmonijo in raztreščil boš socialno strukturo«, pravi komentar na ovitku plošče. In dodaja: »E.N. so redefinirali lepoto kot igrokaz uničevanja in ponovnega ustvarjanja našega planeta.« Seveda, to je zgodovina. In E.N. jo dobro razumejo. V svoji glasbi jo po drobcih ves čas navajajo, komentirajo in odlagajo, da bi jo kasneje spet vzeli pod drobnogled. Haus Der Luege je ena od slik v tem nizu, krhka in nežna, trdna in hrumeča. E.N. ves čas ozvočujejo oba pola: rušenje in ponovno ustvarjanje, iz te napetosti črpajo silovitost svojega početja.

Ali — kot je rekel komentator na ovitku: »Tako spremenljivi, kot nakazuje že njihovo ime, se E.N. ves čas sesuvajo in ponovno izgrajujejo sebe in svojo glasbo okoli novih središč zanimanja.«

Milko Poštrak

**PUBLIC ENEMY — FEAR OF A
BLACK PLANET**

Public Enemy — sovražniki ljudstva. Fear of A Black Planet, strah pred črnim planetom. In večna silhueta policaja na muhi oštrostrelca na ovitkih njihovih plošč. Še ena v nizu esencialnih rap plošč.

Epsko delo Public Enemy v skupni dolžini skoraj ene ure na eni plošči je integralen, logičen razvojni del njihovega ustvarjanja, ki do sedaj tvori trilogijo, sestavljeno iz plošč Yo! Bum Rush The Show iz 1987. leta, It Takes A Nation Of Millions To Hold Us Back iz naslednjega leta, ter letos pozimi izdane obravnavane Fear Of A Black Planet.

Public Enemy so eni najtrših in najboljvitejših (vsaj na simbolični ravni) predstavnikov sodobne črnske angažirane rapovske glasbe. Kot nekakšen antipod jim lahko postavimo v zabavo usmerjene De La Soul ali raziskovalce plesne glasbe Soul To Soul. Kot vsi ostali »pošteni« raperji tudi Public Enemy na svojih ploščah vzorčijo kopico zvokov, od konkretnih šumov do odlomkov iz drugih pesmi ali parafraz posameznih sporočil oz. delov tekstov. Če je potrebno, na ploščo uvrstijo tudi posnetek kakšne radijske oddaje. Na svojih ploščah — in tudi na tej — obdelujejo posamezne pereče probleme, od AIDS-a do nasilja. Miogrede, Public Enemy kljub svojemu imenu in pozji niso za nasilje. Na ovitku zadnje plošče recimo pozivajo na sodelovanje z gibanjem za preprečevanje nasilja. Hkrati tudi niso nikakršni črni rasisti, čeprav so mogoče afrocentrični, pred kratkim so namreč iz skupine vrgli enega ustanovnih članov. Professorja Griffa zaradi njegovih večkratnih antisistemskih izjav. Public Enemy so torej predvsem samozavestna črnska glasbena skupina, ki dela izvrstno glasbo, v tekstih pa obdeluje aktualne teme. In na Fear Of A Black Planet se kažejo v najboljši izdaji.

Milko Poštrak

ŠTAJERSKA JESEN V GRADCU

Prireditev je še vedno ena najpomembnejših in najavantgardnejših v srednji Evropi

**PETER HAMMILL in
KRONOS QUARTET**

Koncertna biserčka graške Štajerske jeseni 90

Kot že več let prej, je tudi letošnji glasbeni del graške štajerske jeseni bil poln avantgardnih in kvalitetnih glasbenih izvajalcev, najsi gre za novo »klasko«, pri katere izboru so možni le glasbeni ustvarjalci tega stoletja (zelo dosti so izvajali dela grškega skladatelja Lanisa Xenakis), kakor tudi v jazzu (Kronos Quartet) in rocku, ki je s svojim koščkom hotel izpolniti kar vse trenutno aktualne glasbene smeri z izkazanjem časti starejšim, vendar še vedno samosvojam in kvalitetnim ustvarjalcem, od katerih je najbolj izstopal angleški večnamenski rocker — komponist, pevec, klavirist, kitarist in še kaj — Peter Hamill, duša in motor že razpadlih Van der Graaf Generator (proti koncu kariere jim je ostal le še Van der Gaaf), kulturne skupine iz sedemdesetih, ki je z eno nogo stala na podstati gibanja Rock v opoziciji (RIO), z drugo pa se je naslanjala na takrat aktualen bolj popularni strukturirani rock. Ker je bil njihov glasbeni izraz preveč nesprejemljiv za širšo publiko, jim nikoli ni uspelo priti dlje od kulturne skupine, ki je imela svoj krog oboževalcev in veliko podpore v kritikih, ki še danes priznavajo, da brez njih ne moremo obdelovati Rocka v opoziciji. Peter Hamill je leta 1978, po zelo uspešnem dvojnem živem albumu Vital, snemanem v legendarnem londonskem klubu Marquee razpustil skupino in od takrat ga srečujemo kot tvorca samostojnih projektov v sodelovanju z drugimi glasbeniki. Sam je svoj izrazit in (pozitivno) patetičen ter ekstremno ekspresiven glas posodil Robertu Frippu (ex King Crimson) na njegovem prvem izdelku Exposure, kjer Hamill odpoje večino komadov in Petru Gabrielu (sliši se ga na hitu Shock the Monkey na četrtem albumu) ter ostalim. Poleg tega kot iz senice kreira samostojne albume, ki vsi kar pokajo od emocij, ki jih Hamill bruhaja iz svoje žareče notranjosti.

V takem stilu je minil tudi graški koncert, ki ga je začel sam, v nadaljevanju pa sta mu pomagala genialni violinisti Stuart Goldberg (sodeloval tudi z Mahavishnu Orchestra), čigar violina je imela takšen

zvok, kot ga še nisem slišal in kolega iz Van der Graaf, basist Nick Potter. Tria, ki bi brez tolkal zvenel tako čvrsto, prefinjeno in polno ter izrazito, še nisem slišal. Vodilne niti sta si predajala barvita violina in Hamillov glas, ki je eden najlepših in hkrati najmočnejših, kar jih je rock'n roll dal, ob podpori klaviatur ali kitare in basa.

Presenečenje, ki sem ga doživel, so mi pripravili Avstrijci Max Goldt Poetry System, ki so v dobrih dvajsetih minutah dokazali, kako se dela zanimiva glasba z elementi rocka, jazz, swinga, hip-hopa in rapa. Branje tekstov ali pesmi Maxa Goldta, je bilo odlična iztočnica za podlaganja z bas kitaro, bobni in scratch solista na dveh gramofonih, ki je pri tem delu pokazal vso uporabnost in svojo virtuoznost na tem »instrumentu« ter upravičil vlogo solista, ki je skrbel tudi za ritmično podlago. Potrebno jih je slišati in videti tudi pri nas. Avstrijci očitno ni le »Ske-den glasbenikov« ali kaj podobno naegravžnega, tudi, če na njem ne pleše Magda Tovornik. Celo besedila v Nemščini, sicer polna besednih zank, niso ovira, kljub ne stoprocentnemu razumevanju jezika.

Zadnji koncert v okviru Glasbenega protokola so bili angleški raperji KLE (Copyright Liberation Front), s pomočjo katerih sem prvič doživel cirkus rap glasbe v živo. Na začetku ravno iz prej omenjenih vzrokov zanimivo, nato pa vedno bolj dolgočasno, mogoče tudi zaradi tega, ker smo morali pred koncertom še kakšni dve uri poslušati rap iz zvočnikov (nisem ravno navdušen nad to zvrstjo glasbe). Duel pripovedovalcev je bil O.K., angleški scratcher pa je gramofone obvladoval dosti slabše od zgoraj navedenega avstrijskega kolega. Tako Avstrijci, kako pa mi?

Peter Tomaž Dobrila

M.D.C. in FUGAZI

DVA OBRAZA AMERIŠKEGA HARDKORA

Po dolgem času smo v Mariboru gostili tuje rockovske glasbenike — in to ne kogaršičebodi, ampak skupino s skoraj desetletno zgodovino in z reputacijo ene zadnjih političnih skupin ob izteku punkovskega in zgodnjehardkorovskega dogajanja v osemdesetih letih. M.D.C. so se na nastopu (9. oktober, ŠTUK) vrnili k lastnim koreninam in nam postregli s prav arhaično hardkorovsko zvočno silovitostjo, kakršna je bila v navadi v Ameriki v zgodnjih osemdesetih, ko je hardcore še iskal lastno identiteto predvsem v svojevrstni zvočni radikalizaciji angleškega punka. V zadnjih letih se je v rocku sicer marsikaj zgodilo, toda zvočnih udarov ameriškega mladostnega rockovskega diverzantstva ne bi smeli kar tako pozabiti. Če ne kaj drugega, nas zmeraj znova opozorijo na to, da ne

smemo kar tako nasedati trikom glasbene industrije, ki nas venomer prepričuje, da se glavne stvari dogajajo tam, kjer se pretaka največ denarja. M.D.C. so v Gospodovem letu 1990 odropotali svoj eksplzivni rock'n'roll, poskakajoče poslušalstvo v Mariboru pa ni imelo nič proti — in prav je tako!!

Morda so k silovitosti koncentriranja M.D.C. po svoje (po pravilu kitajskega telefona) prispevali It's Not For Sale iz Laškega, ki so predvsem zahvaljujoč ozvočenju zveneli za svetovne razmere povsem arhaično (čemur so se Američani potem prilagodili). Žal moram ugotoviti, da It's Not For Sale v živo zvenijo (še) slabše kot na plošči, saj jim predvsem manjka izkušnje (na mariborskem nastopu pa so imeli težave tudi z elementarnim poznavanjem zadev).

Njihova glasba bi lahko bila ob primernem ravnotežju med melodičnim (in prepričljivim) vokalom ter kitarsko in bobnarsko buldožerskostjo zanimiva tudi v tem trenutku, vendar fantje še niso presegli odmevov lastne garaže. V Ljubljani so (predskupina Fugazi) se na srečo že dovolj unesli, da niso odigrali vsega, kar znajo, pa tudi dvotedenska vaja se jim je poznala, tako da so zapustili ugodnejši vtis, vseeno pa so ob nastopu Fugazi povsem izbledeli.

Washingtonski »straight-edge« (saj veste: no drugs, no violence) post-hardkorovci Fugazi so pri nas nastopili že drugič in kar verjamem, da so se vsi, ki so jih videli že prvič (takrat še skoraj nove skupine, ki je zrasla na ruševinah Minor Threat), pojavili tudi 21. oktobra v Menzi Študentskega naselja v Ljubljani.

Godalni kvarteti so v sodobni glasbi na nek način zapostavljeni, tako da ne presenečajo poskusi preboja tvorstnih zasedb iz vase ukrivljenih prostorov sodobne komorne glasbe v sfero tiste glasbene dejavnosti, ki je prebavljiva vsakemu kolikor toliko »odprtemu« spremljevalcu sodobne množične godbe, predvsem tistemu, ki je spremljal dogajanja ob in okoli free jazz ali avant-rocka.

Amerika s svojo neizprosno tržnostjo prisiljuje glasbenike, da svojo dejavnost »prodajajo« z dobršno mero iznajdljivosti, ki praviloma ne more škoditi. To še posebej velja za godalni kvartet Kronos, ki je začel delovati konec sedemdesetih let v Kaliforniji in v drugi polovici osemdesetih postal glavna referenca za tovrstno godbo (v zadnjem času se jim pridružuje še njujorški, morda celo bolj radikalističen odgovor — Soldier String Quartet). Kako pa tudi ne, ko pa se Kronos Quartet lotevajo skoraj vsega, kar je vrednega nastalo v tem stoletju: od Schönberga do Zorna, od Cagea do Monka ter od Piazzolle do Bartoka ali od Reicha do Stinga, da Hendrixa sploh ne omenjamo.

Ključ do uspeha Kronos Quarteta je v tem, da izbirajo skladatelje, ki pišejo skladbe posebej za njih, svojo godbo pa znajo bleščeče promovirati tako na ploščah kot na koncertih. Okostje njihovega privlačnega materiala predstavljajo sodobni minimalistični skladatelji, ki večinoma pišejo glasbo, sprejemljivo konzumentom, vajeni neskončnih repetacij. V določenih krogih so postali že prava kulturna zasedba, tako da sploh ne preseneča nabit polna dvorana (Haus Der Jugend). S svojo prefinjeno izvedbo (ob izdatni pomoči diskretnega ozvočenja, ki je komornost vse zadeve samo ojačalo) izbranega

Rajko Muršič

Reči je treba, da imamo srečo, da lahko nekatere odlične skupine pri nas (Ljubljana) srečamo večkrat in pravzaprav spremljamo njihov razvoj, ki praviloma poteka od zvočnega obrobja k uspešnosti. No Means ali Sonic Youth sta že povsem »etablirana« benda, za katera se sploh ne čudimo več, če ju »srečamo« na katerem od satelitov, isto pa se bo skoraj zanesljivo zgodilo tudi tej četverici, ki igra izredno prijazno in dostopno sodobno plesno rockovsko glasbo, v kateri pa se skrivajo vsi elementi iz razvoja ameriškega hardcora. Fugazi se k svojemu delu spr-

materiala so poslušalstvo pripravili do ovacij, ki so zamrle šele ob bolj avangardno zasnovani skladbi Kevin Volansa. Pred tem pa so prepričljivo in dovršeno odigrali raznolik glasbeni material, ki so ga zbrali dobesedno z vseh vetrov, pri čemer so bile vse skladbe napisane v zadnjih dveh letih posebej za Kronos Quartet.

Ugandski skladatelj Justinian Tamsuza je napisal ne preveč izstopajočo skladbo Mu Kkubo Ery'Omusaalaba, ki je nadaljevala tradicijo evropske komorne glasbe tega stoletja, oplemeniteno z ameriškim minimalizmom. Sledilo je odlično »puščavsko« delo sudanskega skladatelja Hamza El Dina, ki je v minimalistični maniri uporabil tradicionalno severnoafriško četrto — in poltonsko zvočno podobo (Escalay — The Water Weel), potem pa je publiko prvič dvignilo s stolov, saj so z lahko izvedli najnovejši Zornov komad The Dead Man, ki v svojih bliskovitih preskokih sicer ne prinaša nič novega, zato pa je v živo stvar posebej atraktivna. Sledila je resnejša zadeva (ob spremljavi posnetega materiala) madžarskega skladatelja Istvan Merte (Dom. A Sight), za tem pa še Jabiru Dreaming Avstralca Petra Scultorpea, v kateri se je avtor poigraval z zvočno tradicijo avstralskih staroselcev. Za konec rednega programa so ob playbacku izvedli še eno najnovejših del Stevea Reicha, Different Trains, potem pa jih je očitano poslušalstvo še trikrat priklicalo na oder in ob izjemni Hendrixovi Purple Haze ter odličnimi Piazzolini Four, For Tango dobesedno cepetalo z nogami.

vlijajo na zelo racionalen način, tako da premislijo vse podrobnosti vsakega komada in ga obdelajo vrhunsko, kolikor je le mogoče, pri čemer pa predvsem skrbijo za neizprosno artikulacijo notranje energije, ki v nekaterih trenutkih preide v prav katarzično izmenjavno nevidnega (a še kako slišnega) fluida med njimi in publiko.

Fugazi so ena redkih rock skupin, ki se zna poigravati z dinamikom: hrupne kitare znajo ob primernem hrupu utišati, da potem v določenem trenutku dobesedno eksplodirajo v električnem trušču, ali pa od takta do takta izgrajujejo vsak zvočni detalj, ki se potem prevesi v zmes ritmičnega pulziranja in melodičnih vokalov. Ritmična skecija deluje vztrajno in zanesljivo, a se zna (ravno tako kot obe kitari) tudi utišati ali skoraj ustaviti, v nekem trenutku pa prav vratolomno pospešiti.

Fugazi pravzaprav nimajo izrazitih hitov, ki bi se nam takoj prilepili za ušesa (kar velja še posebej za njihov album Repeater), zato pa v zaokroženi celoti delujejo tako kot korenina pod asfaltom (za njo ostanejo neizbrisne sledi).

Gre pač za še eno skupino, ki je v pravem trenutku znala garati in živeti na margini in bo v pravem trenutku tudi prebila mejo anonimnosti — ampak ne spleča se čakati do tedaj, saj so izvrstni že sedaj!

Gospodi iz Cankarjevega doma se zahvaljujemo da so nam o(n)ke mogočili spremljanje skisanega 31. jazz festivala.

Uredništvo

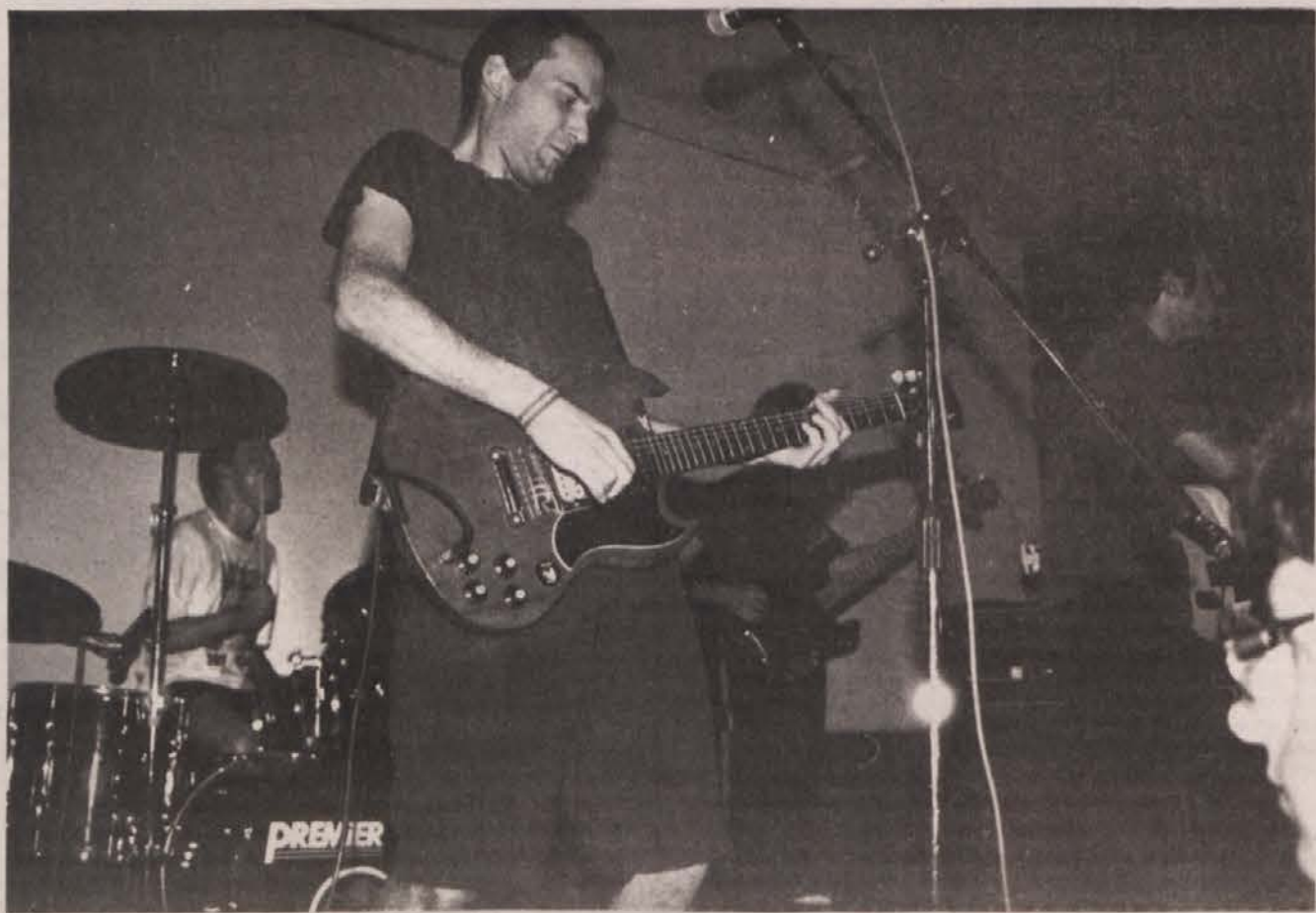

foto: Andreja Bahar

SMO NA PRAGU POSTINDUSTRIJSKE DRUŽBE?

Prelet lastovke, ki je zamudila jato in ni odletela na jug

Po festivalnem poletju velikih 'open air' koncertov smo vstopili v hladnejše dneve, ko se mora rock'n'roll preseliti v dvorane. Ta del leta (traja do božiča) je tudi navadno najbogatejši s ponudbo koncertov na zemljini obli (skupine imajo v tem času največjo ceno).

Začelo se je v Ljubljani s *Sonic Youth* (glej prejšnjo številko Katedre) in se nadaljevalo s *Cabaret Voltaire*, legendo novega industrijskega elektronskega zvoka, čigar koncertu sem prisostvoval v *Zagrebu*. Kot že na koncu sedemdesetih, ko se je rock'n'roll znašel v krizi, iz katere ga je, z vrnitvijo h korenemu, potegnili punk, se mi je enak problem pokazal tudi na začetku devetdesetih, ko stare punk legende (nekdanji pionirji nove izraznosti, ki so za seboj potegnili cela gibanja in vplivali po dolgem in po čez na druge skupine) prihajajo v Jugoslavijo praat svoje umazano in v pomankanju idej izgubljeno perilo potem, ko je vrh njihove ustvarjalnosti že zdavnaj na dnu Rokavskega preliva. Tako je bilo s *Cabaret Voltaire*, ki nam na žalost niso zaigrali nobenega starega komada (kar stari rockerji še zelo radi delajo, vsaj na bis) in so vztrajali na materialu z zadnjih treh plošč, ki s svojo pesno 'body' usmeritvijo ne pomenijo ničesar novega in še ob množici veliko kvalitetnejših skupin na tem področju (tudi naša *Borghesia*) bledijo v brezizrazni gmoti.

Nekaj podobnega lahko rečemo tudi za *Laibach*, ki je koncertiral na *Rotovškem trgu* v Mariboru v okviru *Spiel Tour 1990*, s katero se poslavljajo od starega materiala in so tako zadnjič (kot *David Bowie*) igrali uveljavljene hite ter proslavili desetletnico obstoja. Iz provokativne skupine, ki je svoj boj locirala na polju t. i. industrijskega rocka in ob *Ein-sturzende Neubauten* ter *Test Department* vlekla nit na začetku osemdesetih let, je nastala svojevrstna rock skupina, ki temelji (vsaj na koncertu je bilo tako) na kitariskem zvoku kitarista *Ota Rimeleta* in močni, izraziti ritmični podlagi, ki jo tvorijo ritem sekcija s pomočjo posnetih trakov. Zelo močen začetek nastopa, v katerem je *Ota* napravil nekaj svojih najboljših kitariskih izpadov, se je z vsako pesmijo vedno bolj prevešala v monotonijo in lastno kopiranje, tako, da je, jakosti navkljub, koncert postajal dolgočasen. Pevec se je sicer že malo naučil obvladovati rock oder in *laibachovsko* izraznost, vendar je kljub vsemu nujno potrebna sprememba njihovega delovanja. Baje bi naj pristali v zavetju plesnega (house) rocka in poskusili kraljevati na plesiščih diskotek. Ne vem pa, če bodo zmogli dovolj novega, kreativnega potenciala, da ne bodo na svoje usta

ljene glasbene forme enostavno le zalepili house ritmov (kot so že naredili na nekaterih svojih izdajah, med drugim na eni od verzij priredbe *Sympathy for the Devil*). Vseeno jim v novi desetletki zaželimo srečo, saj so še vedno naš najuspešnejši izvozni rock artikel. Zunaj so se kritiki že pomirili z njimi in jih jemljejo kot navaden rock band ter se ne ukvarjajo s vprašanjem, ali so *Laibach* grozni ali smešni. Mogoče je tako najboljšje.

Tretji koncert iz tega bloka je gostovanje angleških rockerjev iz *Leedsa* (severna Anglija), ki so najuspešnejši protagonisti t. j. 'goth' rocka, ki ima s svojo povezavo cvetne romantike in črnega satanizma (predvsem v zunanem imageu), to je skupina *Mission*, ki jo je pot že drugič zanesla v naše kraje. Ker sem bil tudi na prvem koncertu pred nekaj leti, se mi je ves čas porajala primerjava med to in prejšnjo turnejo. *Mission* so odrgli črne cunje, ki jih nosijo le še njihovi privrženci (niso se pravčasno spreobrnil) in iz romantičnega temnega vala prešli v čvrst rock band, čigar zvok tvorijo trda, brezkompromisna ritem sekcija (*Mick* na bobnih in *Craig* na kitari), odlični in poln glas *Wayna Husseya*, ki je prenehal igrati kitaro ter dve kitari, ki sta zamenjali prejšnjega kitarista *Simona, Wolfie*, eden od kitaristov, je v *Mission* preskočil iz znane kulturne skupine *Red Loory Yellow Lorry*, ki smo jo videli pred dvema letoma v *Ljubljani*. Tako so ostali le še trije originalni člani, potem, ko jih je na ameriški turneji, zaradi nesoglasij, zapustil kitarist. Komur je skupina všeč *Aerosmithove Dream On*, *Dylanove Like a Hurricane* in *Patty Smithove Dancing Barefoot*, ki smo jo slišali v *Zagrebu*, v *Ljubljani* pa ne — do novih, od katerih je *Butterfly On the Wheel* že prava himna. Zagrebški koncert je bil boljši od ljubljanskega tako s strani skupine kot publike, zato, če je le možna izbira, ali v *Zagreb* ali v *Ljubljano* na koncert, izberite prvega.

Upajmo, da ti koncerti pomenijo vključevanje našega dela kugle v aktualno rock dogajanje, saj toliko zanimivih koncertov v dveh mesecih še ne pominim in nas lahko hiperponudba le zadovoljuje ter nam pusti site želodce, da bomo lahko ob eventualnem zimskem spanju (mogoče bo pa letos izjema, vsaj koliko kaže koledar do konca novembra) dočakali spomladansko ponudbo.

Peter Tomaž Dobrila

POLSKA MALCA: MOJSTER S SNEŽINKO

Najboljši lp
Front rocka doslej

Prava redkost so instrumentalni rock albumi, še večja pa so odlične instrumentalne rockovske zasedbe. Ena od takih je tudi krški trio *Polska Malca*, na katere veliko ploščo smo s pričakovanji čakali kar nekaj let — vsekakor pa vsaj od njihovega izvrstnega nastopa na predlanskem Novem Rocku dalje. Gre za trojico izvrstnih glasbenikov (kar še posebej velja za bobnarja *Uroša Srpiča*, ki se v nekaterih rešitvah in bliskovitih zvočnih premenah skupaj z basistom *Giannijem Kovacem* večkrat približa ritmični izjemnosti kakšnih *No Means No*), ki igrajo sodoben post-hardcore, v katerem se križa večina zvočnih rockovskih izkušenj iz preteklih let, s tem da so se od godbe, oplemenitene z novim metalom izpred dveh let, tokrat obrnili v ameriško obarvane zvočne sledi (kakšnih *Meat Puppets*, *Alter Natives* ali *Blind Idiot Gd*).

Če odmislimo (že zopet!) neuspešne produkcijske prijeme, potem lahko rečemo, da gre za eno najboljših plošč z domačim ro-

ckom doslej, saj nas *Polska malca* neprestano preseneča z artikulacijo rockovskih riffov, ki jih temeljito obdelajo z metričnimi rezi in dinamičnimi spremembami znotraj kompozicijskih struktur v posameznih komadih. Početje *Polske malce* je v marsičem prefeccionistično, vendar pa ta klasični rock trio pri tem ne izgubi niti trohice siceršnje rockovske udarnosti (kot je to v navadi v jazzu, kjer ob perfekciji ugasne 'drive' ali pa kreativnost), saj se v skoraj vsaki odigrani frazi čuti njihovo osemletno delo, ki se je razvil iz drugega slovenskega punk vala.

Ta žlahtni primerek plastike s poduhovljeno premišljenim rockovskim materialom, prepričljivim muziciranjem in pošteno porcijo kreativnosti lahko dobite (če je ne boste staknili nikjer drugod) na že znanem naslovu *Front rocka* (P.P. 48) v Mariboru.

Rajko

Blyth Power je skupina iz Londona, ki je nastala na ostankih legendarnega anarho punk benda *The Mob*. Na koncu sedemdesetih in v začetku osemdesetih so bili socialno angažirani *The Mob* zelo popularni med punk hippy anarho skvotjerji in brezposelnimi. Leta 1984, ko so *The Mob* dokončno razpadli, je bobnar *Josef Porta* ustanovil *Blyth Power*. *Josef* je glavna ustvarjalna in izvajalska osebnost v skupini *Blyth Power*, saj poleg tega, da igra bobne in poje, je nekakšen sedeči frontman v ospredju na odru, piše tudi besedila za bend. Na koncertih predstavi svoje pesmi kot serijo 'strašnih zgodb o zlobnih ljudeh in grdih stvareh, ki nam jih počnejo'. Tisti 'nam' pa pomeni več kot le njih na odru in prisotno občinstvo.

Blyth Power se pogojno prišteva v folk glasbenike. Le da je v njihovi glasbi osnova trdi distorzirani kitariski ritem. Sicer bi lahko njihovo glasbo označili za predelan stari angleški country-folk, ki ga odlikuje še himnično petje. *Blyth Power* niso kakšni zvočni inovatorji in t. i. iskalci novih zvokov, razen če zelo kvalitetno produkcijo na njihovih treh LP-jih štejejo za inovacijo, niso pa povprečen bend. *Josef* zapoje svoja besedila dramatično prepričljivo. Na zadnjem albumu *Alnwick & Tyne* imajo tudi hit pesmico, z angleških indie lestvic. *Better to Bat*, ki jo boste tudi na naših radijskih postajah pogosto slišali. *Blyth Power* se bodo v začetku novembra mudili v Jugoslaviji na krajši turneji. V torek 13. novembra nastopijo v ljubljanskem K4, 15. v Sarajevu, 17. v Prevaljah v klubu *Levi Devžej*, 18. v nedeljo, v mladinskem klubu na *Tratah*, Mariborski koncert tega izrednega benda bo v petek, 16. novembra, v dvorani obnovljenega Štuka. Vse v režiji *Front rocka*.

Front rock pa v letošnjem letu pravišja še koncerte skupin *Boye* in *Polska malca*.

Miga pa tudi *MKC*: 27. ali 28. novembra *BLURT*, pa še *MILADJKA YOUNEED* in *OKTOBAR 1864* v prenovljenem Klubu.

Študentski časopis Katedra
Tyrševa 23
62000 Maribor
Telefon (062) 212 004
Številka žiro računa
51800-678-81846

Ustanovitelj in izdajatelj:
Študentska organizacija
Univerze v Mariboru v. u.

Predsednica časopisnega sveta:
Dragica Korade

Katedra izhaja ob podpori Druženega dogovora o financiranju mladinskega periodike v Sloveniji.

Uredništvo: Danilo Vežjak (glavni urednik), Sašo Dravinec (odgovorni urednik), Jasmina Vidmar, Rajko Muršič, Darinko Kores-Jacks, Miro Lenič.

Naslovnica: Didie Šenekar
Tehnična urednica: Snežana Štabi

Vodja prodaje: Boris Strmšek

Tisk GZP Mariborski tisk

Cena posameznega izvoda 12 din

Polletna naročnina znaša 60 din, za pravne osebe 120 din, celoletna naročnina za tujino 30 DEM oziroma enako vsoto v drugi valuti.

Oproščeno temeljnega prometnega davka po sklepu št. 421-1/70 z dne 11. 1. 1970.

Uradne ure: razen v soboto in nedeljo vsak dan med 11. in 13. uro.

NOMEANSNO: SMALL PARTS ISOLATED AND DESTROYED in WRONG

Nomeansno so zares dobesedno naši stari znanci, saj so uspeli do sedaj že trikrat nastopiti pri nas. Lani pa so bili tudi izjemno delovni, saj so izdelali kar dve plošči. Najprej je v začetku leta izšla *Small Parts Isolated And Destroyed*, ki je prinašala daljše, celo desetminutne posnetke razgrajene glasbe, polne menjav ritma in hitrosti, ohranjala pa je vso silovitost njihove prve plošče, *Sex Mad* izpred dveh let. Lani jeseni pa so izdali še ploščo *Wrong*, posneto v par tednih poleti 89. *Wrong* je neposredna navezava na prvenec *Sex Mad*, saj je polna zgoščene in udarne glasbe. Teme besedil oz. sporočil ustrezajo naslovom njihovih plošč in njihovega imenu. Poimenovali so se namreč po zidnem napisu 'Ne pomeni ne', ki se nanaša na spolno nasilje oz. posilstva, plošča *Sex Mad* pa je intenzivno razgrajevala prav tovrstne teme, vključno z incestom. V širšem smislu so vsebine besedil te kanadske novoročkovske — ali hard coreovske, če hočete — skupine vse oblike nasilja, zlorabe moči itd. Zato tudi napis na ovitku plošče *Wrong*: 'Le ovce potrebujejo voditelja'.

Milko Postrak

PIXIES: DOOLITTLE in BOSSA-NOVA

Leto 1989 je bilo zares v dobršni meri tudi v znaku *PIXIES*; po preboju iz anonimnosti s ploščo *Surfer Rosa*, ki je (zaenkrat) edina izšla pri nas, so dobro prestali preizkušnjo 'druge plošče' (če tokrat ne zamenjamo prvi mini album *Come On Pilgrim*) in se z izredno ploščo *Doolittle* utrdili v kvalitetnem vrhu novega rocka.

Doolittle je bila zelo celovita in dorečena plošča, na njej so ohranili in do konca razvili vse vrednosti s prvih izdelkov, ohranili so oster rob, ki jim ga je na *Surfer Rosi* pomagal izbrusiti *Steve Albini* (ex *Big Black*, *Rapeman*), v zgoščeni obliki pa so predstavili vse svoje ritmične obrazce in melodijske linije. Zato niso presenečale navdušene ocene, britanski glasbeni tednik pa je ploščo *Doolittle* označil kot 'brez dvoma najbolj inovativno in inspirativno rock ploščo lanskega leta. Mogoče... No, v tistem času, torej na vrhuncu njihove ustvarjalnosti, smo jih lahko videli v živo v okviru lanskoletne Druge godbe. Potem so si *PIXIES* seveda lahko privoščili počitek in ustvarjanje brez pritiskov oz. potreb po dokazovanju. V takem vzdušju so naredili ploščo *Bossanova*, ki sicer ohranja — vsaj na zunaj — zvočni izraz, utemeljen na predhodnih ploščah, vendar ne prinaša več tako prepričljivih in prodornih vsebin, kot prejšnje plošče. Zunanji blišč prekriža (trenutno?) zmanjšano ustvarjalno moč skupine. No, mogoče del krivde nosi tudi producent, ki pa je bil pred tem 'zaslužen' za dober zvok plošče *Doolittle*. Kakorkoli, nekoliko izčrpani *PIXIES* so naredili sprejemljivo, lahko poslušljivo ploščo, ki ne prinaša nič novega v njihovem delokrog, pomeni pa čisto korekten premor, s tem, da bomo njihovo naslednjo ploščo pričakovali manj nestrpno.

Milko Postrak

BAD BRAINS — QUICKNESS

Bad Brains so se pred kratkim razšli in spet sešli, skratka, trenutno spet delajo skupaj. Medtem pa je *HR*, grlo in en glavnih ideologov skupine, izdal še en solo album, izvrstno ploščo *Charge*. Ne bo odveč omeniti, da *Bad Brains* prihajajo iz Washingtona, mesta, v katerem se hard coreovska srenja ne zapira v ozke stilske okvire, temveč se ne brani raznorodnih glasbenih vplivov, večkrat tudi povzetih od temnopolih ustvarjalcev. Washingtonski hard coreovci tako v svoj zvok vpletajo funky, recimo (sicer že razpadli) *Beefeater*, pa tudi reggae, recimo *Scream* itd. Zanimivo, še posebej, če vemo, da reggaeja in rastafarianške ideologije, ki ga spremlja, ameriški črnci, kaj šele belci, niso nikoli pretirano množično sprejeli. No, in prav v teh odprtih hard coreovskih krogih, kjer so se mešali temnopolti in belopolti glasbeniki, se je pojavila ena redkih popolnoma temnopolih skupin, ki je povzemala hard core kot svojo obliko izraza, ob tem pa ga je povezala z reggaejem v svežo glasbeno obliko. To so seveda *Bad Brains*. In njihova trenutno zadnja studijska plošča nosi naslov *Quickness*, medtem pa je izšla še ena koncertna plošča s posnetki nastopa iz 1987. leta.

Torej, *Quickness* je tretja studijska plošča *Bad Brains* in — v primerjavi s predhodnima dvema — prinaša več čistega hard corea, vendar le, kar se glasbe tiče. Teksti so namreč še vedno prežeti s tipičnimi poduhovljenimi razmišljanjskimi vsebinami, ki jih seveda posreduje izredni interpret *HR* *Mimogrede*, še na prvencu *Rock For Light* so bili *Bad Brains* vsaj v tekstih veliko bolj militantni, a že na naslednji, dosedaj najboljši, *I Against I*, ki je polna izredne prepletenosti reggaeja in hard coreovskih prvov, so svoja razmišljanja preselili v bolj duhovne, 'zvšene' sfere ljubezni do Jaha, vznesenih razmišljanj o svetopisemskih temah in podobno.

'Zvezo z realnostjo' pa — vsaj na simbolični ravni — na plošči *Quickness* predstavlja ostra in neizprosna hard core glasba, ki je zgolj na videz v popolnem nasprotju z mehko interpretacijo in miroljubnimi sporočili besedil. Pa še ta ostri hard core se v zaključni pesmi, *The Prophets Eye*, preljuje v mehek in umirjeno pulzirajoč reggae.

Skratka, *Bad Brains* so tudi na svoji (vsaj za sedaj) zadnji plošči ohranili vso sugestivno moč svoje glasbe in besedil, zato smo lahko zadovoljni, če bodo nadaljevali z delom.

Milko Postrak

BLYTH POWER NA TURNEJI

MA
GOSPOSVETSKA 87b
62000 MARIBOR
tel.: 221-442

24 UR NA FREKVENCI

95,9 MHz UKV STEREO

MARIBORSKI RADIO ŠTUDENT

VSAK DAN OD 15.00 DO 21.00 URE + SATELITSKI PROGRAMI

NA CATV TABOR 101,0 MHz, CATV RUŠE 98,0 MHz, CATV ROTOVŽ

KAMEN V SRCU MESTA OB DRAVI

Dvoje zrcal ima mesto ob Dravi. Med njima nikakor ni motne Drave, v kateri se zaradi vseh mogočih svinjarij mesto že dolgo ni ogledalo. Prvo je na zunaj bleščeči **Kojak**, ki pa je znotraj ves rjav in menda resno grozi, da se bo sesedel vase, in drugo dobavski obelisk, ki z lapidarno čvrstostjo in togoto opozarja na pregovorno neelastično zmožnost mariborske politične mobilizacije. Očitki ne letijo na **Maribor** kot tak, predvsem: greda na rovaš Maribora, kot ga pojmujejo njegovi novi gospodarji, utelešeni v občinskem izvršnem svetu. Letijo na **Maribor**, ki veje iz ustaljenih fraz »rešujemo mesto«, »Maribor je v blatu, kot še nikoli«, »najprej moramo rešiti gospodarstvo, torej za ostalo zdaj nimamo časa«... Skratka, gre za zameglevanje in za neučinkovitost, kar terja nujno ohranjanje spoštnosti. Ali drugače, govorijo eno in delajo nekaj povsem tretjega.

Dr. Krampač, član izvršnega sveta za zdravstvo in socialno je vodil tudi odbor za postavitev spominskega obeležja pobitim takoj po vojni na tezenski **Dobravi**. Ko po eni strani temeljito ruknejo po žepu z novim sistemom participiranja v zdravstvu, hiti **dr. Krampač** razlagati, da je **2,3 milijona dinarjev** za kamen relativno zelo malo, ker da stane individualen grob **25.000 din**, dobavski kamen pa mora zadoščati za deset tisoč mrtvih. Torej s kamnom zadostijo spominu šele na kakšnih sto ubitih. Morbidna logika **dr. Krampača** bi morda zdržala v kakšni mrliški vežici, v mestu pa groteskno odmeva. Še posebej skozi optiko socialne bede Trendovih delavk, na primer, ali pa **Božidarja Feguša**, brezdomca, ki se je bil pripravljen pogovarjati z istim **dr. Krampačem**, a je bil zavržen s papirnatim odgovorom, da se je z njimi (klošarji) itak že pogovarjala socialna delavka in da **dr. Krampač** nima časa, ker da se mu mudi na sestanek.

Spor Demosovega vrha z vladnimi predstavniki na sami dobavski komemoraciji o tem, mar je napis na kamnu natančno takšen, kot so se dogovorili ali ne in Demosovega vrha protestni odhod s

Zbor združenega dela mariborske skupščine je predzadnji dan minulega meseca sprejel rebalans proračuna občine Maribor, poslanci so se torej strinjali, da naj bo proračun višji za 116 milijonov din. Pripombe v tem zboru, ki je do zdaj edini razpravljajal o rebalansu, so bile medle in pavšalne. Poslanci so govorili nasplošno, kot poroča časnik Večer, edini pa so bili na isti občini ravni. »da je treba potegniti Maribor iz blata«.

Proračun je resna zadeva, do te mere, da je ogledalo vlade, ki ga pripravlja. In sila natančen dokument, ki ga mora med vsem ostalim odlikovati tudi jasnost in razumljivost, kajti namenjen je poslancem, ne finančnim ali računovodskim strokovnjakom.

V razdelku 24 »Politične in družbene organizacije« predloga spremenjenega proračuna pod kontom 461 »Politične organizacije« je proračun povečan za 18 % oziroma 886.200 din. Kot piše v razlagi, naj bi ta razlika pripadla radiu MARS in Mladinskemu kulturnemu centru: »Za dejavnost političnih organizacij ostaja vrednost poslanskega mesta nespremenjena. V planu so zajeta dodatno sredstva za financiranje MKC in Marš po sklepu izvršnega sveta SO Maribor.« MKC in MARS sta v proračunu že prej omenjena, skupaj z našim uredništvom naj bi postali nov proračunski porabnik. **Lojzka Podvršnik**, članica izvršnega sveta je na naše začudenje odgovorila, »da je bilo pol te vsote (polovica od 886.200 din, op. ur.) itak že izplačane.« Po preverjanju je spoznala, da se je za eno nično uštedela, dejansko je bilo na račun ZSMS — LS nakazano 43.500 din. Podvršnikova se zadrege ni rešila, raje je priznala: »Saj veste, kako je. Denar so porabile stranke. Mi ga pač moramo nekam skriti.« Tudi to ne bo držalo povsem, kajti na že omenjeni ZSMS — LS pravijo, **Jasmina Vidmar**, sekretarka mariborske organizacije, da so dobivali celo manj, kot bi jim propadalo glede na število poslancev. »Na poslansko mesto smo dobivali celo manj, kot bi morali po izračunu v starem proračunu. Rebalansiran znesek pa bi bil itak višji.« Vprašanje, ki je več kot na mestu, je, kdo je trošil, da bi morala plačati ceho vedno na rob poravana projekta, kot sta MKC in MARS. **Lojzka Podvršnik** je našemu uredniku priznala, da napaka res obstaja, a da je ne misli popravljati oziroma da ne misli sprožiti postopka, po katerem bi moral predlagatelj sam obvestiti skupščino, da je v proračunu napaka, ki se odpravlja tako in tako. »Najdite poslanca, pa naj postavi delegatsko vprašanje«, je predlagala Podvršnikova. Napaka, o kateri bi moral polemiko sprožiti nekdo drug, čeprav jo pozna tudi **Podvršnikova**, pravzaprav ni napaka, prej zavajanje. K takšnemu sklepu navajajo pač dejstva.

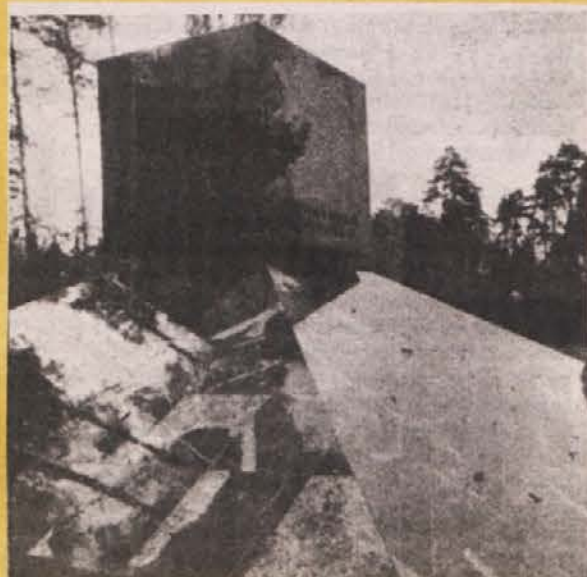
Nenazadnje velja sumničiti, da je ves proračun tako luknjav, kot je v zvezi z zgoraj navedenimi stvarmi. Veronski kamen iz Dobrave, vreden (po predračunu) nekaj več kot 2,3 milijona din, tudi spada v rebalans proračuna. Pa podvojene plače občanarjev in plače njihovih novih »svetovalcev«. Na izvršnem svetu se vsaj **Podvršnikova** zaveda, da rebalans proračuna ni povsem upravičen. Čemu sicer besede finančne ministrice, ki zvenijo nezavzeto in nepogumno, da ji je vseeno. »Vem, da je velika verjetnost, da proračun ne bo sprejet in da vlada pade. Ampak, meni je vseeno«, pravi.

Vlada, čigar prvemu finančniku je »vseeno«, si res ne zasluži drugega, kot da pade. Kljub vsem publicam o reševanju Maribora in novi miselnosti, ki da dobiva domovinsko pravico z **Rousovo** vlado. Res, prav po »mariborsko« bo moral biti nór tisti, ki jim bo še verjel.

komemoracije, priča o narcisoidni nravi mariborskih oblastnikov. Če bi jim bilo do mrtvih, bi zmogli vsaj minimalno pietete, ne pa da so se — dejansko in prav zares — skregali, čigav je dobavski črni marmor iz Italije. Za to gre, da so si spomenik postavili »tisti z občine«, isti, ki za poslušajo svoje prijatelje. In se torej obnašajo enako kot Saddam ali pa sirijski predsednik, kjer ni podpredsednik nihče drug kot njegov brat in nikoogar drugega kipov ni v deželi več kot njegovih.

Ti novi so v Mariboru pripeljali toliko »nove miselnosti«, kolikor je črnega za nohtom. Sicer pa tudi najbolj novi niso. Temu, kar počenjajo novi stari pa na jugu pravijo, da »prodaju muda za bubrege«.

Sašo Dravinec

KAKO SO ROUSA ODNESLI IZ TRENDA

»DELAVEC JE NOR!«

»Teško je jeklo zajebana je tovarna...«

... delavec je nor

in nora je delavska beseda.«

Esad Babačić: Umetniki proizvodnje

»Darinka Ditmajer, zaposlena v bivšem Liletu šest let; zdaj spet ne ve, kaj bo z njo in dvema hčerama... Vesna Kirbiš, mati devetletnega sina, devetnajst let zaposlena v Liletu, je komaj zadrževala solze...« O solzah v Mariboru smo lako te dni spet brali v slovenskih časopisih. Kot, da so za Maribor samo solze. Bile so in videti je, da bodo še debelejše. Mariborski umetniki proizvodnje se nasmehejo le, ko politiki govorijo o Mariboru, kot »pomembnem prometnem vozlišču, gošpodarskem in kulturnem središču na vozlišču različnih pokrajin.« Oblast je samo oblast.

Prejšnji so zapirali drugačnost, iz mesta izganjali ustvarjalnost ali ji branili priti noter in se dosledno držali na mestni zastavi zapisane: Maribor je izrazito industrijsko mesto.

Svetloba novih oblasti tudi ni v mestu privabila niti prepotrebni sociologov in filozofov,

ki bi znali vsaj razložiti bedo, ki jo živimo. Nova oblast je stara. Stanko Holc, predsednik Demosa ponavlja, da je v Mariboru Demos v opoziciji in to je njegov najdaljši domet v mariborski politiki. Neodvisni odvisnež Anton Rous, ki vodi mestno vlado, obrača glavo stran od večine propadajočih podjetij in jih prepušča bankam. Zaposli Andreja Verliča za svetovalca. Metalni in Tamu, ki bi lahko v Mariboru povzročila revolucijo pomaga z denarnimi posojili za plače. Si upa priti v zasedeni Trend v nedeljo popoldan govoriti, da so protesti delavcev, ki so iz obupa zasedli tovarno nesmiselni. S težko sapo vred ga zato delavske straže odnesejo iz tovarne.

Delavci pač govorijo s svojim jezikom. Zasedajo tovarno, štrajkajo za plače, izražajo podporo stavkajočim, zahtevajo ustavitev podražitev...

Bojan Tomažič

DELAM, DELAM, DELAM, DA BOM ROUS

Slednjič je predsednik mariborskega izvršnega sveta **Anton Rous** vsaj implicitno pojasnil dejanske razloge za nedavno preimenovanje zdaj že bivšega delavskega Maribora v univerzitetno mesto. Na okrogli mizi o smereh razvoja brezposelnosti je namreč z močjo svojega uma razsvetlil razmerje med večrajšjo delavsko in današnjo univerzitetno etiketo njegove gubernije. To razmerje je zanj kar se da logično. »Če človek fizično dela, je bogatejši tudi na umu,« je vso zadevo najprej hipotetično zastavil, nato pa hipotezo z lastnim primerom tudi dokazal. »Kadarkoli sem zanemarljivo fizično udejstvovanje, sem to čutil na svojih intelektualnih sposobnostih.« Glede na to, da se okoli 60 odstotkov prebivalcev tega mesta preživlja s »fizičnim udejstvom«, so vsaj po Rousovi formuli intelektualni potenciali Maribora enormni. Letošnje jesen se torej ni moglo zgoditi nič bolj normalnega, kot to, da se je Maribor preimenoval v univerzitetno mesto. V luči te formule lahko nekoliko lažje raziskujemo tudi kadrovske zasedbe Rousovega izvršnega sveta, ki še zdaleč ni navzkriž z njegovim javnim učinkovanjem.

Če si namreč pri razumevanju tega novodobnega pojava pomagamo še z neko drugo poenostavljeno formulo, po kateri genija od norca ločuje en sam usoden korak, ni več tako težko spo-

znati, da je v tem mestu potreben en sam zviščen korak, pa bo tisti, ki je včeraj kidal gnoj, jutri lahko kot gnoj kidal intelektualce. Za začetek z javnih sej izvršnega sveta.

Prvemu mariborskemu političnemu zagovorniku zdravega duha v krepkem telesu seveda ni mogoče naprtiti nasprotja med njegovimi besedami in dejanji. Gre za istovetnost, ki bi prav lahko bila bližnjica od naciocentrizma k homocentrizmu in k banalni resnici, da je vsak človek univerzum, če ne bi slonela na prepričanju, da se bogastvo uma skriva (samo) v fizičnem delu. V nasprotju s slovenskimi suverenomani Rous namreč vse skozi s svojimi lastnimi dejanji producira argumente v prid univerzalnosti človekove narave. Tako se poskuša v javnosti afirmirati ne toliko kot sposoben predsednik izvršnega sveta, ampak predvsem kot dober poznavalec ne samo človeškega telesa, temveč tudi človeškega duha. Ne kot *pater patriae*, ampak kot *pater familias* je posegel v zdravniške spore okoli programa četrtega samoprispevka v Mariboru in javnosti dal vedeti, da mu je dobro znana razlika med vnetjem slepiča in nerakasti tvorbi na rodilih. Kot pravi pater je te, ki garajo za svoj vsakdanji kruh in njegovo plačo, potolažil, da bo njihovo fizično delo poplačano z bogatejšim umom. In kot pravi pater

noster je preko svojega ministra za zdravstvo in socialno dal vedeti, da je dober gospodar: če namreč en sam družinski grob stane 25.000 dinarjev, potem je spomenik za 10.000 po vojni ubitih, ki stane dobra dva milijona več, tako rekoč zastoj. Dejansko ceno bi dobili, če bi množili 25.000 dinarjev z 10.000 pobitimi. V časih, ko s samoprispevki gradimo porodnišnice, ceste, telefone in vodovodna omrežja je to kar se da prepričljiva proračunska kalkulacija. Mrtvim v spomin in živim v opomin. Pobjanje živih je naposled samo ena od oblik »fizičnega udejstvovanja«.

Da ne bo pomote: to pisanje nima nič opraviti s tistimi, ki si morajo v skladu z biblijsko zapovedjo »v potu svojega obraza« služiti svoj vsakdanji kruh. Kolikor je meni znano, ljudje, ki jim je težko delo izpilo zadnje atome moči, niso nikoli hvallili lepote fizičnega dela; kot pogubne so opisovali tudi njegove posledice. Drvarju, ki je na Pohorju sekal les, je po pripovedovanju domačih ob prihodu domov ostalo le še toliko moči, da se je napil in nato zliž bes nad »takim življenjem« nad ženo in otroke. Rudarji v Aleksincu niso nikoli prišli domov. Tkaške v Mttju so po lastnem opazovanju podvržene spontanemu splavom in delavci v Kidričevem pljejo, da se sploh lahko vrnejo v »tisto taborišče«. V večini primerov doživljajo ljudje svoje fizi-

čno delo kot nujno zlo; kot nekaj, kar v njih ugonablja, ne pa bogati duha. Vprašanje, ki se torej vsiljuje samo po sebi je, s kakšnim fizičnim delom je imel gošpod Rous opravka. Je igral nogomet? Golf? Tenis? In si pri tem domišljal, da produktivno dela? Ali je morda kopal vodnjake v žejnih Slovenskih goricah? Jarke za vodovod? Oral? Sprašujem: ker so njegove izjave na ravni kakega nevzgojenega kamionarja. Pa še ta se ne bi norčeval iz tistih, ki bi s svojimi od dela težkimi rokami zidali njegovo politično stavbo. In njegov spomenik. Saj pri vsej stvari in pri vsem tem ravnanju z živimi sploh ne gre za mrtve, ampak za trgovino živih z že zdavnaj objokanimi trupli.

Če bi fizično delo učinkovalo na intelekt gospoda Rousa tako vzpodbudno, kot je na okrogli mizi opisal, bi razumel diagnozo, ki jo je pred časom za Maribor postavil eden tukajšnjih redkih liberalnih liberalcev mag. **Franc Prošnik**. »Jasno je,« je dejal Prošnik, »da se zaradi zgodnje zaposlitve glava ne razvija tako, kot se razvijajo roke in je torej šibak v glavo.« Glede na to, da je centralna oblast že sproducirala parolo »Delaj in molli«, lokalna je zdaj dodala »Kdor fizično ne dela, nič ne ve!«, očitno niso več daleč časi, ko nam bodo podalpski demokrati povedali tisto znano »Kdor ne dela, naj ne je!«

Dragica Korade